

SÉD 42.

VESZPRÉMI KRITIKAI LAP

IX. évfolyam, 2023. 1. szám

séd

Veszprémi kritikai lap

2023. 1. szám

Megjelenik évente hatszor

Szerkesztik:

Demel Eszter, Géczy János,
Gopcsa Katalin, Grászli Bernadett,
Pátkai Ádám Sándor

E szám szerkesztője:
Géczy János

Szerkesztőségi titkár:
Horváth Brigitta

Olvasószerkesztő:
Sövényházi János

Lapterv: Somody Péter
Tördelés: Dénes Tamás

Felelős kiadó:
Gelencsér András rektor
Kiadja a Pannon Egyetem

E-mail:
seed.veszpreem@gmail.com

Nyomda: OOK-Press Kft., Veszprém

ISSN 2416-0628

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú
Város Önkormányzata
és a Veszprém-Balaton 2023
Európa Kulturális Fővárosa program
támogatásából

Veszprém-Balaton 2023
Európa Kulturális Fővárosa

Folyóiratunk elektronikus formában
elérhető az alábbi címen:
<https://epa.oszk.hu/03500/03506>

SZÁMUNK SZERZŐI

Asztalos István *középiskolai tanár*

Ács Anna *ny. irodalomtörténész főmuzeológus*

Ádám Eszter *gyűjteményszervező könyvtáros*

Brunner Attila *művészettörténész*

C. Szalai Ágnes *ny. szerkesztő*

Czini Zoltán *magyar nyelv és irodalom szakos tanár*

Dallos Zsuzsa *újságíró*

Éltető Erzsébet *kulturális szervező*

Farkasné Molnár Csilla *művelődésszervező*

Fürj Katalin *dramapedagógus, középiskolai tanár*

Géczy János *író, szerkesztő*

Haász János *író, újságíró*

Hancz Karolina *alkalmazott*

Huber Lilla Mária *művészettörténész*

Kovács Attila *zeneszerző, zongorista*

Kovács Gáborján *művelődéstudományi tanár*

Ladányi Ibolya *tanár*

Ladányi István *irodalmár, egyetemi docens*

Lukács Elek *zenetanár, karnagy*

M. Tóth Antal *ny. egyetemi tanár, orvos, zenetörténeti kutató*

Molnár Erzsébet *előadóművész*

Órsi Ágnes *újságíró*

Palkóné Jády Melitta *gyűjteményszervező könyvtáros*

Pátkai Ádám Sándor *régész*

Rainer Pál *régész, történész*

Rostetter Szilveszter *orgonaművész*

Schreiber Márta *könyvtáros*

Stenzky Cecília *irodalmár, szövegíró, mesemondó, tanár*

Szabó Balázs *technikumigazgató*

Tevesz Mária *művészettörténész, muzeológus*

Zöldvári Ildikó *középiskolai tanár*

- 2 Haász János
Halálugrás biztosítókötél nélkül
Vad Fruttik: *Elvázaszt.* 10 dal, 41 perc. Megadó Kiadó, 2022.
- 4 Fürj Katalin
Olvasópróba
Petőfi Sándor–Szálinger Balázs: *Karaffa.* Hangvilla, 2022. december 16.
- 5 Asztalos István
És mi?
A szív hangjai. Pannon Várszínház.
Bemutató: 2022. december 10. Rendezte: Szelle Dávid.
- 6 Ladányi Ibolya
Lesz-e úgy, mint valamikor rég?
Ábrahám Pál–Földes Imre–Harmath Imre: *Viktória.*
Rendező: Oberfrank Pál. Veszprémi Petőfi Színház,
bemutató: 2022. december 16.
- 7 Kovács Attila
Karmester nélkül
Budapesti Fesztiválzenekar. Hangvilla, 2022. december 12.
- 9 C. Szalai Ágnes
A muzsika szalmaszála
Karácsonyi hangverseny. Hangvilla, 2022. december 22.

A hátsó belső borítón:
a Tegulárium kiállításának
megnyitója.
2023. január 17.

a séd

az alábbi helyeken kapható:

- Egyetemi Könyvtár és Levéltár
Veszprém, Wartha Vince utca 1.,
- Pannon Egyetem B épület, porta
Veszprém, Egyetem utca 10.,
- Veszprém Megyei Jogú Város
Önkormányzata Polgármesteri Hivatala
Veszprém, Óváros tér 9.,
 - Hangvilla
Veszprém, Brusznjai Árpád u. 2.,
- Eötvös Károly Megyei Könyvtár
Veszprém, Komakút tér 3.,
 - Művészetek Háza
Veszprém, Vár utca 29.,
- Agóra Városi Művelődési Központ
Veszprém, Táborállás park 1.

Folyóiratunk minden páros
hónap első hetében jelenik meg.
Lapzárta: minden páratlan hónap 20-án.

Tartalom

- 10 M. Tóth Antal
Jól kezdődött az új esztendő
A Mendelssohn Kamarazenekar újévi koncertje a Hangvillában, 2023. január 1.
- 14 Lukács Elek
Jössz Brusznnyaira?
Brusznnyai-émlékhangverseny. Pannon Egyetem, B aula, 2023. január 14.
- 15 Zöldvári Ildikó
Filmklub az Agórában
- 16 Rainer Pál
Veszprém a levegőből 106 éve
A református templomtól a tüzérbarakkokig.
- 17 Rostetter Szilveszter
Adventkezdet az Opusszal
Az Opus Énekegyüttes és Kovács Botond Bence (orgona) hangversenye Kóvári Péter vezényletével a Margit-templomban. 2022. november 26.
- 17 Kovács Attila
Laza kóruspróba
*PopUp Choir*3. Hangvilla, kamaraterem, 2022. december 17.
- 17 Hancz Karolina
A győzelem hangjai
Vincent Bonahan & The Sound of Victory. Veszprém Aréna, 2022. december 12.
- 18 Szabó Balázs
Czigány-dalok
- 19 Kovács Gáborján
Berecz András: Isten bolondja
Isten bolondja. Berecz András mesemondó estje. Hangvilla, 2022. december 21.
- 19 Stenszky Cecília
Bolond lyukból igaz szél fúj
Isten bolondja. Berecz András mesemondó estje. Hangvilla, 2022. december 21.
- 20 Órsi Ágnes
Vernisszázs '23
Egynapos programbemutató, pop-up kiállítás a Művészetek Házában. Dubniczay-palota, 2022. december 7.
- 20 Brunner Attila
A hely tere
Gopcsa Katalin: *Veszprémből nézvést.* Séd-könyvek 3. Veszprém, 2022.
- 22 Géczy János
Utószó
Régi magyar kertek. Séd-könyvek 5. Pesti Kalligram, Budapest, 2022.
- 22 Asztalos István
Karaffa
Karaffa. Drámák. Darvasi László–Darvasi Áron, Dézsi Fruzsina, Fabacsovics Lili, Háy János, Kovács Dominik–Kovács Viktor, Márton László, O. Horváth Sári, Szálinger Balázs, Terék Anna, Zalán Tibor. Szerk.: Géczy János. Pannon Várszínház és Pesti Kalligram könyvkiadó, 2022.
- 23 Schreiber Márta
Kallódó emberek vajlelkű írója
Cholnoky László *Fekete szárnyak* című kötetének bemutatója. Géczy János sorozatszerkesztővel és Tóth Ramónával, a Pesti Kalligram kiadó munkatársával, a kötet olvasószerkesztőjével Herth Viktória beszélgetett. Csikász Galéria, 2022. november 24.
- 24 Ács Anna
A jubiláló évkönyv
A Laczkó Dezső Múzeum Közleményei 30/2022 számának bemutatója a városházán.
- 24 Czini Zoltán
A Tarkó-rejtély
Bence Erika: *A Tarkó-rejtély. Elemzések, bírálatok a magyar irodalom köréből.* Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, 2022.
- 25 Éltes Erzsébet
Egymásra rakódó rétegek
Vár Ucca Múhely. XXIII. évfolyam, 78. szám, 2022/4.
- 25 Éltes Erzsébet
Versekkal megtölteni az univerzumot
Somogyi Csaba: *Variációk egy naprendszerre.* Művészetek Háza Veszprém, 2023.
- 26 Dallos Zsuzsa
Vetélkedés a Balatonnal
Történetek Veszprémről – 100 szóban. Tihany, Rege Galéria.
- 26 Pátkai Ádám Sándor
Közösségi kutatás a Séd mentén
- 27 Órsi Ágnes
Kriszkindl
Helyet keres a Cserhádi Könyvszalonnán. Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, Kölcsey könyvesbolt, 2022. december 12.
- 27 Farkasné Molnár Csilla
A Pannon-tenger mesemondója
Váth János hagyatéka a Laczkó Dezső Múzeum Irodalmi Gyűjteményében. Pilipkó Erzsébet előadása a MIT Veszprém Megyei Tagozat szervezésében. Wine and Vinyl Bár, 2022. december 16.
- 28 Molnár Erzsébet
Lant és kard
Petőfi 200. Zenés versműsor a TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad előadásában. Agóra, 2023. január 20.
- 28 Órsi Ágnes
Ízlések és pofonok
Betekintés a WIP'23 – Work in Progress kiállításba. EKF-program, 2023. január 21.
- 32 Ádám Eszter–Palkóné Jády Melitta
Az ismeretek expanziója 2.
- 34 Huber Lilla Mária
Narratíva az üvegfestészetéről
- 38 Tevesz Mária
Vizuális horizont
Hagyományörzés és innováció az üvegművészetben
Glass Focus. Csoportos kortárs nemzetközi üvegművészeti kiállítás. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota. 2023. január 19. – április 16.
- 40 Ladányi István
Lantom neked elzengendi
Horváth Balázs–Petőfi Sándor: *A helység kalapácsa.* Vezényel: Horváth Balázs, közreműködik a Mendelssohn Kamarazenekar (művészeti vezető: Kovács Péter), rendezte: Horváth Csaba. A Forte Társulat előadása, együttműködő partner a Pannon Várszínház. Bemutató: 2023. január 22.
- 43 Fűrj Katalin
A bohóc nadrágja
Háy János: *Én vagyok én. (Szerepjáték.)* Rendező: Vándorfi László. Pannon Várszínház, Hangvilla, 2023. január 22.
- 44 Verancsics Faustus: **Homo Volans**

Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.

Halálugrás biztosítókötél nélkül

Vad Fruttik: *Elválaszt*. 10 dal, 41 perc. Megadó Kiadó, 2022.

„Ez elválaszt, elválaszt. Ez elválaszthatatlan.” Van ez a két sor a Vad Fruttik új, *Elválaszt* című lemezén, a címadó dalban, amely az énekesnő Deva közreműködésével az idei Fishing on Orfű fesztivál hivatalos himnusza is lett. Nem ez a dal a személyes kedvencem, de ettől még nagyon fontos, talán a legfontosabb ezen a lemezen.

Séd, 2022. 1. sz., 19. old.

Mert egyszerre szimbolikusan is, de a maga alkotói valóságában, úgy is, mint dal, a szövege és a zenéje egyaránt nagyon fontos üzenetet hordoz. Hogy az a Vad Fruttik, ami az elmúlt tizenöt évben

Vad Fruttik volt, és főleg az, ami az elmúlt négy évben, a *Szabad*. Vagy lemezük 2018-as megjelenése óta volt, az úgy nincsen tovább. És pont ezáltal van tovább.

Mire gondolk?

A fiatalon meghalt Birtalan Balázs költőnek van egy *A komfortzónánkon belül megvalósítható adaptív változások tételes listája* című verse. Egyetlen üres oldal az egész.

Likó Marcell, a Vad Fruttik, ahogy mondani szokták, frontembere – énekes, gitáros, szövegírója és dalszerzője – most azt csinálta, amiről Birtalan alkotása szól. Lépett. Átlépett a komfortzóna határain, ki lépett egy olyan térbe, ahol még nem járt, felvállalva ezzel a lépéssel jól látható és csak előre sejtethető konfliktusokat. A komfortzónából kilépésének kézzelfogható eredménye ez a lemez – szerencsére CD-n is megjelent, nemcsak a zenelejátszó alkalmazásokban érhető el, szóval tényleg kézzel fogható –, szintén a szónak több értelmében.

Az album megjelenésével egyidejűleg jött a hír, hogy a zenekar zenészeinek többsége és így a zenei producere is lecserélődik. Csak a gitáros Kerekes Gergely maradt a Vad Fruttik tagja, a dobos, a basszusgitáros és a billentyűs is új. Vagyis utóbbi nem is annyira új: ő ugyanis az az iamyank, aki zenei producereként már évek óta tevélegesen részt vett az *Elválaszt* elkészítésében.

Persze ettől az albumon, a zenében még minden lehetne változatlan. De semmi nem az. Ahogy írtam: ami 2022 decemberétől a Vad Fruttik, az már valami más, mint ami 2022 decemberéig (vagyis az utolsó koncertig és a lemez elkészítéséig, szóval 2022 őszéig) volt. Amikor egy együtt-

tes eljut odáig, hogy megcsinálja a maga *Lehetek én is* dalát, amellyel az alternatív zenei szférából indulva is bejut a legnagyobb kereskedelmi rádiók leghallgatottabb műsorsávjába – majd néhány éve a Sziget nagyszínpadára is –, akkor könnyen abba a hibába eshet, hogy akkortól kezdve csak az újabb *Lehetek én is*-eit írja meg, ugyanazt a témát variálja szegényesen és unalmasan. És miközben azt hiszi, ezzel erősíti saját hangzását, saját identitását, valójában éppen így veszíti el: nem tesz hozzá semmit a meglévő életműhöz. Egy Mona Lisa nem rossz, de hat másik Mona Lisa, még ha mindegyik egy picit más színárnyalatban is készült, milyen lenne már?

Az elmúlt időszakban fenyegette ez a veszély a Vad Fruttikat is? Minden bizonnyal, hiszen minden zenekart fenyeget. Minden alkotót fenyeget, hogy csak önmagát ismétli és lopja egy idő után. De Likó Marcell olyat csinált ezzel a lemezzel, ezzel a váltással, amire kevés a példa: elkezdte azt nézegetni, hogy mi van a *Lehetek én is*, a *Nekem senkim sincs* vagy az *Üzenet* világán túl, azon a világon túl, amely már a 2015-ös *Tudom milyen* óta nem színesedett, nem bővült. És így nem is gazdagodott, a tartalmi megújulás helyett csak technikaiak történtek: sokkal több lett az elektronika – a 2017-es *High-Tech* lemezen túl is, de maga az a lemez is útjelzője volt annak, hol és hogyan toporog a zenekar –, és a továbbra is színes és izgalmas szövegek mellé sokkal kevésbé bátor, vállalkozó kedvű, sokkal inkább a korábbiakkal békésen megférő a zene.

Ennek lett most vége azzal, hogy Likó az *Elválaszt*tal tulajdonképpen egy szerzői albumot csinált. A tíz dalból – pontosabban egy-egy akusztikus intró-ból és outróból, valamint nyolc szöveges számból – álló lemez egy éveken át tartó alkotói folyamat eredménye. És olyanok voltak ezek az évek, a koronavírusussal és az abból fakadó kényszeres bezártsággal, az elmaradó koncertekkel, vagyis számtalan olyan körülménnyel, amelyek az alkotókat és az előadóművészeket kizökkentették a

működésük napi rutinjából, a közös munkákból, cserébe sokakat rákényszerítettek önmaguk újragondolására.

Úgy tűnik, Likó Marcell is végigment ezen az alkotói önismereti úton. Ezek az évek elválasztották őt és elválasztották a Vad Fruttikat a zenekar régi énjétől. Paradox módon, bár az előző lemez címében szerepelt a szabadság fogalma, ez a mostani album, amin dalszerzőként és szövegíróként tényleg szabad. Ha nem is forradalmian új ez a lemez, bátor és merész – az elmúlt évek jól-rosszul bejárt biztonságos útjainál mindenképpen bátrabb és merészebb. És mindezekkel együtt eklektikus is – ahogy egy kísérleti, kísérletező lemeznek lennie kell. Nem minden dala szerethető, vannak, amik kifejezetten megosztóak, ezt már az első, eléggé vegyes rajongói visszajelzések is mutatják (ezekre utaltam korábban, amikor az előre sejtethető konfliktusokat említettem). De ez a lemez nem azért készült, hogy tessen, pláne nem, hogy sokaknak vagy mindenkinek tessen. Nem szépelegni akar, hanem elmondani valamit: azt, hogy milyen közlési kényszerek vannak az alkotóban.

Likó kilépett a maga köré húzott és őt bezáró világból. Van a lemezen líraian szép ballada (*Ülök és hallgatok*) annak a hatalmas, maszkok mögé zárt magányosságának az érzetével, amit az elmúlt évek olyan mélyen ránk ülepítettek, hogy abból sosem szabadulhatunk, olyan sorokkal, hogy „Ha nézek magam alól / szétbomlik sok helyen”, vagy hogy „Parttalan sötétet / széthasító nappalok”, hogy „Suhannak autók / amikben nincsenek utasok”. És van akusztikusan már megismert, de a lemeze jócskán áthangolt, áthangszerelt ballada (*Ballagsz tovább*) – ami azért is fontos, mert az várható volt, hogy iamyank érkezése jelentős hatással lesz a zenekar hangzásvilágára, megszólalásmódjára: a dalok sokkal textúrásabbak, sokkal összekaristoltabbak, a lekerékített, szép, áramvonalas hangzásvilágnál sokkal felkavaróbbak. Az átdolgozás a korábbi daloknál is elkezdődött, ahogy az elektronika helyét átvette a minden hibájával és slamposágával együtt is izgalmasabb hangszerközpontú zenélés, ez kiderült az első, lemezbemutatónak még nem mondható, de néhány új számot megmutató január 13-i veszprémi koncerten is.

Persze nemcsak egy szál gitárral eljátszható lírák és olyan borongós-elmélázós dalok vannak az albumon, mint az eddig felsoroltak, vagy az *Elválaszt*, ami a leginkább hordozza az elektronikus hagyományokat (hiszen mégiscsak -hatatlan), az akár himnikusan is értelmezhető *Legmagasabb magasság fölé* vagy a *Mi értelme*, ami egy megválaszolhatatlan kérdés kétségbeesett ismételtetéseként értelmez-

Fotók: Lékó Tamás

hető. A lemez a szomorúság és az indulat keveréke, erős érzelmi kilengések sora.

Itt van például a már a témája, a családon belüli erőszak miatt felkavaró *Elég*, aminek az első öt sora Likó legerősebb dalszövegei közé tartozik (*Ülök a múltamon / körötte vasbeton / a tapéták alatt / szomszédok alszanak / Szuroktömeg az éj*). Vagy a *Harag idején*, amely a hallgatóban punkok nyers hangzásvilágát és direkt szókimondását idézi: „Köröttem menetel / Ezer meg tízezer / Hívó a betonon / Miénk a hatalom / Minden a he-

lyén / A harag idején”, amivel kiváló párja az előző lemezen megjelent *Ébren* című dalnak. A kortárs magyar zenében ritka és szép kivételektől eltekintve elsatnyuló szókimondó, bátor közéleti-közérzeti erő és indulat még inkább tetten érhető a *Kegyelemben*, ami egy zenére kántált szabadvers érzetét adja, olyan direkt korrajzzal, hogy „Kint plakátokra nyomják ki, hogy éppen kit kell utálni / és poszterekről fenyeget a keresztényi szeretet”.

Tizenöt év után a Vad Fruttik elindult egy új úton – egyelőre, a lemezzel

való néhány hétnyi barátkozás után ez az, amit biztosan állíthatunk. Vagyis visszatért arra az útra, ahol bátran hozzá lehet nyúlni bármihez, a szűkülő hangzásvilág és repertoár ismét kinyílni látszik, Likó Marcell ismét szétbomlik sok helyen. Már most 2024 (vagy 2025?) nagyon izgalmas kérdése, hogy milyen lesz a Vad Fruttik következő albuma – az útkeresés után az út megtalálásáé.

Haász János

Meghívásos drámapályázat kiírásával kapcsolta össze a Pannon Várszínház a 2023-as Európa Kulturális Fővárosa-program sorozatot és Petőfi Sándor születésének 200. évfordulóját. A költő 1849-ben elkezdett, töredékben maradt drámájának befejezésére, tovább- vagy újraírására felkért tizenöt szerző közül tízen nyújtottak be pályaművet.

Olvasópróba

Petőfi Sándor–Szálinger Balázs: *Karaffa*. Hangvilla, 2022. december 16.

Séd, 2022. 6. sz., 8. old.

februárban kerül sor Háy János darabjának stúdiósínházi feldolgozására, valamint Szálinger Balázs művének nagyszínházi premierjére. Ez utóbbi olvasópróbján jártunk.

Vándorfi László rendezői nyitóbeszédében elmondta, hogy 1973-ban, az ELTE bölcsészhallgatójaként találkozott először a drámatörredékkel: a március 15-ei diáktüntetés után, amelynek a karhatalom gumibotos oszlatással vetett véget, a diákok ennek még látható nyomait ültek Szigethy Gábor Petőfi drámáiról tartott előadásán, ahol szóba került a *Karaffa* is.

Petőfi az „eperjesi hiénáról”, Karaffáról szóló drámát Mezőberényben kezdi írni, ahova július elején feleségével és a hét hónapos csecsemővel érkezik, és ahonnan 18-án elindul, hogy csatlakozzon Bem seregéhez, hogy aztán július 31-én végleg eltűnjön a segesvári csata zűrzavarában. A drámatörredék tehát egyik utolsó munkája, és tanulságos, hogy milyen más írások környezetében jelenik meg a július 3. és 18. között keletkezett szöveg. Ezzel párhuzamosan megírja hét hónapos kisfia élettrajzát. Ugyanekkorra datálódik utolsóként számontartott komor, sötét tónusú verse, a *Szőrnyű idő...*, amelyben felsejlik a nemzethalál fenyegetése. Van egy Aranyra szóló levél (július 11.), amelyben mélyeséges csalódottságának ad hangot, amiért mégsem kerül sor a „főváros környékén vívandó véres, elhatározó, utolsó lehetőségre” tartó csatára, hol Kossuth maga is jelen lesz, s ha kell, meghal Pest romjai alatt stb. mint ő maga mondta? (1)

Nem nehéz kitalálni, milyen párhuzamokat fedezhetett fel Petőfi saját kora és gróf Antonio Caraffa (1642–1693) világa között, akiben sokan Haynau, a szabadságharc leverése utáni véres megtorlás irányító „bresciai hiéna” előképét látják. Nánay István az említett dráma előszavában (2) részletesen ír a nápolyi születésű katonáról, aki a Habsburg uralkodó szolgálatában egyre magasabb rangot ért el, hadsereg-főparancsnokként részt vett a törökök elleni harcokban és a Thököly-felkelés leverésében, a megtorlásokban és a hadi kiadásokat fedező vagyonelemekben. 1687-ben ő hozta létre az eperjesi vérszörnyűséget, 24 helybéli polgárt és nemesembert végeztetett ki. A vérpadot szobája ablaka előtt állította fel,

hogy jól lássa a kivégzéseket és a kínzásokat, amelyeket „teátrumi előadásoknak” nevezett; az elítélteknek először a kezét, majd a fejét vágta le (ezeket karóra tűzték), felnégyelt testüket ott hagyták állatok martalékául. „Ideje végre, hogy (a lázadás szelleme) teljesen és örökké kiirtassék Magyarországból. (...) a büntetést (...) mindig a bűnösök lakhelyén kell végrehajtani, hogy az (...) visszariadó legyen” – írja Lipótnak 1687-ben. (3)

Azt már nehezebb elképzelni, hogyan folytatódott volna a dráma, amelyből két jelenet készült el. Az elsőbe, amelyben népes szereplőgárda – az eperjesi társadalom viszonylag széles rétegei – felvonultatásával felvázolódnak a drámai szituáció, Petőfi beleénekel minden, saját korával, helyzetével, az emberekkel és a politikával kapcsolatos kiábrándultságát. Olyan, mint egy perszónákba fogalmazott politikai pamflet: a börtön vagy akár a kivégzés kockázatát elkerülő, kimondott gondolataikat öncenzúrázó polgárok; a szabadságot és emberi tartást a biztonság kedvéért feladó, gyáván meghunyászkodó megalkuvók; a nemzeti öntudat köntösébe bújtatott véres szájú idegengyűlölet („vastag orrú, vékony lábú sváb, [...] ha vére volna, icceszámra innám”); protestáns hitét a biztonságosabb katolikusra hazudó rejtőzködők; lázadók kivégzéskronikájával hízoló komédiás és a szánalmas-hősietlen környezetből kiemelkedő, valódi nemzetföltő aggodalom. Megjelenik a vérszomjas Karaffa is, aki (Petőfi csavarosan találekony ötlete a nemzeti büszkeség kinyilvánítására) a magyar nemzet – amely, mint mondja, „egyszer a világ feje tetején járt” – elpusztítását élete fő műveként ambicionálja. Az intenció a második jelenetben tovább árnyalódik a velejéig pszichopata Karaffa és a nem kevésbé ördögien gonosz hóhérlőnőnény – akik természetesen a császár érdekében járnak el – groteszk párbeszédében. Mindez az obligát naiv szerelmiszál-kezdeménnyel, egy másik kapcsolatban egy sértettségében bosszút esküvő, elhagyott nővel és egy talált levéllel fokozatosan felvázol egy kibontható drámai szituációt. Az ember már csak azon gondolkodik, milyen műfajba lehet mindezt belesűríteni.

Nos, Szálinger Balázs (aki maga is részt vett az olvasópróban) megtartotta a két jelenetet, és vígjátékká kerekítette a szövegkezdeményt, amelyben fontos dramaturgiai és hatáselemként fel-felbukkannak különféle levelek. A rendező elmondása szerint nagy szerepet kapnak a vígjátéki szituációk, a jellem- és helyzetkomikum, a karakterek komikus megnyilvánulásai. Az előadás az „őspannosokra” épít: a címszereplő Koscsisák András, a nagyobb szerepeket Szele Dávid, Zayzon Csaba, Oravec Edit, Kárpáti Barbara, Keresztesi László, Kovács Ágnes Magdolna, Molnár Ervin és Kovács Gábor játssza. A Pannonban nem szokatlan színpadon lesz az előadásnak a gyerekszó, az utóbbi a hóhérok szerepében, rendezői szándék szerint utalva diktatúrák és diktátorok kedvelt PR-fogására, hogy ifjúsági különítmények toborzásával a hatalmukat megtámogató ideológiák érzékeny életkorban találják meg a fiatalokat. A darabhoz Kovács Gábor szerez zenét, a jelmeztervező Benedek Mari, a koreográfus Hojsza Henrietta, aki Horváth Csaba-tanítvány.

Humorral, vígjátékban megmutatni a poklot – nem kis feladatra vállalkozik a Pannon Várszínház új előadása. A végeredményt februárban láthatjuk.

Fürj Katalin

Jegyzet:

- 1 Petőfi és Arany levelezése prózában, versben. (mek.oszk.hu)
- 2 *Karaffa*. Drámák. Nánay István előszava. (Pesti Kalligram–Pannon Várszínház, 2022. 7–27. o.)
- 3 Nánay, i. m. 8. o.

Séd, 2022. 6. sz., 42. old.

Séd, 2021. 6. sz., 47. old.

Némi garanciáért cserébe nagy kockázatot vállal az, aki egy világhírű filmmel a háta mögött teremt színpadi változatot. A történet természetesen működik, a lehetőségek azonban minden más tekintetben összehasonlíthatatlanok. Nem teszi tehát jól, aki a színpadon a filmet keresi: behajszolja magát a csalódásba, ráadásul alapvetően igazságtalan lesz a csalódása. Ami a színpadon megvalósul, autonóm munka. Nem valamihez, hanem csak önmagához mérten van vagy nincs értéke. A kérdés nem az, hogy olyan-e, mint a film, hanem hogy úgy, ahogy van, jó, avagy gyenge. Összességében az mondható, hogy jó.

A történet egyszerre végtelenül egyszerű és bonyolult. Ha az akciók számát nézzük, szinte semmi nem történik ebben a finomra hangolt kamaradarabban, másrészt – éppen mert finomra hangolt – a lélek terében, az emberi kapcsolatok szövetségében hallatlanul intenzív az élet. Az anyukától friss gyászban búcsúzó két felnőtt gyereknek szembesülni kell azzal, amit soha el nem hittek volna: anyjuk életében volt négy nap, a váratlan csoda, a lázas állapot négy napja, ami felforgatta benne a leülepedett világot. Robert, a fotós kívülről érkezik Madison megye tikkasztóan meleg és posványos világába, hogy jelenlétének pusztá tényével az önismeret forradalmát indítsa el Francescában, a néhány napra családja nélkül maradt feleségben. Robert ablakot nyit Francesca világából egy másik tágas és csodákkal teli világra, és amit az asszony az ablakon kitekintve lát, az egyszerre varázslatos és rémítő. Attól a pillanattól fogva, hogy hajlandó az ablakon kinézni, egész addigi életét és önmagát is a csodás és rémítő másik valósághoz méri, és ez elsodorja élete legkegyetlenebb döntéséig: vágjon-e neki a nagy kalandnak ezzel a más világból jött emberrel, vagy maradjon meg régi életének szürke zónájában az immáron felejthetetlen tudással: lehetne, egyszer, valamikor lehetett volna másképpen is élni.

Francesca drámája két gyermekének szemé előtt ölt alakot három, a halott asszony hagyatékából előkerült füzetbe kötve. A rendező Szele Dávidnak pazar ötlete, hogy Carolynt és Michaelt mindvégig a színen tartja. Nemcsak a játék részévé válnak így, de szembesülésük drámája is a szemünk előtt zajlik. Ez a dráma korántsem egynemű. Carolyn asszonyi kíváncsisággal nyitna fel – mint el is hangzik – Pandora szelencéjét, míg Michael inkább visszaretten tőle. Nagyon sokrétű ez a visszarettenés. Van benne gyermeki húzódozás a „meztelen” anya látványától, de feltétlenül ott van benne a félelem is, hogy anyja első pillanattól rendkívülinek tűnő története az ő életét is felkavarja. Ennek megfelelő Kovács Ágnes Magdolna és Szele Dávid színpadi jelenléte, pontosabban jelenlétük története. Mert amit megélnék, nem állapot, hanem folyamat. Carolyn egyre nagyobb ámulattal és csodálattal olvassa-hallgatja-nézi anyja nagy napjait, nem véletlen, hogy a történet végén benne keletkezik inkább a rádöbbenés, hogy Francesca története az övé is, és hogy amitől Francesca visszaretten, a Nagy Döntést neki talán meg kellene hozni. Michael előbb felháborodott, majd húzódozó, végül akarata ellenére megérintett személyisége talán nem jut ilyen messzire, a darab legvégén azonban muszáj feltennie legalább a kérdést: És én?

Mindezt Kovács Ágnes Magdolna és Szele Dávid kifejezetten érzékeny, a durva hatáskeresés helyett az árnyalatok világában mozgó alakításából tudjuk. Van az ennyire részletgazdagon kidolgozott személyiségformálásban kockázat, hiszen a szavakon túli világnak olyan sokrétű gazdagságát építik fel, aminek egy része szükségképpen elveszik az előadással csupán egyszer találko-

És mi?

A szív hangjai. Pannon Várszínház. Bemutató: 2022. december 10. Rendezte: Szele Dávid.

zó, a nézői érzékenységet esetleg nem is csúcsra járató közönség számára. De éppen ez a mesterségbeli igényesség a legnagyobb dícséretük: a gazdagságnak akkor is van értelme, ha a fele észrevétel maradt.

A színpadi történetet azonban kétségtelenül Robert és Francesca, Koscsisák András és Pap Livia viszik a vállukon. Koscsisák Robertje messziről jött ember, mégsem történeteinek esetleg fellengzős színeivel, hanem a történeteket is, egész jelenlétének felforgató erejét is hitelesítő személyiségével varázsolja el és dúlja fel Francescát és a közönséget. Évtizedek óta van módom követni Koscsisák színészi felnőtté válását, de – nem feledve néhány korábbi találatát – csak azt mondhatom: ez a szerep igazi megérkezés. Humor és líra, harsány indulat és megrendült mélység, férfias sutaság és férfias vonzerő úgy él együtt benne, hogy egy percig sem csodálkozunk azon, amin maga Francesca csodálkozik: fellobbanó szerelmén.

Francesca pedig, Pap Livia elragadóan bájos, de ez a semminél is kevesebb ahhoz képest, ami Robert rabul ejtéséhez kell. Pap Livia a szemünk láttára építi fel a sivár vidékiségből Robert világáig jutó asszony rendkívüliségét, a messze vágó, de végül a családi kötelesség gyötrelmes igájába visszagörnyedő asszony csendes elégiáját. Francescája nem azért idegen a fullasztó Madison megyében, mert Olaszországból származik, hanem mert ebben a tikkadt semmiben mindenki idegen, akinek valami tágasság

vár jelre a szívében. A személyiségét szinte szétszakító kettős hívnak mindegyikét képes a közönség számára is átélhetővé tenni. Útjának végén nem tudjuk, a megkönnyebbült helyeslés vagy a lázadó elégedetlenség-e az, amit érzünk.

Mert igen: a kényelmetlen, mi több, kifejezetten veszélyes kérdést mindannyiunk melléneke szegezi ez az előadás. És mi? Nyílt-e a mi életünkben is ablak? Volt-e elég merszünk átnézni egy másik világba? Van-e nagy álom, van-e gyötrelmes belegörnyedés, van-e Pandora szelencéje, és ha igen, miféle nem sejtett arca néz vissza belőle annak, akit Énnnek nevezünk? És mi? Volt-e, lesz-e a szívnek egy hídjá, ami ránk vár, valahol Madison megyében?

Asztalos István

Lesz-e úgy, mint valamikor rég?

Ábrahám Pál–Földes Imre–Harmath Imre: *Viktória*. Rendező: Oberfrank Pál. Veszprémi Petőfi Színház, bemutató: 2022. december 16.

Séd, 2022. 6. sz., 8. old.

Séd, 2022. 6. sz., 9. old.

Séd, 2022. 6. sz., 9. old.

deklenség vette körül, ami végérvényesen felőrölte, tönkretette testi és lelki egészségét.

A Veszprémi Petőfi Színházban, ahol minden évadban szerepel a repertoáron egy újabb operett, decemberben mutatták be a *Viktóriát*. Nyilvánvaló lehetett már a kiválasztáskor is, hogy ez a darab sokkal nagyobb kihívást jelenthet a társulatnak, mint a tavalyi *Lili bárónő*, és ahogy Oberfrank Pál színházigazgatónak, a darab rendezőjének nyilatkozatából tudjuk, időközben az eredeti elképzeléseket módosítani is kellett, szerényebbre kellett fogni a megvalósítást, ami nem könnyített a helyzeten. Mégis kitartottak a színre vitel mellett, nem szerettek volna lemondani arról, hogy ebben az évadban egy összetettebb, izgalmasabb operettel, igazi különlegességgel ismerkedhessen meg a veszprémi közönség. Ez a törekvés csakis pozitívan értékelhető. Ugyanakkor a kész előadást látva, és annak egészét, jól és kevésbé jól sikerült részeit is figyelembe véve, felmerül a kérdés, hogy vajon szerencsés választás volt-e a *Viktória* a jelenlegi társulat és egyáltalán a veszprémi színház lehetőségeit ismerve. Hiszen nemcsak az aktuális anyagi megszorítások, hanem például olyan adottságok, mint a színpad szűkebb dimenziói is megkötik a megvalósítók kezét.

Nem fér kétség ahhoz, hogy a színészek, a rendező, a zenei vezető, a díszlet- és jelmeztervező rendkívül sokat dolgoztak azért, hogy ismét egy szórakoztató, színvonalas zenés produkciót kapjon a közönség. Felismerhető a rendező szándéka, hogy amennyire lehetséges, ragaszkodik az eredeti mű koncepciójához. A mai operettjátásnak azt a vonulatát követi, amely a szerzők és a műfaji hagyományok előtt tiszteleg, a művet saját keletkezési idejének művészetfelfogásával és hangulatával együtt interpretálja, és a modern színpadtechnikát, a korszerű színészi előadásmódot is ennek szolgálatába állítja. A közönség rendre jól fogadja ezt a fajta „időutazást” – ezúttal is így van ez. A néző nem problematizálja az igencsak furcsa, történelmi utalásokkal

sajátosan vegyített meseszerű cselekményt, amely közvetlenül az első világháború után játszódik, hol Szibériában, hol az Egyesült Államok kínai, majd szentpétervári nagykövetségén, hol egy dorozsmai kocsmában. A néző elfogadja azt is, hogy annak idején a humoros műfajban divatos volt a kínaiak ferde szemével vagy a cigány ember bőrszínével kedvesen viccelődni. Vagy nem nagyon jut eszébe senkinek sem elemezgetni, hogy az egyes jelenetekben ki kivel milyen nyelven beszél, mert azt nem lehetne kibogozni, és hiszen nem is ez a lényeg. A lényeg az illúzió: a jó zene, a bravúros ének, a szórakoztató párbeszéd, a virtuóz táncbetétek és a szép látvány.

A veszprémi társulat produkciójában éppen ez az illúzióteremtés, pontosabban egyes fontos elemei hiányoztak, vagy nem működtek elég erősen. A színpadkép, különösen a kék bársonyban pompázó szentpétervári szín impozáns, és a nézői élményt támogató vetített archív képanyag is hozzájárul a hangulat megteremtéséhez. Le kellett viszont mondani a tánckarról, ami egy korhű előadáshoz mindenképpen hozzátartozna, és itt is nagyon hiányzik. A fülbemászó dallamok előadása szépen kidolgozott, de az erős érzelmeket, a belső küzdelmet kifejező átütő énekiesi teljesítmény nincs meg sok esetben, amit nem tud pótolni a színesi játék. Az egyébként műfajilag nagyon is odatartozó komikum néha jó értelemben dominál, néha viszont a túlzásaival erősen elcsúszik egy stílusidegen karikírozás felé, és ezzel kizökkenti az egyébként jó ritmusú produkciót.

Emlékezetes és megkapó ugyanakkor a nyitókép, az előjáték pedig igazán méltó tisztelet és a mű tragikus sorsú zeneszerzője előtt. A függönyre vetítve a *Viktória* ősbemutatójának korabeli plakátját és a Király Színházat látjuk. A díszletből Oberfrank Péter karmester szereplőként lép elénk, fehér kesztyűben, amelyet lassan lehúz a kezéről, miközben a hangszeréhez ül, hogy megkezdődjön az előadás. A fehér kesztyű Ábrahám Pál „védjegye” volt, karmesterpálca helyett repdeső fehér kesztyűs kezével dirigált. Megkapó a jelenet, ahogy a nyitány megszólal, a függöny-vásznon pedig Ábrahám Pált látjuk vezényelni, majd a látvány áttűnik az első, hóeséses szibériai jelenetbe.

Mindezt összegezve tehát, a Petőfi Színház operettprodukciójával kapcsolatban nehéz egyértelmű véleményt kialakítani. Végül mégis hajlunk arra, hogy megállapítsuk, ha a lehetőségek nem is adták maradéktalanul, érdemes folyamatosan dolgozni azért, hogy a gazdag magyar zenés színházi hagyomány minél több darabja Veszprémben is színre kerüljön. Ha most először találkozunk a *Viktóriával*, van olyan ereje ennek az eseménynek, hogy legalább még egyszer megnézzük, és ha jobban elmerülünk a világában, ez az előadás is többet ad, nagyobb élményt nyújt. Az értő nézői befogadás érdekében ugyanakkor jó kezdeményezés lehetne a színház részéről, hogy az évek óta futó operettprojektjét kibővítvé, az aktuális darabhoz korszerű szakmai eszközök segítségével, például podcast, művészetpedagógiai foglalkozás formájában kapcsolódó tartalmat kínáljon. Szakavatott moderálás segítségével a műfajhoz kötődő alapvető, de ma már nem közismert tudnivalók, egyes izgalmas művésztörténelmi ismeretek vagy anekdotikus részletek megadnák a beavatottság érzését, egy olyan attitűdöt, ami mindenképpen fokozná a nézők és az alkotógárda közös élményét egy időben már távoli, de értékeiben kétségtelenül releváns alkotás esetében.

Ladányi Ibolya

Az év zenekarának megválasztott Budapesti Fesztiválzenekar (BFZ) tökéletes biznysággal szolgált a díj odaítélését illetően. Magyarország talán legjobb klasszikus zenét játszó zenekarának vonós szekciója – vagy inkább annak egy része – Pilz János koncertmester, hegedűművész irányításával karmester nélkül bűvölte el a nagyterem háromnegyed házas publikumát.

Karmester nélkül

Budapesti Fesztiválzenekar. Hangvilla, 2022. december 12.

Miért van az, hogy igazán nívós koncertek sem tudják megtölteni teljesen a nézőteret? Biztosan nem érdektelenségről van szó. Egzisztenciális problémák vagy az események összetörölődése osztja meg a hallgatóságot ebben a nem túl nagy városban? Nem tudom. Azt viszont igen, hogy a Budapesti Fesztiválzenekar fantasztikusan jó zenekar. Vajon hányan követik a francia Mezzo TV klasszikus-kortárs-jazz-tánc műsorait, ahova csak a kiemelkedő minőséggel lehet bejutni? A BFZ több koncertjét is láttam ott Fischer Iván vezényletével, lehangzóan jó produkciókkal.

Erre az estre csak a zenekar egy része – a vonós szekció – érkezett. A karmestert nélkülöző, de Pilz János által szenvedéllyel irányított zenekar a tökéletesség érzetét keltette bennem, és érezhetően a hallgatóságban is. Corelli *Karácsonyi concerto grossójával* indítanak. Corelli az olasz barokk tekintélyes alakja, aki a hegedűjáték megreformálásával annak felsőbbrendűségét hangsúlyozza, miközben előremutatató harmóniaszerkezetben tárja elénk strukturális szemléletét, továbbblendítve a barokk amúgy is szenvedélyes, túlfűtött világán. A felhangzó concerto a szó eredeti értelmében is versengést hoz, hol a szóló vonós hangszerek, hol a hangszercsoportok között, ahogy ez a concerto grossónál elvárt. Ezt a versengést aztán dobogó szívvel hallgatjuk, hiszen gondosan adják elő. Tökéletes ritmikával, kristálytisza intonációval. Tegyük mindjárt hozzá, a Hangvilla akusztikája hűen ad vissza minden nüanszot, még a continuót játszó csembaló pengetett hangjait is. Vastaps!

Haydn *C-dúr hegedűversenyében* Iván Tímea kezében a szólóhangszer. Haydn, a zenialis bécsi klasszikus Esz-

terházán komponálja érdekes felépítésű művét. Természetesen szonátaformában íródik az első tétel, ahogy ez a klasszicizáló stílusban szinte elvárt, a lassú Adagio a második tétel, amelyben egységben hozza a pizzicato kíséretet a zenekar – istenem, mennyire pontosak –, hogy aztán a pulzáló harmóniastruktúra fajsúlyossá tegye a hangzást. A Finale tétel 3/8-os üteme a barokk tánc érzetét hordozza tele variációkkal, versenyztetett szólamokkal, hiszen megint csak concertóról van szó. Nagyon jó a zenekar! A szólóhegedű, amelyre a mester magas technikai igényű, figurációkkal megtűzdelt stimmet komponált, korrekt. A közönség vastapsára és visszahívására ráadásaként egy lelket rezdítő Bartók-duettel rezonálnak Pilz Jánossal. Az pedig borzongatóan tökéletes volt!

Szünet után Carl Philipp Emanuel Bach, a berlini, később hamburgi Bach *C-dúr szimfóniája* bájol el – szó szerint, mert benne már-már túlsordul az érzelem. Johann Sebastian Bach második fiaként apja dorgálása ellenére saját zenei utat keres, így a barokk és a klasszicizmus közti átmenet képviselőjeként tartja nyilván a zenetörténet, kicsit a manheimi iskolához hasonló szemlélete miatt is. A háromtételű szimfónia mutatja, hogy a barokk gyökerek ismeretében írja a művet – a klasszicista kor nagy szimfóniái négytételűek –, eszközrendszerében, harmóniastruktúráiban viszont a következő nagy korszakot előlegezi. Itt-ott mozarti a hangzásvilág. Jelen van tehát a barokk túlfűtöttsége és a klasszicista formái, harmóniai meghatározottság, hogy ne mondjam, kötöttség is. A zenekar korhűen, megkérdőjelezhetetlenül tolmácsolja a súlyos elmentékekkel teli Allegro assai tételt, amelyet

az Adagio követ, benne a b-a-c-h frázissal, majd a mű az elbűvölően játékos Allegretto (Finale) tétellel zárul. Nem lehet nem szeretni.

Az utolsó mű Josef Suk *Esz-dúr szerenádja*. Bevallom, az 1935-ben elhunyt, korábban elismert hegedűművész, Suk műveivel még nem találkoztam. Annyit tudtam, hogy Dvořák veje és zeneileg a követője volt. Először hallva a művet, azt kell mondanom, mindent összevetve nem könnyű, bár érdekes módon a hallgatóság meglepően melegen fogadta. Nyilvánvalóan hagyománytisztelő a dallamaiban, amelyek néha egyszerűek, könnyen követhetőek, a sodró lendületű tempók és zenei humor az átlaghallgatót is képes megszólítani. Talán emiatt is érezhetően ennek a műnek volt a legnagyobb sikere az esten. Érthetően sok stílusformálta szemléletét, még a 20. század eleji jazz harmóniavilága is felbukkan, bár lehet, hogy ez inkább a nagy impresszionista, Ravel lenyomata a terces építkezésű öt-, hathangú harmóniákban. A szerenád négy tételben váltakozóan vannak jelen a konzervatívabb elemek, a szellemes és látványos szólamvándoroltatások, a sűrű hangnemváltások és természetesen az ígésző dallamok. Az eredmény egy kifejezetten szórakoztató, könnyedebb, már-már esztrád műfaj érzetét – pedig tényleg nem könnyen játszható a mű – kelti.

A BFZ ismételt remekel, kérdések nélküli, magas nívójú előadás. Így aztán mit tehet az elragadtatott közönség, ráadásra hív, amit egy rövid részlet megismétlésével meg is kap. Én meg örültem, hogy ismét megtapasztalhattam, a Budapesti Fesztiválzenekar hazai és nemzetközi viszonylatban is a topon van.

Kovács Attila

A muzsika szalmaszála

Karácsonyi hangverseny. Hangvilla, 2022. december 22.

A karácsony talán minden família életében az év legjelentősebb ünnepe – a családtagok, ha tehetik, összegyűlnek. Ki-ki leteszi az ünnepi asztalra az ingyencséget, amit hozott, a fa alá pedig, amit családtagjainak ajándékkul szánt. A gyerekek zsbonganak, kicsit talán szaladgálnak is, a háziasszony szívéből legördül a kő: igen, minden elkészült, dicsérik is rendesen. Előjönnek a tavalyi, tavalyelőtti, gyermekkori karácsonyok emlékei. Tán egy csoportkép is készül... Érzik az együvé tartozást. Hogy egy család vagyunk... Igen, nagyjából ez a karácsony – hogy van az, hogy mégis más mindegyik? A menütől? Az időjárástól? A külső-belső körülményektől? Mitől lesz egyik-másik egyedi és megismételhetetlen? Egyáltalán, mitől lesz emlékezetes? Mert ez a karácsony ott, a Hangvillában, emlékezetes volt.

E sorok írója tíz éven át rendezője, újabb évtizedig karéneke, az utóbbi öt esztendőben pedig figyelmes civil hallgatója volt Veszprém Város Vegyeskara (VVV) társasági eseményszámba menő, hagyományos karácsonyi hangversenynek – és még sosem érezte ennyire, hogy egy család vagyunk. Hogy igen, ez a mi karácsonyunk. Fontos és átélhető üzenetek sorát közvetítette az abszolút telt házas koncert hallgatóságának: a békevágyat, a reményt, a bizakodást, a gondolat, a művészet, a szeretet erejét.

„De a remény sohasem meghaló, ha minden utolsó szalmaszál abból a jászolból való...” Nagy Gáspár versrészlete jó mottóválasztás volt. A hallgatóság nem is kaphatott volna többet, mint a muzsika utolsó szalmaszálát. Nem volt csillogás, csak a lelkek gyertyalángja világított. Nem volt sztárvendég, nem volt délután érkező, koncert után buszba pattanó vendégművész-együttes. Aki pódiumra lépett, az kötődött városunkhoz. Talán nem túlzás azt állítani, hogy a karácsonyi hangverseny fényeiben a saját arcunk tükröződött – akár a Vokál fiataljait vagy a vegyes kar érettebb hangjait, akár a gonddal kiválasztott verseket, akár az újjáalakult Veszprémi Zongoraötöst vagy a fafűvös közreműködőket, a Csermák Antal Zeneiskola művésztanárait hallgattuk, akár a Victoria Art & Sport Egyesület aprócska balerináit láttuk...

A koncert első része zenei-gondolati-érzelmi utazást jelentett – magyar karácsonyi népekektől, J. S. Bachtól Kodályon, Elgaron, Nordqvisten át egészen Csajkovszkijig, Leontovicsig. Lám, gyönyörűen megfér egymás mellett az orosz és ukrán klasszikus! Talán a véletlen tette, hogy éppen kettejük dallamai ihlették Viktoria Podolskaya ovációval fogadott koreográfiáját. A szünet előtt a hagyományos *Halleluját* a vegyes kar és a vokál együtt szólaltatta meg, szünet után köszöntötte a hallgatóságot és tágabban a veszprémiakat Porga Gyula polgármester. Kiemelte: a

Fotó: Vásárhelyi Dániel

Fotó: Vásárhelyi Dániel

muzsika a legnehezebb időszakokban volt az a bizonyos utolsó szalmaszál – a zeneikolát az első világháború vihara közepete alapították eleink, és a VVV az '56-os forradalom leverését követően hamarosan ismét együtt énekelt. A Zene Városa, Európa Kulturális Fővárosa 2023-ban – mindennapjaink része volt és marad a muzsika. Ennek jegyében lépett a hallgatóság elé ihletett és szép Dohnányi-interpretációval a pár hónapja – örömkre – újjáalakult Veszprémi Zongoraötös.

Ottorino Respighi 1929-ben komponálta az est legnagyobb szabású művét, a *Lauda per la Natività del Signore* című kantátát. Valódi ingyencséget volt ez a 25 perc! Fafűvös kamaraegyüttes, a vegyes kar és énekes szólisták idézték meg az angyalok, pásztorok s Mária alakját a jól ismert történetben – méghozzá nagyszerűen. A zeneileg változatos, impresszionista színekben irizáló mű kifejezetten fogós feladat az előadóknak, de győzték. A VVV méltó partnere volt az angyalhangú szopránnak (Fodor Szabina Barbara), az anyai szeretet hangját megszólaltató mezzoszopránnak (Hajdú Diána) és a lány, szinte selymes hangú tenornak (Káplán György). Az apparátust értő kézzel irányította Erdélyi Ágnes, a VVV és a Vokál művészeti vezetője, a műsor megálmodója és összeállítója.

A veszprémi híresen jó publikum. Értő füllel és nyitott szívvel fogadja a kevéssé ismert csakúgy, mint a régi kedvenceket. Ezúttal is ez történt, de több is. Annak a ritkán megszülető csodának lehattunk tanúi, ahogyan előadó és hallgató azonos hullámhosszra kerül, a pódium felé áradó szeretetteljes figyelem és az előadókól sugárzó adni vágyás mindvégig ott zott a levegőben. Öröm volt az arcon. Mintha Dvořák fohásza – Égi, szent béke, jöjj, vár e dúlt világ... – meghallgatásra talált volna aznap este a Hangvillában. A muzsika, az utolsó szalmaszál megint segített. Egy család voltunk...

C. Szalai Ágnes

A Mendelssohn Kamarazenekar újévi koncertje hosszú évek óta szórakoztató örömenélést jelent. Ez így történt az idén is: az együttes magyar, francia, grúz, dán zeneszerzők és a keringőkirály Johann Strauss könnyedebb hangvételű műveiből összeállított műsorral köszöntötte az új esztendőt és a megjelenteket.

Jól kezdődött az új esztendő

A Mendelssohn Kamarazenekar újévi koncertje a Hangvillában, 2023. január 1.

Séd, 2022. 3. sz., 14. old.

A szépre, jóra és boldogságra vágyók zsúfolásig megtöltötték a Hangvilla nagytermét. A zenekari műveknél karmesterként most is az alapító koncertmester, Kováts Péter vezényelte az együttest, és ő játszotta a hegedűszólokat is.

A hangversenyt Weiner Leó (1885–1960) *Régi magyar táncok* címmel 1930 körül komponált öttételes I. divertimentójával kezdték. Többnyire csak az első két tételt (*Jó alapos csárdás* és *Rókatánc*) szokták játszani. A III. tételt (*Marosszéki keringős*) ritkán adják elő. A IV. tétel (*Verbunkos – Tempo di marcia*) két változatban is fennmaradt: általában a vonószeneke-

ri feldolgozást játsszák, a pikolóval, kürttel, trombitával kiegészített variációt szinte soha. Most ezt a feldolgozást hallottuk. Az V. tétel a parádés, virtuóz, rendkívül hatásos csúrdöngölő. Jó előadásban hangzott el a teljes, méltán népszerű Weiner-mű, koncertet indító, hangulatot teremtő darabként.

Ezután a romantikus nagyzenekar hangzásvilágának első nagy reformere, Hector Berlioz (1803–1869) vonósokra és szólóhegedűre írt Op. 8. *Reverie et caprice* (Álmodozás és szeszély) című románcát adta elő az együttes Kováts Péter szólójával. Majd a francia Jacques Ibert (1890–1962) *Divertissement*-jét, öttételes szórakoztató kompozícióját hallhattuk, amelyet a szerző a szintén francia René Clair filmrendező 1927-es *Florentin kalap*

című pikáns vígjátékához írt zenéjéből állított össze. A rövid bevezető után vidám felvonulás (Cortége), majd melankolikus, lento tempójelzésű Nocturne, éjszakai zene szól. A mintegy negyedórás színes kompozíciót fokozatosan gyorsuló indulókból álló zenei parádé, végül egy gyors galopp tétel zárta.

A szünet után Francis Poulenc (1899–1963) *Deux marches et un intermède* (Két induló és közzene) című művét adta elő a fuvolával, oboával, klarinétal, fagottal és trombitával kiegészített vonósok. A francia Hatok zeneszerzői csoport egyik legszínesebb zenei világú kompozícióját, Poulencet kortársai sokáig nevéstéges, groteszk figurának, afféle csalafinta, ravasz zenei bohócnak tartották, aki a harmincas éveik főleg hetyke, elmés

műveket írt, amelyek csiklandós diszsonanciákkal, váratlan harmóniai szökevényekkel ma is elbűvölik a hallgatóságot. (Később lett belőle a 20. századi francia zene egyik legemélyültebb mestere.) A most előadott, mintegy hatperces homofon mű három, gyorsacskán, élénken, illetve nagyon gyorsan és mozgalmasan előadandó, katonás, harsány, pattogó induló. A remek előadást a publikum ovációval ünnepelte.

A Berlioz-, Ibert- és Poulenc-művek hallgatása során nemcsak a Mendelssohn Kamarazenekar koncertjein megszokott magas színvonalnak örvendtem, de annak is, hogy a gazdag zenei életű Veszprémben, ahol méltatlanul ritkán hallhatunk

francia zeneműveket, most egyetlen hangversenyen három kiváló kompozíció is megszólalt.

Folytatásként a zenekar egy másik, szintén kevésbé ismert zenei világba kalauzolt bennünket: a grúz Giya Kancheli (1935–2019) *Little daneliade* (Kis daneliada) című zenekari művét adták elő. A mintegy 9 perces, hegedű-, zongora- és csellószólokkal, ütőkkel és a zenekar tagjainak a szerző által előírt (hangszerelt) sóhajtásaival, suttogásaival színesített kompozíció a koncert egyik legemlékezetesebb darabja volt. Megtudhattuk, hogy a filmzeneszerzőként is sikeres komponista ezt a művét bensőséges zenei levélként barátjának, a szovjet-grúz filmrendező Georgij Nyikolajevics Danyelijának (1930–2019) komponálta.

Remek színfolt volt ezután az Észak Straüssának becézett dán Hans Christian Lumbye (1810–1874) két hegedűre és zenekarra írt szellemes koncertpolkája, amelyet Kováts Péter és Bendik Ágota az együttes kíséretével bravúrosan adott elő.

Nincsen újév Strauss nélkül – szól a mondás. Az újévi hangversenyt a keringőkirály, ifj. Johann Strauss (1825–1899) műveiből összeállított blokk zárta. Először az 1892-ben komponált utolsó színpadi művéből, az Op. 441. számú *Pázmány lovag* (Ritter Pasman) című vígoperából egy lassú és egy gyors részből álló csárdás hangzott el. Ebben az Arany János vígballadájából ismert, fülig szerelmes öregúr

panaszodik a megváltozott világrend és a párbajban kivert fogai miatt, majd vizsgálatként elhangzik a mind mulatósabbá, sebesebbé váló tánc. Bravúrosan, némi iróniával előadott igazi magyar sírva vigadást élvezhettünk. Az Op. 325. számú, *Geschichten aus dem Wienerwald* (Mesék a bécsi erdőből) című, majdnem negyedórás, öt keringőből összeállított zenei csokrot a bevezetőben megszólaló és a végén visszatérő, eredetileg citerán játszott népies motívum öleli körül. A művet Strauss 36 évesen, 1868-ban komponálta. Az édesdeden csengő-bongó, ringató dal-lamok most érzésem szerint a szokottnál kissé fanyarabb, kontrasztosabb értelmezésben hangoztak fel.

A Mendelssohn Kamarazenekar 2023-as újévi hangversenye Strauss Op. 332. számú, *Éljen a magyar!* című gyors polkájával zárult, amelyet először 1869 márciusában, két évvel az osztrák–magyar kiegyezés után a pesti Vigadóban adtak elő. A művet, amelynek a kódájában a Rákóczi-induló egy röpké idézete is felcsendül, a szerző a magyar nemzetnek ajánlotta. A záró akkordok után (ahogy az illik, és ahogy azt a Bécsi Filharmonikusok hagyományos bécsi újévi koncertjén is szoktuk hallani) most is felhangzott a zenekar tagjai részéről az „éljen”. Tekintsük ezt valamennyiünknek szánt boldog újévi jókívánságnak. Köszönjük. Viszont kívánjuk!

M. Tóth Antal

Jössz Brusznnyaira?

Brusznnyai-émlékhangverseny. Pannon Egyetem, B aula, 2023. január 14.

Séd, 2022. 1. sz., 9. old.

Séd, 2022. 1. sz., 10. old.

„Jössz Brusznnyaira?” Úgy gondolom, több ezer veszprémi számára ismerősen csenő kérdés. Brusznnyai Árpád '56-os mártír, a Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanács elnökének neve immáron egyet jelent a januári kóruspróbákkal és az év második szombatjának estéjén megtartott koncerttel. Legtöbbünknek nem csak „lógás” az órákról, de identitásképző élmény is.

1996-ban rendezték meg az első Brusznnyai-émlékhangversenyt, mely azóta töretlenül Veszprém város egyik, ha nem a legkiemelkedőbb történelmi-kulturális eseménye. Ez a folyamatosság a világhírvány okán sajnos megszakadt, azonban örömteli, hogy két év Covid-hiátus után újból megvalósulhatott az alkalom. 1996 és 2008 után 2023-ban újból Antonio Vivaldi (1678–1741) *Gloria* (1715) című nagyszabású oratóriumát énekelte el az immáron Brusznnyai Oratóriumkórus névre hallgató együttes. Sok „első” esemény kapcsolódik Vivaldi *Gloriájához* és a Brusznnyai-koncertekhez. '96-ban, az első megszólaláskor Zámbo István, Veszprém Város Vegyeskarának alapítója állította először pódiumra ezt a művet. 2008-ban Kováts Péter ezt a művet vezényelte először ezen a rendezvényen. Most pedig először köszönthettük Veszprém (és reméljük, nem utoljára!) a Lovassy-gimnázium régi növendékét, a jelenleg Hollandiában élő és munkálkodó Csillag Béni karnagyot.

Több szempontból is nehéz dolga van e sorok írójának. Egyrészt elfogult vagyok a rendezvény kapcsán, számomra mindig is sokat jelentettek a Brusznnyai-koncertek. Másrészt énekesként jómagam is a kórusban álltam, így külső fül nehezebben tudok lenni. Harmadrészt nehéz objektív szakmaisággal megítélni egy szinte csak amatőr fiatalokból és felnőttekből álló együttes rövid, de intenzív projektmunkáját.

Fontos megemlíteni, hogy az ideai koncert szervezői kifejezetten megkérték a felnőtt amatőr kórusok karnagyait, hogy delegáljanak tagokat a Brusznnyai Oratóriumkórusba. Ezt a legtöbb kórus meg is tette, így Veszprém Város Vegyeskarából, a Veszprémi Liszt Ferenc Kórustársaságból, az Orlando Énekegyüttesből, a Gizella Női Karból és az Opus Énekegyüttesből is jó páran csatlakoztak az egyesített karba. Természetesen a veszprémi középis-

kolák és általános iskolák kórusai is igen szép számban megjelentek, valamint sok, már nem a városban tanuló egyetemista is hazalátogatott, így végül közel 300 ember énekelhette együtt Vivaldi hangjait. A zenekari szőlamokat idén is a Kováts Péter vezette Mendelssohn Kamarazenekar játszotta, a két énekes szólista Darázs Renáta és Nagy Bernadett voltak.

A kórus ötnapos, valóban nagyon kemény próbafolyamaton ment keresztül, napi többórás gyakorlással készültek a koncertre. Csillag Béni rendkívül precíz, türelmes, jókedvűvel, humorral és magas művészi színvonalal próbált. Imponáló volt látni az alaposan felkészült karnagy minden rezdülését, testének minden porcikája a zene minél pontosabb kidolgozását inspirálta. A kórus tagjai mindent megtettek, hogy képességeik legjavát nyújtsák.

Persze, mint ahogy fentebb fogalmaztam, a sok amatőr fiatal és felnőtt munkája nehezen mérhető össze mondjuk a barokk zenét játszó profi régizenei együttesek produkcióival. A szövegkiejtés, a szép frazirozás, a pontos hangindítás és belépés külön-külön is nehéz feladat, nemhogy együtt. Így akik ezen az eseményen az ideális, tökéletes hangzást várják, azoknak csalódnuk kell.

Azonban felmerülhet a kérdés, hogy a Brusznnyai-koncerteken mennyire elvárás a makulátlan művészi hangzás kialakítása. Minden karnagy erre törekszik, de a helyzet adta lehetőség ezt csak korlátozottan teszi lehetővé. Ez véleményem szerint nem probléma. A rendezvény célja nem az, hogy profi zenészzé képezzük a résztvevő énekeseket, hanem hogy olyan zenéi élményt nyújtsunk a fiatalok számára, aminek következtében nyitottabbá válnak az igényesebb műfajok megismerése irányába, hogy megérezzék a közös éneklés közösségteremtő és megtartó voltát, hogy – urambocsá! – később szabadidejükben is járjanak akár iskolai, akár városi kórusokba. Mindezekben túl pedig igenis fontos, hogy ezáltal – akár csak nagy vonalakban – megismerkedjenek a város és az ország történelmének egy fontos szeletével Brusznnyai Árpád forradalmi tevékenységén keresztül.

Köszönet illeti a Brusznnyai Árpád Alapítványt, azon belül is különösen Imre Frigyesné „Vera néni”, aki immáron harmadik évtizede szervezi töretlenül lelkesedéssel ezen januári alkalmakat. Jó reménység szerint folytatódik a hagyomány, és jövő év elején is megkérdéshetiek egymástól a veszprémi: „Jössz Brusznnyaira?”

Lukács Elek

Havannai éjszaka – jól emlékszem, ez volt az első film, amit a veszprémi Agóra (volt Hemo) filmklubjában megnéztem. Budapesten láttam az Arany Pálma-díjas francia-kubai film plakátját, és mivel különösen érdeklődöm a latin-amerikai világ iránt, mindenképp meg akartam nézni. Várhatóan nem akciódús filmről volt szó, amit a plázamozik tűznek műsorra. Egyetlen helyszínen játszódott, egy havannai bérház tetőteraszán, és tulajdonképpen nem szólt másról, mint egy éjszakába nyúló beszélgetésről, egyre feszültebb vitába átcsapó nosztalgiázásról hajdani barátok között. A Castro-érában felnövő generáció illúzióiról, majd a kijózanodásról, kompromisszumokról és a nagy dilemmáról az emigráció kontra maradás kérdésében.

Filmklub az Agórában

Séd, 2021. 1. sz., 30. old.

Séd, 2021. 4. sz., 36. old.

Séd, 2022. 4. sz., 18. old.

Különösen örültem hát, amikor kiderült, hogy nem kell valamelyik budapesti art moziig utaznom, mert felfedeztem a filmet a veszprémi műsorkinálóban. Mindez valamikor 2015 táján történt, én akkor kezdtem az Agórába járni. De a filmklub természetesen jóval régebb óta működik, ami nagyon becsülendő és ígéretes vállalkozás/vállalás: heti rendszerességgel elhozni városunkba a művészmozik hálózatában vetített, az európai filmfesztiválok díjazott vagy kortárs magyar műveket. Dicséret érte a filmklub megálmodójának, szervezőinek! Jelenleg Fenyvesi Krisztina, korábban Farkasné Molnár Csilla volt a program felelőse.

Volt időszak, amikor a vetítéseken nagyon kevesen voltak, de hamarosan gyarapodott és kialakult a „törzsközösség”: filmbarátok a lakótelepről és távolabbról, házaspárok, barátok, nyugdíjasok, (tanár)kollegák találkozási pontja lett hétfő esténként a kultúrház nézőtere. A nézők száma folyamatosan nő, ez egy-egy nagyobb reklámtól kapó sikerfilm esetén akár telt házat is jelent. Ilyen volt mindkét Enyedi Ildikó-film. *A testről* és *lélekről* 2017-ben és *A feleségem története* 2021-ben. Akik nagyon hiányoznak: a fiatalok.

Talán az időpont kevésbé alkalmas számukra, talán csak nem fedezték még fel – pedig ezek a filmek nekik is, róluk is szólnak!

S hogy miért szerettek, szeretünk az Agórába járni?

Az okok nyilván különbözőek, személyesek. A legnagyobb vonzerőt az alkotások témavilága jelenti: olyan újszerű, leginkább lelki-szellemi-etikai szempontból izgalmas történetek ezek, amelyek tabukat döntögetnek. Olyan helyzeteket, korjelenségeket, viszonyokat ábrázolnak, amelyekkel nehéz, amelyekkel nem akarunk, nem tudunk szembenézni, vagy bár érzékeljük őket, túl összetettek ahhoz, hogy mi magunk megfogalmazzhassuk, megítélhessük a probléma lényegét. Nagyon is a mi generációnk életét kísérő sztorik, melyekben – néhány példát kiragadva – az identitáskeresés, beilleszkedés, kirekesztés, a függőségek, a manipuláció, a technológia világában való tévelygés, az emberi kapcsolatok torzulása, magány, a szegénység vagy a gyermeki agresszió, az örökbefogadás, örökbeadás fájdalmas folyamata kerül középpontba. A közelítés soha nem didaktikus vagy sztereotíp, inkább nagyon őszinte és pontos valóságismeretet mutat, vagy stilizált, szimbolikus jellegű. Feltűnően sok film készül a mai európai filmművészetben az időskor sajátosságairól, hol a téma szívszorító nehézségeire fókuszálva (pl. demencia, eutanázia), hol – éppen ellenkezőleg – azt hirdelve, hogy az időseknek is megvan a maga ereje, szenvedélye, szünni nem akaró életvágya, helye a társadalomban.

A filmek jelentős része dráma, de a program összeállítója jó érzékkel vegyíti a komoly, felkavaró műveket a szórakoztató alkotásokkal. Olykor akár ugyanaz a problematika jelenik meg a vígjátékban, csak a humor, a szatirikus jelleg oldja a téma nyugtalanító hangulatát, és mi, nézők jókat kacagva ismerünk magunkra, gyengeségeinkre, nyomorúságunkra a görbe tükröt tartó

történetekben. Én különösen az északi, norvég, dán, izlandi filmek sajátos humorát szeretem, ilyen volt a *Mindenki utálja Johant* című film nemrég.

Hétről hétre a filmek egymásutánja egyszerre adja a hasonlóság és a különbözőség érzetét. Nekem nagy élményt jelent látni, hogy készüljön akár a film Franciaországban, Lengyelországban, Indiában, Koreában, az emberi világ, az emberi lét lényege ugyanaz. Alapvetően ugyanolyan vágyak, törekvések, buktatók, frusztrációk jellemzik mindenhol az emberek, a „kisemberek” életét. Ilyen szempontból a legnagyobb hatású, legmeglepőbb alkotás épp egy iráni film volt a tavalyi évben: Asghar Farhadi *A hős* című alkotása, mely lebilincselő módon vezet végig egy olyan történeten, amikor ugyanazon tett miatt valakiből a média sztárt csinál, a becsület „hőst”, majd nem sokkal később közellenséget, bűnbakot. A példás jótett ugyanis jó szándékú föllentéssel társul, ami elindítja a lavinát... Aztán már hajsza választja el a naivitást, gyermeki jóhiszeműséget a lúzerségtől.

Másrészt a változatos filmkínálat által megtapasztalhatjuk a világ különböző pontjain élő emberek hétköznapi szokásaiban, életkörülményeiben, a kultúrában és a tájban megmutatkozó csodás sokféleséget, a szerencsére máig meglévő árnyalatok értékét. Az említett Farhadi-film például szinte dokumentarista eszközökkel enged betekintést a mai iráni társadalom viszonyaiba, a családi, a férfi-nő kapcsolatokat, a társadalmi szervezetek, a bürokrácia működésébe. Kapcsfelül mindig hozzájárul az élményhez a nyelv: a filmek zöme eredeti nyelven, felirattal nézhető – itt hallottam először izlandi beszédet –, de nyelvgyakorlasként is kiváló lehetőség egy-egy vetítés.

Időnként felbuknak egy-egy történelmi, életrajzi vagy valós történeteket feldolgozó alkotás, például Van Gogh életéről, Bergman kultuszáról vagy a lengyel rendőrség durva bánásmódjáról a '80-as években, sőt csodás természetfilmet is láthattunk, mely végigkísérte a Hortobágy vadlovainak egy évét.

A filmklub naprakészséget, tájékozottságot nyújt a kortárs filmművészet világában, „hossa” az aktuális fesztiválok díjazottjait, akár első filmes rendezők darabjait. Olyan műveket, amikkel sem a plázamozikban, sem a tévében nem találkozhatunk. A szereplők többségében új, ismeretlen „arcok”. Kivételes élményt nyújt, ha a nagy „csillagok” kapnak főszerepet, s bizonyítják, hogy a színészi tehetség nem fakul, hanem finomodik az idővel, mint Catherine Deneuve a *Claire Darling utolsó húzása*, Michael Caine az *Ifjúsgyág* vagy Fanny Ardant az *Ifjú szeretők* hőseként.

Egy biztos: ezekről a filmekről sokat lehet gondolkodni, beszélgetni, közvetlenül utána, másnap – az élmény sokáig hat. Sugallják a kérdéseket, amelyekre nincs egyértelmű válasz, igazság. Sokféle viszonyítási pontot kínálnak saját életünk megítéléséhez. Nyitogatják látókörünket. „Érzékenyítene?”

Mindenkinek ajánlom! Agóra, hétfő este hat óra.

Zöldvári Ildikó

Az ismertetés tárgyát képező légi felvétel a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum Műemléki Adattárában található, leltári száma 7743. Veszprémről ebben a műfajban vélhetően a legkorábbi, vagy legalábbis a legkorábbi, amely napjainkig fennmaradt.

Veszprém a levegőből 106 éve

A református templomtól a tüzérbarakkokig.

Osztárk-magyar repülőmegfigyelő-jelvény, 1917-1918

Osztárk-magyar táboripilóta-jelvény, 1917-1918

Az Osztrák-Magyar Monarchia precíz katonai adminisztrációjának köszönhetően ismertek a felvétel pontos adatai, körülményei is, amelyeket azon előre nyomtatott, majd kézírással kitöltött kartonlap rögzített, amelyre felragasztva a fotográfiát tárolták.

A felvételt a cs. és kir. Légiáró Csapat (k. u. k. Luftfahrtruppe) (mai szóval légierő) tüzérségi repülő tanszázada (Artillerie Flieger Lehrkompanie) Weingartner százados, tábori pilóta által vezetett repülőgépből készítette Wallo százados, megfigyelő 1917. július 28-án, délelőtt 10 órakor, 1200 méter magasból, északnyugati irányból városunkról. A tüzérségi repülő egyik fő feladata nyilván az volt, hogy megfelelő légi felvételeket szolgáltatassanak az ütegeknek az ellenséges állások elhelyezkedéséről. A felvétel használhatósága szempontjából fontos volt a magasság, a napszak, a fényviszonyok. Ilyen légi fotózást gyakorolhattak a hátszágban a Veszprém közeli Hajmáskér hatalmas tüzértáborában települt repülő tanszázad katonái, amikor ezt a fotót készítették.

Bár az elmúlt több mint egy évszázad során Veszprém erőteljesen átalakult, több régi épületet lebontottak, egész új városrészek épültek, a városszerkezet főbb tendenciái jól megfigyelhetők a mára már archív képen. A felvétel központjában a veszprémi Várhegy helyezkedik el. Jól látszanak rajta a várbeli épületek: a nagyszeminárium, a püspöki székesegyház (a néhány évvel korábban, 1907–1910 között elnyert neoromán külsejével), a ferences templom (a korábbi fa fiatornya helyett szintén ekkor épült kőtornyával), a piarista templom, a piarista gimnázium és a börtön hatalmas épülettömbje, a kanonoki paloták, a tűztorony. A kép előterében a Hosszú utca (Jókai Mór utca) húzódik. Déli végében jól látszik a Szent Anna-kápolna. Szemben vele a Virágh Benedek és a Toborzó utca találkozásánál az irgalmas nővérek zárdája és iskolája. A kép alsó közepétől kissé jobbra a Jeruzsálemhegyen épült református templom. A vár másik oldalán, a Várhegy és a Jutasi út közötti városrész látszik. A vár keleti oldala alatt húzódó Deák Ferenc utcában, a püspöki palota alatti részen az azóta lebontott honvéd lovassági laktanya, az utca másik oldalán a Kötött és Szövött Iparárugyár R. T. épületei. Távolabb a káptalani major cselédháza, istállója és a Pajtakert gazdasági részlege tanulmányozható. Még távolabb, a Fenyves utcában a posztógyár kéményes épülettömbje. A fénykép felső szélénél középen, a Jutasi út nyugati oldalán kivehető a 7. honvéd tábori ágyús ezred I. világháború alatt épült, majd a háború után, az 1920-as évek elején lebontott barakk laktanyájának néhány épülete. A kép jobb oldalának előterében a háromszög alakú Rákóczi tér (Piaclér, napjainkban Óváros tér), távolabb a Cserhát városrész zegzugos utcái és (azóta részben lebontott) aprócska háza.

A korabeli gyakorlatnak megfelelően a repülőgép parancsnoka a megfigyelő volt, aki mindig tisztírt rangot viselt. A gépet vezető pilóta viszont lehetett altiszt is, bár esetünkben ő is tiszt (százados) volt. Bemutatjuk a tábori pilóták és a légi megfigyelők egykori jelvényeit is. Ezeket a jobb felső zubbonyzseb ráncán viselték büszke tulajdonosaik. Mindkét jelvény kiérdemlése csak pontosan kidolgozott teljesítményrendszer teljesítése esetén volt lehetséges.

A másik archív fotó szintén a Laczkó Dezső Múzeumban található, a Történeti Fénykép-gyűjteményben, leltári száma 69.271. A képen látható Brandenburg repülőgép a már elbontott, nagyjából a mai orvosi rendelőintézet helyén volt Koma-kúti kaszárnya felett, a Vámosi országút (napjainkban József Attila út) kanyarja közelében landolt, néhány katona és báméskodó civilek (felnttek és gyerekek) csodálják. A gép mögött a vár és a város épületei látszanak. Balról a második katona fejénél a református templom tornya. A gép bal szárnyvégénél a várbeli székesegyház és ferences templom tornya, a szárny bal oldali felségjelzése (kereszt) alatt a tűztorony és az angolkisasszonyok templomának tornya, a jobb szárny végénél a vármegyeháza. A Brandenburg repülőgépeknek több altípusa is létezett. Ebből, vagy legalábbis egy hasonló gépből készülhetett a bemutatott légi felvétel is.

Rainer Pál

Osztárk-magyar Brandenburg repülőgép Veszprém határában, 1917-1918

Légi felvétel Veszprémről, 1917. július 28.

Adventkezdet az Opusszal

Az Opus Énekegyüttes és Kovács Botond Bence (orgona) hangversenye Kővári Péter vezényletével a Margit-templomban. 2022. november 26.

A fogyasztói társadalom úgy értelmezi a szeretet ünnepére való felkészülést, hogy a vásárolt ajándék a szeretet legfőbb megnyilvánulása, a szeretet nagyságát pedig a vásárolt ajándék anyagi értéke határozza meg. S hogy meg tudunk ütközni, amikor egy (még őszinte) kisgyerek az ajándékhalmazból félretolja a drága legóautót, és a filléres pingponglabdával játszik órákon át! Miféle szeretet az, amikor – mondjuk – a nagyinak megvesszük az új, elektromos kerekesszéket, és kap egy új tévét 98 csatornával, hogy legyen mit néznie, beültetjük, beállítjuk, megkérdezzük, hogy van, de azt is inkább megszokásból, a válasz igazából nem is érdekel, majd félévszámra rá sem nézünk...?

Nem. Az adventi készülődés nem ez, ahogyan a karácsony sem a szeretet ünnepe. Legalábbis nem az ilyen, kézzelfogható, anyagi javakban mérhető szereteté. Szent Pál írja: „A szeretet (...) nem kérkedik, nem gögösködik, (...) nem keresi a magáét, (...) együtt örül az igazsággal, mindent eltűr... (1Kor). A karácsony – tetszik, nem tetszik – Krisztus földre születésének az ünnepe, akit az Atya szeretetből küldött közénk, a mi megváltásunkra. Ennek igazságával együtt örülve, a keresztényi szeretet nem egy-egy fellángolás csupán, hanem örök érvényű, visszavonhatatlan, melyet nem újjáalkotni, hanem táplálni kell. Nos, advent ennek a táplálkozásnak az időszaka, mely során megtisztítjuk lelkünket, hogy annál teljesebb lehessen közös örömünk az Istengyermek születésének ünnepén.

Az advent küldetését nem az utcai forgatag fényárja, az egyre szaporodó ünnepélyes köztéri gyertyagyújtások csillogása hozza el lelkünkbe, hanem az a lelki muníció, mellyel Kővári Péter és együttese, illetve tanítványa látott el minket advent első vasárnapjának előestéjén. A lelki feltöltődést maradéktalanul elhozta a gondosan összeállított három műsorblokk, melyek előtt Bach *e-moll prelúdium és fúgáját* hallottuk orgonán, s melyek után Kocsár *Agnus Dei* című kórusműve készített utat Isten báránya érkezésének.

Az ifjú orgonista, Kovács Botond Bence Kővári igen tehetséges tanítványa, Bach-, s az egyes blokkokat záró Walther-, Dandrieau- és Liszt-művek előadásával biztos technikai jártasságról, kiváló stílusérzékéről s az önálló művészi kifejezőmódot utkereséséről tett bizonyosságot.

Az első rész egyetlen dallam, a *Veni Redemptor gentium* kezdetű adventi himnusz különböző feldolgozásait mutatta be; a gregorián himnuszt Praetorius és Vulpius alkotásai követték, utóbbi a Luther-féle

protestáns változatát, ezzel is jelezve a keresztény felekezetek összetartozását.

A második rész az öröm és a Krisztus keresztre általt történet megváltás hangját idézte Monteverdi és az angol Byrd műveiben.

A két reneszánsz, illetve kora barokk részt követően a harmadik blokkban Mendelssohn, Bruckner és Poulenc művei a 19. század második negyedétől mintegy százéves időszakot öleltek át, páratlan átéléssel énekelve.

A kórus kiváló, egységes, szép tónusú hangzása a tagság akarását és karnagyuk, Kővári Péter nagy tudását jelzi ezen a téren is. Az intonáció tisztasága a templom kedvező akusztikájában angyali énekszóként hatott a hallgatóságára. Valódi adventkezdes.

Rostetter Szilveszter

Laza kóruspróba

PopUp Choir3. Hangvilla, kamaraterem, 2022. december 17.

Tóth Árpád érti a dolgát, hogyan kell egy véletlenszerűen verbuválódott 40-50 fős közönséggel másfél órában két – viszonylag szélesebb körben – ismert dallal többszólamú kórushangzást előcsalogatni. Miközben mindenki jól szórakozik, jókat derülnek a karnagy stand up comedy-szerű humormorzsaiban, a bátorítás és dicséret mellett mégis úgy ad instrukciókat, hogy azzal érezhetően felépül a kórus, és a végén egész jól megszólalnak a dalok.

PopUp Choir3. A név magyarul előugró, felbukkanó kórust jelent, a 3-as szám pedig a hasonló veszprémi események sorozatát. Tóth Árpád a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen és a kecskeméti Kodály Intézetben tanár. Karvezetést, tanítási módszertant, kamarazenét, a Képző és Iparművészeti Szakközépiskolában emellett éneket és kultúrtörténetet oktat. Adjunktus a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemen. Számos – többnyire amatőr – kórus karnagyaként és számos hasonló happening, pl. a Kórusok éjszakája megálmodójaként, kivitelezőjeként magabiztosan, szuggesztíven ugyanakkor, kedvesen és oldott hangulatban vezeti a megmozdulást, biztosítva a derűt és a mosolyt, nem utolsósorban a sikeréretet az alkalmi kórustagok arcán. Tetszik, ahogy magában megéli a dallamokat, és jómaga ide-oda ugrálva a szövegek között, néha megtámasztva zongorakísérettel az elcsúszó intonációkat, elfogadható megszólalást csalogat elő. Jók a hasonlatai, amelyekkel rávilágít, milyen hangzást vár el, és hogyan kérheti ezt az éneklésben járatlan, csiszolatlan hangú, utcaról becsalogatott, gyerektől az idősebb felnőttségig terjedő korosztályú alkalmi kórustól. Minden kényszer nélkül, önkéntes alapon válogatja ki a könnyebb vagy nehezebb szövegekre vállalkozókat. Szimpatikus egyéniség, nagyszerű pedagógus.

Az első dal az ismert, 1926-ból származó *Kumbaya My Lord* afroamerikai spirituálé feldolgozása, ami magyarul a *Jöjj el, Uram* jelentést hordozza. Élvezetes, ahogy lépésről lépésre betanítja ennek a megfelelően akaró csapatnak az egyes szövegeket, hogy aztán a végén felállítva mindenkit, maga köré gyűjtve őket felhangozzák a frissen kialakított cappella mű. Csillogó szemek, derűs arcok, igazi fekete, magas érzelmi töltetű spirituálé szólalhat meg úgy bő fél óra elteltével.

És máris jöhet a következő sláger. John Lennon *War is Over (If You Want It)*, azaz vége a háborúnak (ha szeretnéd), ami sajnos nem igaz! Nagyon is aktuális, ahogy Tóth Árpád is céloz rá. Nekünk pedig egyből eszünkbe jut az *Imagine* (Képzeld el) és a *Give Peace a Chance* (Adj esélyt a békének) dalokat szerző John Lennon pacifista, humanista szemlélete, a szeretetre való buzdítása. Találó választás így advent és karácsony tájkán, amikor tudjuk, miféle borzalmak történnek nem messze tőlünk. A módszer itt is hasonló, periódusról periódusra befogadva végül megszólalhat a komplett song. Egész jó! Még arra is marad idő, hogy egy-egy harmóniából kieső, átlagfűlnek furcsa hangra, szokatlanabb harmóniafordulatra is felhívja a figyelmet karnagyunk, miközben én meg hallom a lennoni harmóniákat, amikkel bevallom, nem mindenhol értek egyet. De nem ez a fontos. A dal üzenete az, ami láthatóan áthatja a résztvevőket.

A Hangvilla kamaraterme Tóth Árpád hívására teljesen megtelt. Változó korösszetételben gyerekek, fiatal és idősebb felnőttek, anyák, apák, nagyanyák, nagypapák együtt énekelnek, felszabadultan, egymásra figyelve egy kulturális eseményen. Ha másért nem, már ezért megérte!

Kovács Attila

A győzelem hangjai

Vincent Bonahan & The Sound of Victory. Veszprém Aréna, 2022. december 12.

Advent időszakában az ember lelke a szokottnál jobban vágyik a harmóniára. A karácsony előtti időszak a fogyasztói társadalmakban erről szól a legkevésbé. Nagy kincs, ha az örület közepén apró, de vegetációban gazdag, színes és nyugodt szigetként feltűnik egy olyan esemény, mint Vincent Bonahan és a Sound of Victory gospelkoncertje, amely az Arénában töltött meg az eredetileg tervezettnél is több szektort. A gospelnek Magyarországon nincs nagy hagyománya, ellenére annak, hogy a keresztény vallási énekek és énekes közösségek nálunk is komoly helyet foglalnak el a liturgikus események kísérlőjeként. Le mernék fogadni, hogy a legtöbben az *Apácashow* című vígjátékban találkoztak a műfajjal először és utoljára.

Kár érte, hiszen a gospelben az az igazán szerethető, hogy az érzelmi skála két végletét, a meghatottság könnyeit és a felszabadult öröm kitörését egymás után képes generálni anélkül, hogy ez zavarónak, oda nem illőnek hatna.

Az Amerika-szerte híres New York-i együttes és szólíståja, valamint vendégük, a zeneszerző David Bratton 25 állomásos turnén vett részt Európában, melyből a négy magyarországi helyszín egyike volt Veszprém. Nagyon vártam az eseményt, mert évtizedek óta nem voltam igazi amerikai gospelkoncerten, pedig annak is emlékszem az ünnepet megalapozó, semmihez sem hasonlítható, lélekemelő hangulatára.

A kétórásnak ígért koncert erősen kezdett. Már a másodikként előadott daluk a műfajában közismert *Amazing Grace* volt, a harmadik pedig az említett vígjátékból népszerűvé vált *Joyful, Joyful – ezzel mindjárt megvolt* egymás után a sírós és a bőrből kibújós rész is –, és nem igazán tudtam elképzelni, hogy ha ezeket az ismert nagyágyúkat már a koncert elején elsütik, mi marad a hátralévő alig másfél órára. Aztán persze, hogy tudták ezt fokozni, hiszen elhangzott például a nagy sikerű *We Are The World*, amit zseblámpává átminősített ezernyi telefon fénye kísért, vagy a *Home*, amely az ukrán–orosz háborúban hontalanná vált emberek sorával ébresztett együttérzést és fakasztott könnyeket. Udvardy Györgynek, a Veszprémi Főegyházmegye érsekének, valamint Steinbach Józsefnek, a Magyarországi Református Egyház Dunántúli Református Egyházkerület püspökének szavai és a közönséggel közösen elmondott ima emelte tovább az esemény magasztosságát.

A műfaj egyik jellegzetessége, hogy magával ragad és elsodor. Nagyon hamar megtörtént ez velem a koncerten, aminek következtében a szavakba önthető konkrétumok elveszítették jelentőségüket. Bennem is csak érzések maradtak meg, amikor már állva hullámoztunk a tömeggel, amikor fentről néztük az ezer fénytáncát, meg egy idő után az emberekét, akik önfeledten vették fel a dalok temperamentumát a folyosónak meghagyott szabad területeken. Mert a színpadon éneklő és táncoló örömkórust úgy végnézni képtelenség volt. Gyönyörű énekhangok, összecsengő harmóniák, látványos és dinamikus koreográfia, a dalok sorrendjének és a beillesztett beszédeknek patikamérleglen létrehozott dramaturgiája tette kerekké az előadást. Egymástól független emberektől hallottam a koncertet követően, hogy ha nálunk is ilyen hangulata lenne az istentiszteleteknek, talán gyakrabban vennének részt rajtuk.

Sajnos a koncert vége komoly pofon volt a hangulatnak, és gyanítom, nemcsak én, de az együttes is megérezte ezt. Nagyjából húsz perccel az előadás vége előtt ugyanis az addig lelkesen táncoló, tapsoló közönség elkezdett kifelé hömpölyögni a csarnokból, hogy a közismerten „hendikepes”, hosszadalmas kijutást az Aréna parkolójából megspórolják maguknak. Egy ráadásszámot még előadott az együttes és

az őket lelkesen kísérő zenekar, de amikor a másodikat felkonferálva kérték a közönséget egy kis biztatásra, és az szemlátó mást elmaradt, bizony elmaradt a ráadás is. A szekunder szégyénérzet égeti az arcom: tényleg ennyit számít egy ilyen koncert esetében, hogy tíz perccel vagy akár egy órával előbb vagy később érünk haza, miközben ezek az emberek egy hónapig vannak távol nemhogy az otthonuktól, de még a földrésztől is, ahol élnek?!

A mi társaságunk meghagyta a gyors hazajutás lehetőségét azoknak, akik még egy ilyen alkalomkor sem tudták elengedni a rohanást. Elnézeltődtünk a koncertet kísérő jótékonsági vásárban, amely a Magyar Református Szeretetszolgálat javára árulta portékáit, mialatt egymásra licitálva próbáltuk megfejteni, melyik dal volt ránk a legnagyobb hatással. Nem született győztes, holtversenyben végzett szinte az összes. Az együttes pedig folytatta útját Európában, hogy öt nappal a veszprémiek után a Vatikánban a pápának is megmutassák: így is lehet az Urat dicsérni.

Hancz Karolina

Czigány-dalok

Nem tudom, a 2022. november 30-án este hét órakor az Óbudai Társaskörbe nem célzottan betévedő zenebarátok az aznapi koncertet hirdető plakát láttán mit vártak – a cím helyesírása rögtön gyanút keltethetett –, mindenesetre gyorsan világossá vált, hogy ezúttal nem cigány dalokat, hanem Czigány-dalokat, vagyis Czigány Ildikó verseit hallhatják a veszprémi illetőségű komponista, Rostetter Szilveszter megzenésítésében.

Czigány Ildikó különleges alakja a magyar kulturális szcénának: zenetörténész, az első magyar női utasszállító-pilóta, jógaoktató, karateedző, vadgazda-mérnök – és író. Reneszánsz személyiség, aki – stílszerűen – könnyedén szárnyal a különböző műfajok között. Ezen az estén is két szerepben volt jelen: egyfelől a dalok szövegeinek, másfelől frissen megjelent könyve, a *Létra a levegőben* címet kapott antológia szerzőjeként – a szervezők ugyanis „kettő az egyben” alapon koncerttel egybekötött könyvbemutatóra invitálták az érdeklődőket.

Akiket az Óbudai Társaskör nagytermében meglehetősen hűvös atmoszféra fogadott: a vendégek a szünetben a büfé kínálatából vett forró italokkal melegíthették át magukat, s a második féldőre bizony a nagykabát vált a dress code első számú elemévé. Érzékelvén a helyzetet, valamint a program időkereteinek vesztélyes tágulását, Rostetter Szilveszter a tőle megszokottan szellemes műismertetésekben, Czigány Ildikó az új könyvből felolvasott szemelvényekben dicséretes önkorlátozással ezúttal a legszükségesebbekre szorítkozott. Szükség is volt erre, hiszen a program zenei részét nem kevesebb, mint tizenöt dal alkotta – pontosabban tizennégy plusz egy, hiszen a *Címek egy kiállítás képeihez* szórakoztató

miniperformanszként hang és szó nélkül „hangzott el”. Előtte és utána azonban volt hallgatnivaló bőven. Czigány Ildikó szövegeit expresszív szabadversekként jellemezhetnénk, amelyek valósággal tobzódnak az olykor meghökkentő asszociációkban. (Az egyes dalok előtt Rostetter Mara szép előadásában külön is hallhattuk a verseket.) A színes szavak a zeneszerzőt sokszínű zenei anyag kidolgozására inspirálták, amelyben az impresszionizmustól a jazzig bezáróan több stílus hatását egyaránt felfedezhettük. A sokszínűség a hangszerelésben is megmutatkozott: az énekeshez hol zongora, hol változatos összeállítású hangszeres együttesek társultak (harangjáték, gitár, hárfa, oboa, fuvola, hegedű, brácsa és gordonka egyaránt megszólt). A sokféleségbe a szőfestés, vagyis az egyes szavak, kifejezések pontos zenei visszaadására irányuló következetes törekvés hozott egységet – e vonatkozásban Mozart-idézetre éppen úgy felfigyelhettünk, mint például az „oktávval feljebb” felsorban példemesen magasba lendülő motívumokra.

A szövegekre általában jellemző elvont gondolatiságot a koncert második felében pazar módon törte meg három azonos struktúrát követő, játékos dal: a *Kerti kör* virágneveket, az *Országjárás* magyar településneveket, a *Bogár-tánc* pedig bogárneveket sorolt szédítő kavargásban. Az est legszebb pillanatát a hatalmas ívű *Országjárás* hozta el, amely a *Himnusz* a csellószólóban gondosan elrejtett motívumai fölött vezetett végig bennünket a történelmi Magyarország tájain, hogy a zongora-utójáték nemzeti imánk bevezetésének megható idézetével „leplezze le” a darab gerincét adó cantus firmust. De jó rejtvénynek bizonyult a plakáton olvasható „Czigány Ildikó versei + 1” is: a *Szadai leander* című könnyed és frivol dal alapjául szolgáló verset a Magyar Rádió és Televízió legendás zenei szerkesztője, a kiváló költő és író, Czigány György (Czigány Ildikó édesapja) írta.

Az est során összesen tíz hangszeres művész lépett fel: az Operaház és a Rádiózenekar tagjai, valamint az óbudai Aelia Sabina Alapfokú Művészeti Iskola művésztanárai (többen több számban is) – valamennyien tehetségük és tudásuk teljes latba vetésével szolgálták az ügyet. Már csak az eljátszott hangok mennyiségét tekintve is kiemelkedett közülük a valamennyi dalban közreműködő Héja Benedek, aki imponáló technikai bizottsággal, a stílusonkarakterek pontos visszaadásával játszott a igényes zongoraszólamokat. Az est abszolút főszereplőjévé azonban vitán felül Nagy Bernadett énekművész lépett elő, aki szenzációs teljesímenyt nyújtott: fölényesen győzte hanggal, koncentrációval, szugesztív jelenléttel, finom színpadi játékkal a hatalmas, majdnem két és fél órás műsor kihívásait.

A közönség lelkes vastappsal ünnepelte a szerzőket és az előadókat a különleges élményt adó irodalmi-zenei est végétével. Nagy örömmel értesültünk róla, hogy a programot a közeljövőben több helyen is megismételni tervezik.

Szabó Balázs

Berecz András: Isten bolondja

Isten bolondja. Berecz András mesemondó estje. Hangvilla, 2022. december 21.

Berecz András Budapesten született. Ízes beszédét gyűjtőútjai során sajátította el. A hetvenes években indult táncházi mozgalomban kezdetben erőteljes, régies stílusú torokéneklése miatt tűnt fel az Ökrös és az Egyszólam együttesekben, de a különböző népzenei események, fesztiválok programját színesítette énekekkel tarkított mesemondásával is. A nyolcvanas-kilencvenes években már sztárnak számított előadásai-val, amelyek során tréfás meséket vegyített nem erőltetett, kifogyhatatlannak tűnő derűs világlátással megfogalmazott népi bölcsességekkel, a paraszti életmű és világlkép pontos megidézésével – mindezt a mese ürügyén. A kétezres évekre egyre szaporodtak önálló, egész estés előadásai, amelyek már egy pontosan megfogalmazhatatlan műfaj különleges eseményeként egyemberes színpadi produkciókká váltak. Mint ahogyan a most Veszprémbe hozott estjénél (*Isten bolondja*) is láhattuk, az előadás legizgalmasabb része Berecz András változatos, folytonos jelenléte. Egy szál ember egy nagyméretű színpadon, konkrét dramatikus szöveg nélkül, látszólag szabadon beszél, asszociációról asszociációra ugrik, szinte szabad tudatáramlást hallunk, különös, csak rá jellemző táj-szólásban, néha erőltetettnek tűnő, mégis kifűsan hetyke hangsúlyokkal, csak rá jellemző nyugatúan meghökkentő, kacagtató szőfordulatokkal, időnként filozófiai, művészetfilozófiai eszmefuttatásokkal, még azt is meg meri tenni, hogy amikor kizökken a szófolyamból, erre felhívja a figyelmet, rögtön képes reagálni a közönség közbeszólásaira, finom gúnnyal incselkedik a „mindentudó” nézővel, aki valószínűleg látta már az előadást, ezért előre nevet a készülődő poénon, gazdagon cikázik ide-oda a kultúrtörténetben, egyik pillanatban Szinyei Marse Pál képe válik egy hasonlat alapjává, másik pillanatban Haydn-zenemű, Londonba ug-runk, Shakespeare szelleme és munkája révén érthetünk meg egy jelenséget, Nasz-reddin Hodzsa a következő megidézett vendég, aztán egy hetvenes évekbeli műbőr ülőalkalmatosság, ami névazonosság miatt összetéveszthető egy székely verekedésformával, hallunk Felicián barátról, aki, miután feloszlatták a szerzetesrendjét, vásároknban adta elő bábokkal az evangéliumi történeteket, megtudjuk, milyen (jól eljátszható) stádiumai vannak a bihari kocsmá közönsége szerint a részegségnek, olyan költői nevekkel, mint hóvirág (és ezeket hihetően, átélhetően illusztrálja, elő is adja Berecz András), sugráto, kobra, buszsofőr, csillagvizsgáló, superman, hallunk a szent bolondokról is, akik bolondságuk álarcában kimondhatják azt, amit másoknak nem szabad, legyen a tiltó

személy király, ávéhás vagy a hatalom más képviselője.

Hosszan kellene elemezni Berecz András látszólag egyszerű beszédszínházát, hogy kiderüljön, a jó mesemondó (és konferanszié és dumaszínházás és humorista stb.) előadók mennyi szakmai trükkjét használja, a késleltetés, a poének dramaturgiai kiérlelése, a tempó játéka lassításokkal, gyorsításokkal, az ismétlések, kizökkentések milyen változatos repertoárját alkalmazza, hogy folyamatosan lekösse a hallgatóit, holott játékosan folyamatosan csak igéri, hogy elmondja a történetet, ami önmagában nagyon sovány lenne – azt mutatta meg, milyen a szellemes, tartalmas, szórakoztató időhúzás művészete. Az est zárásaként láthatunk még egy lebilincselő kocsmai trükköt is, aminek az a lényege, hogy hogyan lehet eljuttatni egy kalappal letakart pohár pálinkát egy másik kalap alá, majd vissza az eredeti helyére, majd ismét, egy kalap alá (a közönség aktív közreműködésével). Búcsúzásként Berecz András megénekelte a Hangvilla közönségét: egy szép, családi-meséhez hasonló szövegű pásztornótát énekelhettünk vele együtt két szőlóban, szinte pihenésképpen, hiszen a majdnem másfél órás műsor alatt egyébként nem jutott idő pihenésre – hiszen ha nem akartunk kimaradni az élményből, vagy csodálkozva, vagy nevetve kellett együtt száguldozni az előadó szerethetően szárnyaló, sebesen cikázó észjárásával.

Kovács Gáborján

Bolond lyukból igaz szél fúj

Isten bolondja. Berecz András mesemondó estje. Hangvilla, 2022. december 21.

Mi fán terem a mesemondó? Valahol a színész, a komédiás és a kocsmai nagyotmondó között, de őse még az énekes, a vándordalnok, a regös, valamint a bűvész is. Mint minden alkotó művész, tanár, színész, önmagát adja, a maga egyéniségét teszi ki a színpadra; osztatlan figyelmet kér, és maradéktalan flow-t kínál. Műfajtól függően könnyes katarzist vagy vesefájdító nevetést.

Berecz Andrásnak alapvetően ez utóbbi a műfaja. A mesemondást mint egyre jobban újra ismertté váló előadóművészeti ágat ő a hagyományos magyar népmesemondásból (ezúttal leginkább a kiejtésből), a nagyotmondó és sztorizgató ember zsáneréből, valamint a saját egyéniségéből állítja össze és alkalmazza színpadra. Itt a műfaj egyszerűen: est. Vagyis egy ígéret, hogy másfél órán keresztül felhőtlen szórakozást fog kínálni. És valóban, egy szál magában kiáll a színpadra, még a szék és az asztal is alig több, mint díszlet, és több mint egy órán keresztül pusztán a szavaival tartja fenn a figyelmet. Ezt pedig

nem lehet csupán a történetekkel, ehhez az előadás módjának is kicsiszoltnak és szívből jövőnek kell lennie.

Berecz András alapvetően mesemondó és énekmondó, ezen az estén azonban inkább a tréfás kedvű, komótosan anekdotázó és a fonalat folyton elvesztő formáját mutatja szándékosan – hiszen bolondot játszik. Mert hogy ne legyen sekélyes a tréfás történetek sorozata, beágyazza magát Harlekin ősi figurájának köntösebe: a bolondéba, akit senki nem vesz igazán komolyan, ezért akármit elmondhat – még akár a legőszintébb dolgokat is. A bolondéba, aki nevetésre fakasztja a hallgatóságot, fürdik a figyelmükben, és mindeközben valami igen fontosra irányítja rá azok figyelmét. A bolond, aki megtalálja a legkevésbé odaillő kifejezést, és ezáltal a humor forrását, aki a székelyes beszédből váratlanul brit angolra vált, amikor Shakespeare szülőfalujának nevét ejti ki. Kétszer egymás után.

Az elmélet után a bolondról: hogy a bolond szájából elfogadható az igaz, és akinek odaszúr, még az is kénytelen jó képet vágni hozzá, hiszen ki állna le vitakozni feje tetejére állított kijelentésekkel?

Az „Isten bolondja” természetesen saját magára vonatkozik a bolondos történeteken és a tréfás elbeszélői stíluson keresztül, és Berecz András a nézőközönségből is csak annyira csinál bolondot, amennyire egy előadó a közönség jóindulatának elvesztése nélkül bátorokodhat. Megénekelte a közönséget vicces-szép népdallal, szándékosan bohózatba illő és a végén népihumor-csattanóval lezárt ál-bűvészmutatványt mutatott be, behozta félmondatokban a férfi- és a női típusokat, hosszasan előkészített egy-egy pajzánnak tűnő viccet, és a vicc lényege természetesen az volt, hogy az elvárásokkal szembement.

Megvolt hát valamennyire a bolond, megvolt az Isten bolondja – bár nem egészen abban az értelemben, ahogyan mondjuk Szent Ferencre vagy Néri Szent Fülöpre alkalmaznánk ugyanezt a kifejezést. Az ünnephez kapcsolódó szép gondolatok is elhangzottak. Azok azonban nagyrészt történeteken kívül, márpedig a történet az, ami megmarad hosszú távon.

Az előadás gerincét számaltan (szó szerint, a néző már tíz perc után elvesztette a fonalat) tréfás történet, anekdota, vicc adta oly módon egymásba ágyazva és gabalyítva, hogy már előadó is, néző is azon nevetett, hogy melyik történetet merre fog kilyukadni, és hogy visszatálal-e az előadó a leejtett fonalhoz. Az esetek nagy részében visszatalált, a kerek egészséget azonban a történetek enyhén túlzásba vitt egymásba ágyazása, mely a humor forrása volt, szótőredeztette tette. Igaz, valóban nem monodramáról, inkább monokomédiáról beszélhetünk itt, abba meg beleférhet a töredezettség is.

Becsületére legyen mondva, Berecz András szép lassan, ízesen beszél a színpadi szerepből, azt nem lehet mondani rá, hogy kapkodna a beszéddel, mozdulatokkal, és ez, hogy hagyott mindig időt a közönségnek megérkezni minden egyes poénhoz, nagy előnye az előadásnak. Igaz,

így is kell kapaszkodni, komoly odafigye­lést igényel, hogy a furcsa, ritkán használt és szokatlanul kiejtett szavakból ki tudjuk hámozni, hogy mi is történt valójában. A humort adó apró kifejezések és a végtelenségig nyújtott „erről jut eszembe” sztorizgatások ugyanis, minden kacagató csattanóságuk ellenére, olykor a ló túloldalára lendítik át a műsort, és megnehezítik a megértést.

Egy-egy nyúlfarknyi történetből jó félórás, visítva nevetős történetet kreálni egyébként nem kis mutatvány. Felvonult itt a férfi- és a női sztereotípiák egy része, alapvetően tisztelettel a nők iránt, kifigurázva mind a férfi-, mind a női viselkedést a házasságban. Megjelent természetesen a rászedett ördög, amely talán a legjobbban kidolgozott és befejezett történet volt az estében, és a vissza-visszaütalgatások a legelső anekdotára, amely bevezetőként állt helyt, élő, összefüggő szöveggé alakították az amúgy laza láncolatú történet­kékből összeálló beszéd­folyamot.

Berecz András nagyon tud szóra­koztatni, és ránk is fér az ilyesfajta mulat­ság. És az is, hogy megismerkedjünk újra a mesékkel, a mesemondással mint élő előadó-művészettel, hiszen ahány mese­mondó, annyi típust és műfajt ismerhe­tünk meg. Ezúttal Isten bolondját.

Stenszky Cecília

Vernisszázs ’23

Egynapos programbemutató, pop-up kiállítás a Művészetek Házában. Dubniczay-palota, 2022. december 7.

Hányszor is íratott már le az örömte­li hír: 2023-ban Veszprém viseli az Eu­rópa Kulturális Fővárosa (EKF) címet. A város­lakók és minden ide látogató tapasztalta, tapasztalja az előkészületek megany­nyi jelét; az útlezárásokat, építkezéseket, a kibontakozó változásokat, a rengeteg programbejelentést, a rendezvények so­kaságát – afféle előzeteseket, hogy mi mindennel jelentkezik Veszprém 2023-ban. A kulturális eseménysorozat szá­mos képzőművészeti megnyilvánulását a Veszprém–Balaton Zrt. támogatásával a Művészetek Háza Veszprém valósitja meg, mintegy ötven kiállítóval, százhusz művé­szetpedagógiai foglalkoztatással, előadás­sal, tárlatvezetéssel, harminc workshoppal, hét könyv kiadásával és katalógusok meg­jelentetésével.

Az EKF-program hatására a Mű­vészetek Háza is bővül mint intézmény, 2023-ban megnyitja kapuit a Fixír média­labor és kiállítóhely, valamint az S-stú­dió közösségi tér is. Az ünnepi év főbb programjait az óévben, december 7-én 16 órától a Dubniczay-palotában rendhagyó pop-up kiállítással és a projekteket meg­valósító alkotók tárlatvezetésével lehetőtt meg­szemlélni három órán keresztül.

A *Vernisszázs* ’23 nevet viselő külön­leges találkozózn tizenhat standnál lehe­ tett nézelődni, érdeklődni, a mindenféle korosztálynak szóló, egymásra halmozó­dó bemutatók azt ígérték, jó sűrű évünk lesz. Folytatódik például a Cholnoky-pro­jekt, melynek célja bemutatni, milyen erős Veszprémben az örökség hatása. Izgalmas olvasmányokkal, valóságos ritkaságokkal találkozhattunk eddig is a Cholnoky fivé­rek eddigi megjelent műveiben. Ezeket kö­veti 2023-ban a negyedik kötet, Cholnoky Jenő írásaiból Veszprémről és a Balaton­ról. A másik vonal az innováció, a fiatal szerzők jelentkezése. Élítettő Erzsébet, So­mogyi Csaba és Korinek Janka után Varga Richárd is bemutatkozik mint első kötetes. Német, észt, lengyel és francia szerzők ír­saival is találkozhatunk a Gizella-napokra megjelenő *Vár Ucca*-kötetben.

Külön-külön standon mutatkozott be a művészetterápia, a kiállításelőzetes a retró tárgyak, plakátok bemutatójáról. Lá­thattuk azt is, hogy a jelen egy keramikus-művésze „beavatkozásával” hogyan újul meg a Tegulárium. *Glass focus* címmel várható kortárs nemzetközi üvegművésze­ti kiállítás, és érdekes akciókat ígér a gyer­mekfoglalkoztató – például fali sakk­ táblát. A fotó- és képzőművészet speciális alko­ tásait ígéri a *Balaton Eye – Air* kiállítás, de olyan standcíme­kkel is találkoztunk, mint a *Europe archive* vagy a veszprémi tan­gók­lub bemutatkozása. *Ways of Earth* – hirdeti a tabló, amely a Veszprém–Balaton régió magastűzi kerámiáiba nyit betekin­ tést, Áfrány Gábor médiaművész pedig arról tájékoztatta az érdeklődőket, hogyan fog működni a Fixír.

A látogatók számából ítélve sokan voltak kíváncsiak a villámbemutatóra.

Örsi Ágnes

A hely tere

Gopcsa Katalin: *Veszprémből nézvést*. Séd-könyvek 3. Veszprém, 2022.

A Séd-könyvek sorozat harmadik darab­ként jelent meg a Németh Lajos-díjas veszprémi művészettörténész, Gopcsa Ka­ talin válogatott tanulmányait tartalma­zó, előszóval és utószóval is ellátott, színes képekkel illusztrált kötet. Megfogadtam, hogy ezt a csinos kiadványt nem firkálom össze, mint gyerekkorom Kisvakond-kö­ teteit, vagy mint El Greco az ó Vasa­ri- és Vitruvius-köteteit, ez a vállalásom azonban nem sikerült, mert a rendkívül izgalmas, 130 oldalról érkező impresszi­ók azonnali munkára készttettek. Izgal­mas az összesen 143 oldalas kötet, mert – mint azt Gopcsa Katalintól megszokhat­tuk – rendkívül olvasmányos. Helyenként egyenesen provokatív („a fogpaszta nap­jainkban legalább olyan fontos, mint egy hercegi család” – 74. oldal) – pedig ezeket a sorokat az 1970-es évek elején írta. Ezzel

előre is szaladtam, vagyis vissza az időben. A hat fejezetbe csoportosított tizenhárom írás 1972 és 2018 között keletkezett, kö­zülük kettő itt jelent meg nyomtatásban először. (Az *első magyar fotóregény* című írásról a függelék nem jelzi, hogy meg­jelent, a *Séd*ben.) A *Veszprémből nézvést* címmel közreadott válogatott tanulmá­nyok, írások az utószóban jelzett terjedel­mi korlátok ellenére átfogó – noha nem teljes – képet adnak egy gazdag pályaivról.

A művészettörténészek – ez eléggé különös – nagyon kevés tanulmányköte­ tet szoktak publikálni, pedig a tudomá­nyosság művelésének ez az írott műfaja más szakágakban (forgatva az esztéták, történészek és irodalomtörténészek tanul­mányköteteit) megszokott. Erre a szak­mára ráfér ez a műfaj, de nem csak ezért örvendetes ennek a kötetnek a megjele­nése. Gopcsa Katalin – a szakmájában egyedüliként – a Veszprém Televízió szá­mára készítet 1992-től kulturális műsort. A művészettörténetet ebben a formában nem művelik idehaza (a briteknél lásd Kenneth Clark), a hamarosan digitalizált audiovizuális archívum mellé most tehát végre odakerül egy hagyományosabb – és mégsem bevett – műforma, amelynek címválasztása első pillantásra egy földraj­zilag leszűkített látómezőt sejtet.

„A tér leszűkítéséhez nagyon fontos eszköze a hosszú gyújtótávolságú objektív, amely megöli a perspektívát” – írja Gop­csa Katalin Yousuf Karshról (80. oldal). Valami ilyesféle eszközzel él Gopcsa is. Bármiről ír, azt globális összefüggésrend­szerben látatja. Ha megnézzük a névmu­tatót, akkor a 19–20. századi művészek legkiválóbbjainak névsorát kapjuk meg Michelangelo Antonionitól Moholy-Nagy Lászlón át Andy Warholig. A „Veszprém­ből nézvést” tehát nem a látótér leszűkí­ tését jelenti, hanem annak a pontnak a megjelölését, ahonnan a világegész feltá­rulkozik. Ezért talán az egyik legfájóbb hiány a kötetből az Óváros tér újjászüle­ tésekor, 2002-ben megjelent írása a városi főterekről: a *Tér-mozaik* című kiadvány­ban nemcsak Veszprém régi-új főterét méltatta, hanem a városi teret mint épí­ tészeti alkotást tárgyalta. Hiányolható a széles látókörű múzeumalapító, Laczkó Dezső műpártolását feldolgozó tanulmá­nya (azért is, mert eredetileg botrányosan alacsony példányszámban jelent meg). A perspektíva mindenesetre halott, legalább­is számúzve van, minden közelnézetből látszik. Veszprémből vagy bármely más pontról igenis rálátni a világfolyamatok­ra, és hatással lehet rájuk lenni. (Valahogy így lehetne összefoglalni egy ököregiona­lizmus ideológiáját is.) Ennek a kitekinté­si pontnak ráadásul még saját kultúrája is van. Kellhet ennél több?

Hogy igen, arra egy, a válogatáskö­ tetben lépten-nyomon felbukkanó prob­lémakör utalhat, amely a művészetről, a kultúráról szóló magyar közbeszédet akarva-akaratlan át- és átszővi. A magyar kultúra elképedően vízfejű. Ez ellen til­ takozni a hely szelleme jegyében etikai kötelesség is lehetne, hiszen az ország Bu­dapesten kívül eső területe nem lehet egy-

szerűen a fővárosból való ki-kirándulás egzotikus úti célja. Géczi János előszava is ehhez – ha szabad a Balaton-felvidék szó­kincsével élnem – a stéghez köt ki, amikor azt állítja, a „művészettörténésznek, de te­gyem hozzá, a művészetekre igényt tartók számára is tisztítóút a vidék” (6. oldal). A kötetben többször szereplő genius loci szó­kapcsolat arra utal, hogy ez a beszéd­pozíció tudatosan megválasztott, legalább­is adott, és ezzel összefüggésben, nem pedig ennek ellenére termékenyen kiak­názható. Innen figyelhető meg például a vidéki punk-lét önellentmondásos jellege (116. oldal), ami ennél a jellegénél fog­va mégiscsak beleillik a punk esztétikába. Hogy a lokális hogyan csatornázható be az országosba, azt jól szemlélteti a Veszprémi Művész Céh történetének áttekintése is (a 119. oldaltól). Ennek a fejezetnek a végén szerepel talán a kötet lehangsúlyosabb szó­kapcsolata: „együtt jót csinálni” (134. oldal). Igenis kimondható, hogy a magyar kultúra regionális, együtt csinált helyi kép­ződményei nem provinciálisak.

Ezt bizonyítják Gopcsa Katalin ked­ves – és jelentős – témái is. A 16–19. szá­zadi veszprémi városképekről, az Egy­ Józsefről és a Szent Mihály-székesegyház üvegfestményeiről szóló tanulmányok a kötet első felébe kerültek, így jelzik, hogy magával a várossal, mint az időben folyton változó organizmussal (így a város építé­ szetével, vizualitásával, tehát városképével kettős értelemben), a 20. századi magyar festészet egyik legfontosabb alakjával és az üveggel behatóan foglalkozó kutató a ku­ tatási eredmények megosztásában is elől jár. Ehhez a három témához Gopcsa Ka­ talin több munkájában visszatért. A vá­rosképekről szóló dolgozat főszereplője, Berken János Sámuel vedutáihoz egy zse­niális múzeumpedagógiai foglalkoztató füzet is készült (a grafikai rész Makai Betti munkája), Egryről önálló kiadvány jelent meg 2005-ben, az üvegművészetet pedig Gopcsa nemcsak csodálta és ismertette, gondoskodott annak múzeumba kerülésé­ről is. (Itt kell megjegyezni, hogy a székes­egyház üvegfestményeiről szóló írásnak szomorú aktualitása van.) A *Nyugat* fo­lyóirat építészeti és fotókritikáiról szóló dolgozat átvezet a kötet második felébe. A többi írás fókuszában a fénykép létmódjai állnak, itt olvashatunk Susan Sontag köny­véről, Kovács Endre, Szelényi Károly és Gink Károly munkásságáról, a kötet záró tanulmánya pedig az 1989-ben alapított Veszprémi Művész Céhről emlékezik meg.

Géczi János előszava szerint „[e]gy művészettörténészről szólni úgy lehetne, hogy felmutatjuk azokat a képzőművésze­ti munkákat, képeket, szobrokat, fény­képeket, építményeket, amelyek révén a művészettörténész alakját meg lehet raj­zolni” (5. oldal). Ilyen értelemben a kötet csak a jéghegy csúcsa, hiszen annyi min­den hiányzik belőle (Nagy Sándor, Csikász Imre, Laczkó Dezső mint múzeumépítő és műpártoló, Kondor Béla, Schéner Mihály, Szekeres Károly, illetve a kortárs üvegmű­vészet). Azért is ellenkezek kicsit ezzel a portréfestési móddal, mert olvasás köz­ben nem Gopcsa Katalin kutatási témáira

figyeltem, hanem kutatási és interpretáci­ós módszereire. Nem a tárgy, nem a téma a fontos, hanem ahogyan beszélünk róla. Az apró részletekre irányítva például, le­gyen az akár egy kilincs. Zömében ilyenek a jelen lévő, az előttünk heverő tárgyak is, amelyek mélyebb összefüggéseket tárnak fel, ha történeti és mindennapi beágya­zottságukra felfigyelünk. Nevezzük ezt tudatosan művelt megismerési módnak („rejtvényfejtés” jellegű tudati munka” – 71. oldal), vizuális kultúrának.

Téma és tárgyalási mód mindazonál­tal elválaszthatatlanul össze is fonódnak. Gopcsa Katalin számos jeles recepciótör­ téneti munkát készített, s kísérte figye­lemmel egy-egy művész fogadtatásának változását az időben. A kötetben ezt az Egyri fiatalkori munkásságáról szóló beve­zető szemléltetheti (25–27. oldal). Gyak­ran tekint ki a szociológiára (például a *Nyugat* folyóirat olvasóinak jogosan fel­ tételezett elvárásküszöbe és a családi fényképalbumok kapcsán). A polgári mű­vészetről mint társadalmilag meghatáro­zott jelenségről írt egy olyan korszakban, amelyben a polgáriságnak még az emlé­két is igyekeztek eltörölni. A képhaszná­lat kutatása (ahogyan azt Németh Lajos és Hans Belting is feladatként jelölte meg) még mindig nem teljesen bevett kutató­si téma a magyar művészettörténetben. Gopcsa viszont a családi fényképalbumok kutatásával évtizedekkel megelőzte e pol­gári fényképekre irányuló, ma az online gyűjtemények (Fortepan, Hungaricana, Topotéka) révén széles körű figyelmet, rá­adásul mindezt nem is burkoltan a narra­tológia eszközeit bevetve tette, ami szintén csak mára vált bevett kutatási módszerré a vizuális alkotásokkal foglalkozó tuda­mányokban, köztük az ebben ma elől járó néprajzban. A családi fényképalbumokat ugyanis „nézegetni kell” (92. oldal), ami rítus is. Különösen izgalmas, ahogyan a narratív és a vizuális kultúra együttes mű­ködését tárja fel (94–95. oldal), majd e találkozás térben és időben való felbom­lásának folyamatát írja le (97–99. oldal). Ugyancsak innen nézve tanulságos, aho­gyan a fotóregény műformáját ismerteti (117–118. oldal), vagy a nehezen meg­határozható fotóösszéről ír (116. oldal). Egyes sorait akár a kolonializmus korai bírálataként is felfoghatjuk (73. oldal), de ha mindenáron aktualizálni szeretnénk, ezt is megtehetjük. „Humanista szemlélet­tel elkeserítő konstatálni, hogy a társadal­mi ideálok kialakítása és ápolása […] ma közönséges ipari és kereskedelmi érdekelt­ségek kezében van” – írta Gopcsa Kata­lin 1972-ben (73. oldal), és nem érezni az azóta eltelt fél évszázadot, pedig tudjuk, hogy ami „valaha forradalmi erejű, ma már gyakran konvencionális” (87. oldal). Kérdései még mindig kérdések: „vajon az amatőrizmus forradalma fog elvezetni az új vizuális formanyelv olyasféle analízi­ séhez és újraértékeléséhez, mint amilyet a képzőművészetben a századelő akkor avantgárd, ma már klasszikus mestereinek a munkája tett lehetővé? / Vajon a vizuális nyelv felnőtté válását éppen a redundancia növekedése segíti elő?” (97. oldal). Eze-

ken már csak azért is elgondolkozhat az olvasó, mert a frankofón utalások (például a Bourdieu-re való hivatkozások) mellett is, Gopcsa terminológiája nagyon közel áll a hétköznapi nyelvhez, hiszen például „[f]ényképgyűjteménye mindenkinek van” (91. oldal), ergo arról mindenki tud beszélni, de olvashatunk olyan esztétikai fogalmakról is, mint a giccs (99. oldal), a montázs (103. oldal), a játék (121. oldal) és a mém (131. oldal). (Utóbbi alatt nem az internetes mémeket kell érteni.)

A *Veszprémből nézvést* című kötet, mint említettem, csak a jéghegy csúcsa, ám hiányai ellenére is nagyon jellemző, találó válogatás, amiben kicsit benne van Gopcsa Katalin ezerirányú érdeklődésé­nek minden szála, az örmény is (Yousuf Karsh munkásságának elemzése által). Az egyes tanulmányokat – itt fejezeteket – re­mek átkötések fűzik egybe (például a szo­ciofotó téma az 55. és 73., az amatőrizmus az 54., 93. és 96. oldalakon).

Végül néhány, a kötet szerkesztését illető megjegyzés. Nem egészen egyértel­mű a fejezetek végére helyezett apparátus szerepe, olykor a főszövegben hivatko­zott bibliográfiai tétel feloldásaként, oly­kor magyarázó jegyzetként szolgál (100. oldal). Olykor fel van oldva a szerző ke­resztneve, olykor nincs. Ezeket a követ­kezetlenségeket el lehetett volna kerülni egy, a kötet végén összesített bibliográfiá­val. Jó lett volna az eredeti megjelenéskor még kéziratként hivatkozott, ám időköz­ben megjelent tanulmányok publikált változatára utalni (például a fentebb már említett *Tér-mozaik* című kötetre), illetve jelezni egy-egy jelen idejű megfogalma­zás esetében az eredeti megjelenés óta el­ telt időben történt változásokat. (Így úgy festhet, mintha ma is az 1970-es években lennénk.) Egy helyütt hiányzik a „Gop­csa 1998” tétel feloldása (135. oldal). A székesegyház ablakait tárgyaló fejezetben hiányoznak a képaláírások, azokat nem helyettesítheti a tanulmánynak a szöveg­ egészével szervesülő (igaz, az eredetileg 2011-ben megjelent szövegben még nem szereplő) utolsó mondata a képek fellel­he­ tőségi helyéről (67. oldal).

Mire a fentieket mind összeírtam, elnyűttem a könyvet. Nem szép dolog. A kultúra továbbáadás néha azonban egy­egy rongyosra olvasott breviáriumon mú­lik. Gopcsa Katalin válogatott írásainak gyűjteménye ilyen lesz, hiszen módszerta­ni frissessége, közérthetően megfogalma­zott következtetései, a mindennapjainkat meghatározó vizualitás elemi ingereit boncolgató módszerei további kutatásokat fognak inspirálni. A szakmai közönség­gel együtt azoknak is figyelmébe ajánlom a könyvet, akik az őket körülvevő világra éhesek és kíváncsiak. Akik ebből merít­keznek, nem a tárgyakat fogják menteni az égő házból, hanem a tüzet. Ezt a Jean Coc­teau-aforizmtát tőle tanultam.

Brunner Attila

Utószó

Régi magyar kertek.

Séd-könyvek 5. Pesti Kalligram, Budapest, 2022.

A hetekben megjelent kötet összeállítását, de már a megelőző gyűjtemény ötletét is egy régen elpusztult veszprémi kert inspirálta.

A *Vár Ucca* negyedévkönyveként megjelenő, egykor 1999-ben kiadott szöveggyűjteményben azonban szó sem esett a veszprémi püspökketről, a nyilvánossághoz alig jutó források miatt sem a hazai kertkultúra kutatói, sem a helytörténészek nem tartották igazán számon azt a barokk kertet, amely ma már csupán erősen átalakított maradványaiban található meg. Hogy létezett, s egykoron mely jellemzőit tartották fontosnak, azt egy végrendelt ismerői közül néhányan föllemegették. S ugyancsak az elkötelezett történészek szűk köre érzekelte a veszprémi főpap, Padányi Bíró Márton szerepvállalását és jelentőségét. De mind a püspök személyisége és tevékenysége, mind az általa megépített kert emlékezete a huszadik század második felében Veszprém város vakfoltjának bizonyult. Ezen szeretett volna változtatni a kilencvenes években működő, a helyi művelődéstörténetet tárgyál választó kiadó – sikertelenül.

A *Régi magyar kertek* első változatában fel sem vetődhetett a Padányi Bíró-féle püspöki kert felvázolása, nota bene részletes, szakszerű bemutatása. S a Padányi Bíró-kötet terve, a sorozat helyi támogatásának elvesztésével, a kiadó megszűnésével elporladt. Egy jelenlegi, az Európai Unió támogatásának köszönhető projekt (Közösségfejlesztés Veszprém város településrészein) azonban lehetővé tette, ha nem is a teljes kiadványsorozat újrakiadását és befejezését, csupán a *Régi magyar kertek* szövegeinek újrendezését, kiegészítését és közreadását (a közreműködők továbbra sem lelték fel a veszprémi kert történetének szöveggyűjteményünkhöz illeszkedő kutatóját és leíróját), illetve a Padányi Bíró Márton örökségét feltáró és bemutató, több kutató által készített monográfia kiadásának előkészítését.

Az olvasók ugyan számos kertészettel, kertkultúrával, történelmi kertekkel és kertműveléssel foglalkozó kiadvánnyal találkozhatnak, s az idegen nyelvű könyvek jóvoltából a hortikultúra művelődéstörténetével is mélyebb ismeretségbe kerülhetnek, a Kárpát-medence térségében fennmaradt kertekről vagy azokról tudósító forrásokról, maradványokról, a korabeli kertészeti irodalomról, a mind-ezek kapcsán kialakult szerteágazó tudományos kutatásokról, azok eredményeiről leginkább a tudományos műhelyek közleményeiben, szakembereknek izgalmas konferenciákon és szemináriumokon, s nagy ritkán egy-egy alkalmi, tudományos-népszerűsítő kiadványból értesülhetnek. A forrás- és tanulmánygyűjtemény mű első megjelenése idején még nem

született meg a hazai kertművészet teljes időszakát bemutató szakbibliográfia, s annak fragmentumait a különböző kortárs monográfiákból száalazhatta össze a téma iránt érdeklődő. A szerkesztők most az akkori összeállításban szereplő élő tanulmányírók javaslatait és tanácsait figyelembe véve, a saját kutatási és oktatási igényeiket szem előtt tartva a lehető legszélesebb időintervallumból válogatták össze a forráskiadvány anyagát. Ehhez a bár eltérő forrásértékű, de ugyancsak bőséges kollekcióhoz csatolták Alföldy Gábor friss, jeles gyűjtését, az 1790–1918 közötti magyar kertművészet válogatott bibliográfiáját. A kitünően tagolt, az orientációban hasznosítható bibliográfia a hazai kertészeti folyóiratokban 1857–1944 között napvilágra került – ugyancsak elegendes minőségű – szakközlemények 1997-ben megjelent, Alföldy Gábor–Zolnai Dóra jegyezte listájával együtt még mindig nem a saját kertkultúránk teljes forrásanyaga.

A jelenlegi, kibővült válogatásnak tehát elsőképe az egykor megjelent és ugyancsak gyorsan elfogyott, csaknem 400 oldalas kötet.

Természetesen alkalmi és egyéni szempontok is nehezítették a korai forrásközlésekre alkalmasnak ígért szövegek válogatását. A kutató érdeklődésére számot tarthat, amikor a reneszánsz kertekről vagy amikor a civilizációs növényekké emelkedő dísznövényekről történeti művekben esik szó. S ugyancsak meghatározó az is, hogy nemegyszer a helytörténeti kutatások nyomán kerül egy-egy mű, kert, ábrázolat stb. a kertkultúra, az intézménytörténet, a művelődéstörténet, a kapcsolat-történet, a sajtótörténet és egyéb területek művelőinek a figyelmébe. Olykor éppen ezek nyomán jelezhető, mely pontok várják a további vizsgálatot.

Géczi János

Karaffa

Karaffa. Drámák. Darvasi László–Darvasi Áron, Dézsi Fruzsina, Fabacsovics Lili, Háy János, Kovács Dominik–Kovács Viktor, Márton László, O. Horváth Sári, Szálinger Balázs, Terék Anna, Zalán Tibor. Szerk.: Géczi János. Pannon Várszínház és Pesti Kalligram könyvkiadó, 2022.

2022 novemberében jelent meg a Pannon Várszínház és a Pesti Kalligram gondozásában a *Karaffa* című drámagyűjtemény. Vándorfi László parádés ötleteinek sorában sem utolsó az a pályázat, amelyet Petőfi Sándor születésének 200. évfordulója elé időzített a Pannon Várszínház. Tudniillik, hogy Petőfi utolsó napjaiból néhányat Mezőberényben töltött, itt kezdte el írni *Karaffa* című drámáját, amelyet

azonban nem volt már módja befejezni. Hogy volt-e az eperjesi hóhér történetének felidézésében valami látnoki sejtelem, amit Haynau későbbi rémuralma beteljesít, nem lehet biztosan tudni, de a vátesziség, a zseni jövőbe pillantó ereje nem idegen a Petőfi-életműtől. Ami elkészült: egy viszonylag terjedelmes jelenet, a gondosan kidolgozott expozíció, és egy zavarba ejtő, szinte már Örkény *Pistijének* világába való párbeszéd. Az expozícióban Petőfi felvázolja a helyzetet és a fő karaktereket. Voltaképpen három lehetséges műalaprajzát: egy történelmi, egy nemzeti-társadalmi és egy kapcsolati drámáét. Ezek közül vagy ezek kombinációiból választhat az, aki a *Karaffa* befejezésére vállalkozik.

Ezúttal tizen vállalkoztak rá, mert a Pannon Várszínház meghívásos pályázatának lényege a töredékben maradt Petőfi-opusz befejezése volt. A drámákról egyenként terjedelmi okok miatt nem tudok itt most méltó részletességgel beszélni, de kínálkozik más lehetőség is, hiszen a pályaművekből Géczi János által szerkesztett kötet mutat néhány figyelemre méltó általános vonást.

Legelőször is azt, amit a tíz pályázó egyike sem választott, a lehetőséget, hogy egy emelkedett hangú, katartikus történelmi-társadalmi példázatot írjon, olyat, amiben veretesen zeng a magyar nyelv, pallérozódik az elme, diadalt ül a tiszta erkölc. Ebben a kötetben nincsenek nemes gesztusok, nincs monumentális helytállás, nincs a lelket felemelő igazsága a sorsnak; a megtisztító kifejetlenk nemhogy nyoma, de még reménye sincs a tíz pályaműben. Tudni vélem, miért. Mint amiképpen az emberi szervezetnek, úgy a koroknak és társadalmaknak is megvannak a maguk enzimjei, nem képesek bármit bármilyen formában megemészteni, és úgy tűnik, a 21. század elejének Magyarországan az emelkedettség, a pátosz szárnyán kiteljesedő morális nagyság olyasféle táplálék, amit emészthetetlennek ítél szerző és közönség egyaránt. Nem véletlenül. Szép eszmék, magas célok, a morális felsőbbrendűség nevében annyi hétppróbás gazember verte már át ezt a népet, hogy történelmet is, társadalmat is akkor emészt csak, ha tele van csipissel, savanyúval és főleg keserűvel.

Ezeknek a drámáknak az alaphangja a groteszk, az abszurd, a gúnyos, a szatirikus, a szarkasztikus, telve vannak erőltetett, keserű röhögéssel, olyasfélével, amit kínjában hallat az ember, akinek a sors ellen az égvilágon semmit nincs tennie. Nem, ezek nem vidám szövegek, bárha előadva bizvást megnevettetnék itt-ott a közönséget, a felszabadult derűt azonban többől nyesi vissza a rádöbbenés, hogy hiszen magunkon, a saját történelmünk sormintaszereün ismétlődő rémség-ein, hóhérain, pojcáim, árulóin, túlteljesítő törleszkedőin nevetünk, egy világon, amely nem terem hősoket, csak áldozatokat, és az áldozatok leggyakrabban egyszerűen csak lúzerek.

A kor emésztési szokásai nem kedveznek a nagyszabású, komor méltósággal a sorsba gázoló hőstípusnak. Épp ellenkezőleg, a szövegeket olvasva szinte típus-

szerűen jelennek meg az olvasó szeme előtt idéetlenül ugrabugráló, fejhangon sipítózó rajzfilmfigurák, vagy a szerepek olyan színészek hangján szólalnak meg az olvasó belső előadásában, akik a groteszk játékmódot olykor már az idétlenségig ki-maxolva teremtenek figurát a zagyva örületből.

Mondhatnánk: „rosszkedvünk telében” fogantak ezek a drámák, a rosszkedv természete azonban egy alapvető szerzői döntéstől függ, attól, miképpen akar a frissen született szöveg kapcsolódni Petőfi töredékéhez. Eltekintve azoktól, akik az égvilágon sehogy (az ördög sem érti, miért adtak be akkor szöveget éppen *erre* a pályázatra), tehát azok, akik vették a fáradságot Petőfivel is foglalkozni, alapvetően két megközelítést választottak. Az egyik Caraffa eperjesi hónapjainak véres terrorjára helyezi a hangsúlyt; ők inkább történelmi drámát írtak, óhatatlanul beillesztve szövegeket egy Caraffától Haynaun, Szálasin át Rákosiig és a kádári represszióig terjedő mintázatba. Másféle eredményre vezetett az a döntés, amely Petőfi szövegének inkább társadalmi sugallatait ragadta meg, a hatalom és alávetettek viszonyát, a mocskos kis önkényeskedés trükkjeit, a túlélés nyomorúságos taktikáit.

Jó példa az utóbbira Fabacsovics Lili harmadik díjjal honorált munkája, mely a Petőfi által felvázolt figurákat egy disznóölés helyzetébe illeszti. Miután a szükséges mennyiségű vért itt a leölt állat szol-gáltatja, van mód elszakadni a történelmi vérengzéstől, és az ölés izgatott óráiból ki-formálni a hűbéri lánc játszmáinak sivár sokféleségét. A három díjazott közül ez az, amely a legközelebb jár mai életünkhöz, a zászlósurat (Karaffát vagy kicsodát is?) váró népségben feltűnnek a törlesz-kedés kisnemesei, a gazdjuk hatalmától és a méretlenül nyakalt potya pálinkától megittasult fegyver/aktatáska-hordozók, a sunyi kis haszonlesők, a tele pofával hóbörgő tehetetlenek és mindenekelőtt az istenadta nép, akit tompa odaadással robotol, míg körülötte fesztt áll a nyikhajok parádéja. De amikor azt hinnénk, hogy talán túlságosan is aktuális lett az, ami egyetemesebb is lehetne, Fabacsovics tökéletes érzékkel vált szókészletet, és az új szavak más korokat, az erőszakos uraskodás és a nyomorult alávetettség másként datált lehetőségeit idézik meg.

A két, megosztott első díjjal honorált munka, Márton Lászlóé és Szálinger Balázsé megmarad Caraffa és Eperjes korában és világában, így áthallásaik inkább Sztálin és Rákosi hangján szólalnak meg az olvasó képzeletében. Világuk rettene-tes, fanyar és kisszerű is, mégis, még Caraffáikban is van bizonyos olcsó, vásári ripacszkodás, miközben kétségtelenül lapang benne valami förtelmes intellektuális hajlam, a nem is annyira játszmának, mint inkább játéknak tekintett eljárások beteg élvezete. Világukban – Caraffa világában – senki nem érezheti biztonságban magát. A reménytelenül is néma éppúgy a vérpadon végzi, mint a kézséges tanú, aki bizonyos alkotói ihlettől áthatva kreálja eszelős hazugságait. Márton László szinte

brechti színházba illeszti történetét, a hóhérok díjszabásáról és orvosi hasznosságáról szóló „songok” éppúgy otthon éreznék magukat Brecht világában, mint az emberi szervekkel játszadozó utcakölykök borzasztó csapata. Így aztán ebben a világban éppúgy nem lehetséges Caraffa katartikus bukása, bármi felemelő igazságszolgáltatás, mint Szálinger Balázs eszelős végjátékában. Mártonnál a „megbukó” Caraffát egyazon gesztussal emeli új hivatalba az uralkodói kegy, végtelen cinizmussal jutalmazza arannyal, sőt új lehetőségek új játszóterével ajándékozza meg a vérgőzös hűséget. Szálinger Caraffája neveltségese válik ugyan, hű alantasával az eperjesiek hűtlenségét bizonyító levél helyett a kassai mézárosnak a ribanc Erzsókhoz címzett szerelmi vallomását olvastatva fel, lincselés által bekövetkező halála azonban annyira abszurd, annyira – szó szerint – történelmietlen, hogy hitetlenkedve csak dűnnyögni tudunk a képtelen deus ex machina fölött.

E nagyon figyelemre méltó könyv egyetlen benyomássá összegződő sugallata a kilátástalanság. Mint a matrjoska babák, úgy illenek egymásba korok, helyzetek, zsarnokok, árulók, kollaboránsok, kussolók, hóbörgők, szerencselovagok és ágrólszakadtak. Egy a zene itt és egy a tánc, miközben körülöttük és bennük és általuk gusztustalan bugyborékolással pöfög az áporodott, faggyúszagú feudalizmus.

Márton László drámájának végén Zsuzsánna, akinek férjét, apját és testvérét vérpadra küldte, akit megerőszakolt és kifosztott Caraffa, ekképp summázza sorát: „Magyarországon csak az jár jól, aki gazember!”

Bizony, így van ez.

Asztalos István

Kallódó emberek vajlelkű írója

Cholnoky László *Fekete szárnyak* című kötetének bemutatója. Géczi János sorozatszerkesztővel és Tóth Ramónával, a Pesti Kalligram kiadó munkatársával, a kötet olvasószekesztőjével Herth Viktória beszélgetett. Csikász Galéria, 2022. november 24.

A veszprémi Művészetek Házának és a Pesti Kalligram kiadónak köszönhetően immár a harmadik kötete jelent meg a hiánypótló *A veszprémi Cholnokyak* sorozatnak. A két idősebb testvér, Jenő és Viktor írásai után most Cholnoky László műveiből jelent meg válogatás.

A négy hosszabb szöveget (elbeszélést? kisregényt?) és több rövidebb írást

tartalmazó kötet összeállításakor a válogatás szempontja bevállottan nem az irodalmi érték volt elsősorban, hanem a veszprémi vonatkozások. Géczi János szerint a város karaktere a Cholnokyak óta nem változott, ugyanazokat a csapdákat, városi előnyöket és hátrányokat szenvedték meg, amikben mi is benne élünk.

Vissza-visszatérő témája volt a bemutatónak, hogy vajon mennyire ismerik ma az olvasók és a veszprémiek a Cholnokyakat, mennyire részei a kánonnak. Tóth Ramóna tapasztalatai szerint a felsőoktatásban megkezdődött az a folyamat, hogy már nemcsak Viktorral, hanem Lászlóval is foglalkoznak, tőle is beemelnek egy-egy szöveget. Géczi János elmondta, hogy a haláluk után néhány évtizeddel már elkezdték kiadni a műveiket, de a mély olvasókon és az irodalmárokon kívül valószínűleg nem sokan olvassák őket. Pedig érdemes lenne: a könyv elolvasása után én is úgy látom, hogy László írásaiban olyan szorongásos, kilátástalan, zaklatott világ jelenik meg, ami sajnos a mai embertől sem idegen. A sorsa ismeretében különösen hátborzongató olvasni a szinte mindig előre látható tragédiával végződő elbeszéléseket, az önsorsrontó és kallódó szereplők fölött szinte mindig érezzük a fekete szárnyakat. Nem a történet az érdekes, hanem ahogy elmondja. Realizmus vegyül a képzelettel, pontos leírások a sejtetéssel, életöröm a szorongással és kétségbeeséssel.

Izgalmas kérdés, hogy mivel magyarázzuk azt a jelenséget, hogy a testvérek rendszeresen átvettek egymástól mondatokat, szövegrészleteket. Néha nem is lehetünk biztosak benne, hogy ki az eredeti szerző. László a saját írásait is rendszeresen „újrahasznosította” (meglepő, hogy ez sem a szerkesztőknek, sem az olvasóknak nem tűnt fel). Az egyik kézenfekvő magyarázat az anyagi problémákkal való küzdés lehet, de Géczi János egy más szempontot is felvetett: a századfordulón ez az idézési forma elfogadott volt a természettudományban is. Az volt a jó tudós, aki az előtte levő aktuális, érvényes dolgokat torzítás nélkül képes átvenni. A magyar irodalomban ez újdonság volt, de a későbbiekben is láthatunk hasonlókra példát, pl. a hetvenes évek arctalan nemzedékének kollektív alkotásaiban, amikor elkülöníthetetlen, hogy ki a szerző. Ez az összenövés (szövegátemelés) érdekes kutatási és értelmezési szempont lehet.

A bemutatót a könyvnek címet adó *Önéletrajzi töredék* felolvasása zárta, melyben Cholnoky László így jellemezte magát: „Lássa, Blumenfeld bácsi, maga acélból van, én meg vajból, amin minden durva és piszkos kéz otthagyjja a nyomát! És mi a vége? Maga is vén, én is vén vagyok!”

Olvassuk hát ennek a vajból levő, érzékeny, az emberi lélekről nagyon sokat tudó írónak a műveit!

Schreiber Márta

A jubiláló évkönyv

A Laczkó Dezső Múzeum Közleményei 30/2022 számának bemutatója a városházán.

Az év vége rendszerint a számadások ideje az intézmények életében is. Mérleget vonnak egész esztendőös tevékenységükről, ha tehetik, maradandó értékről adnak számot ünnepélyes körülmények között. A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum még karácsony előtt mutatta be évkönyvét a városháza Kossuth-termében. Méltó helyszínen, méltó programmal, mert friss kötetük jubileumi: az 1963 óta megjelenő sorozat 30. számát vehettük kézbe. A kiadvány folyamatos megjelenését jelzi ez, még ha időnként némi rendszertelenség mutatkozott is a kiadásában. És ez jelzi az iránta táplált – nem kizárólagosan szakmai – igényt, érdeklődést. Az intézmény életében ezek a periodikák mindig jelentősek, hiszen a munkatársak tudományos tevékenységéről tanúskodnak, annak híret viszik a belföldi és külföldi szakmai körökben egyaránt. Az évkönyv publikálási lehetőséget ad a Veszprém megye múltját feltáró, ám nem a szűkebb térségünkben élő, többnyire országos hírű kutatóknak is, tovább emelve a kiadvány szakmai színvonalát. Mint azt a jelen kötet szerkesztője, Pátkai Ádám Sándor régész, a Laczkó Dezső Múzeum tudományos titkára a *Séd* korábbi számában (40/2022) megfogalmazta, a közel hat évtized alatt a múzeumi szervezet átalakítása következtében módosult az évkönyv címe (*Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* helyett *A Laczkó Dezső Múzeum Közleményei*), és kissé változott a tartalom is. A múzeumi szervezet adott évére vonatkozó beszámolókat nélkülözik az újabb periodikák, így nagyobb léptékű tanulmányok közlésére nyílt lehetőség. 2019-ben jelent meg az előző, a 29. évkönyv, a Covid és egyéb okok miatt váratott magára három évet a következő szám kiadása.

A családiás hangulatú bemutaton a város vezetése nevében Csík Richárd önkormányzati képviselő köszöntötte a múzeum munkatársait és az érdeklődőket. Köszönetet mondott a Laczkó Dezső Múzeum dolgozóinak azért, hogy az épület felújítása idején is a köztudatban képesek tartani a múzeumot mint intézményt a falaiakon túli, a város több emblematisus helyszínére kiszervezett rendezvényeikkel és a most megjelent évkönyvvel. A múzeum igazgatója, Péterváry-Szanyi Brigitta, kapcsolódva a képviselő gondolataihoz, az intézmény 2022-ben végzett tevékenységéről számolt be. Ugyancsak kiemelte, a múzeumi kiállítótér hiányában kreatív megoldásokat kellett találniuk, a rendezvényeiket külső térre kellett telepíteniük. Ezek sikeresek voltak, s a tudományos munka tekintetében is kiemelkedő évet zárt a múzeum. Reményét fejezte ki, hogy 2023-ban birtokba vehetik a megújult múzeumépületet, amelynek megnyitására szá-

mos különleges programmal készülnek.

Az igazgató megköszönte munkatársai tudományos munkáját, amit az új évkönyv reprezentál, majd átadta a szót a kötet szerkesztőjének, Pátkai Ádám Sándornak. A tudományos titkár összefoglalóan beszélt a periodika csaknem hat évtizedes históriájáról, a jelen kötet felépítéséről. Hangsúlyozta, a 374 oldalas, fotó- és rajz-illusztrációkban bővelkedő periodika első részét, a terjedelemnek közel egyharmadát a Laczkó Dezső Múzeum munkatársainak tanulmányai teszik ki. Az intézmény szinte minden szakterületét, a történettudománytól a néprajzon át a művészettörténetig képviselik a feldolgozott témák. Tevesz Mária, Fogl Krisztián Sándor, Sipos Anna, Pilipkó Erzsébet, Törő Balázs a múzeumi gyűjtemény kiemelt tárgyegyütteseiről, dokumentumairól foglalták össze kutatásaik eredményeit. A kötet második, terjedelmesebb, szinte önálló kiadványként értelmezhető része gazdag válogatás a 2019-ben Veszprémben megrendezett Fiaatal Középkoros Régészek Konferenciája előadásaiból. (Erről Takács Miklós írt cikket: *Séd* 41/2022.) Ennek első tanulmányát Regenye Judit, a Laczkó Dezső Múzeum időközben nyugdíjba vonult régésze jegyzi a Jutasi úti neolitikus település kerámia és kő leletanyagáról. Ugyancsak szerepel ebben a részben Rainer Pál történész-régész, a múzeum közelmúltban nyugdíjba vonult munkatársa a veszprémi várból előkerült középkori figurális püspöki sírtörödékről írt cikkével. Pátkai Ádám kiemelte, a közölt tanulmányok már befejezett kutatásokat foglalnak össze, vagy későbbi kutatások alapjai lehetnek. Az utolsó, a rovásfeliratos csatok európai s kiemelten Kárpát-medencei elterjedését tárgyaló tanulmány angol nyelvű, ezért könnyebben bekerülhet a nemzetközi tudományos vérkeringésbe.

Az évkönyv bemutatójának végén egy tanulmánnyal ismerkedhettünk meg kicsit részletesebben, éppen aktuális témája révén. A fiatal művészettörténész, Sipos Anna a múzeumalapító Laczkó Dezső közadakozásból felállított szobra kisé hányattatott, az intézmény épületének felújításával talán lezáruló történetével ismertetett meg bennünket. A szakemberrel együtt hisszük, a szobor mihamarabb az eredetileg szánt helyére kerül véglegesen, a jeles férfiúhoz illőn.

A Laczkó Dezső Múzeum Közleményeinek jubileumi száma hatvan belföldi és külföldi múzeumhoz, könyvtárhoz jut el ebben az évben. A veszprémi és a városunkba látogató érdeklődők megtalálják a reményeink szerint hamarosan újra megnyitó múzeumi boltban, vagy olvashatják az Eötvös Károly Megyei Könyvtár Helyismereti Gyűjteményében.

2023 is kitüntetett esztendeje a periodikának, mert hatvan éve jelent meg az első száma. Gratulálunk az újabb évfordulóhoz, s várjuk a jubileumi kiadványt, amihez – jelképesen – átvezető lehet a mostani évkönyv címlapját díszítő, a bakonybéli ásatásból származó gyönyörű formátumú gótikus kulcs.

Ács Anna

A Tarkó-rejtély

Bence Erika: *A Tarkó-rejtély. Elemzések, bírálatok a magyar irodalom köréből.* Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, 2022.

A kötetbe foglalt írások tizenegy fejezetre tagolódnak, s elsősorban tanulmányokat és könyvismertetőket tartalmaznak 280 oldalon. Ez a terjedelem a szerző eddigi legvaskosabb kötetét eredményezi.

Az első egység az első világháborús magyar regények köré szerveződik, ahol a kötet legfontosabb írása is olvasható, mégpedig – Tarkó János *Amíg a nagy vihar tombolt...* című regényéről szóló – *A Tarkó-rejtély* című tanulmány, amelynek alcíme: *Mi történt a jugoszláviai/vajdasági magyar irodalomban 1918-ban?* A 2000-es és a 2010-es években Németh Ferenc többször is közölte kutatásainak eredményeit Tarkó János ezen regényéről, amely 1919-ben látott napvilágot Nagybecskereken, s a megjelenés ideje és helye kapcsán olyan messzemenő következtetéseket vont le, amelyek az *Amíg a nagy vihar tombolt...*-ra az első fontos vajdasági magyar irodalmi jeladásként tekintenek. Bence Erika Faragó Kornélia és Bori Imre tanulmányaira is hivatkozva a vajdasági magyar irodalom kontextusában értekezik a kezdet meghatározásának lehetetlenségéről, majd rátér a Tarkó János személyét körül­lengő bizonytalanságokra, s arra is felhívja a figyelmet, hogy a legtöbb első világhábo­rús magyar regény az 1920-as évek második felétől kezdődően íródott (Markovits Rodion, Darvas Gábor, Munk Artúr stb. regényei), amikor már adott volt a rálátás távlata. Ebből kifolyólag a Tarkó-regény nem tartozik szorosan az első világhábo­rús regények közé. A vajdasági magyar irodalomtörténészeket éveken át lázban tartó felfedezés körüli bizonytalanságok 2019 októberében teljes fordulatot vettek, amikor a szerzőnek (Bence Erikának) Török András veszprémi nyugalmazott erdőmérnök konkrétumokat szolgáltatott Tarkó János életével és munkásságával kapcsolatban. Bár ezen adatok többségének a verifikálása még várat magára, az *Amíg a nagy vihar tombolt...* én-elbeszélőjének sokoldalúsága is alátámasztja Török András állításainak a többségét, s az, hogy Tarkó Jánosnak nyilvánvalóan sosem volt vajdasági identitása (1922-ben örökre távozott a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságból), meg is oldja a jugoszláviai/vajdasági magyar irodalom kezdeteire vonatkozó Németh Ferenc-féle feltételezéseket.

A kötet további egységei könyvismertetőket, kritikákat tartalmaznak, közülük néhány egység konkrét szerzők köré szerveződik. Az egyik ilyen egység Fenyvesi Ottó költészetét, míg a másik Géczy János *A tenyérjós* című regényét és versesköteteit veszi górcső alá. *Az Otthon, ház/haza, kollázs* című írás Veszprém szerepének megvilágítására vállalkozik Fenyvesi Ottó költészetében. *A káosz angyalai* című

1993-as Fenyvesi-kötetet az otthonról való eltávolodás veszteségélményeként és az újraszerveződés lelki útjaként definiálja, a 2012-es *Tele van a memória* című kötetben viszont egyértelműen a hazatalálás szövegterizi dominálnak. Egy-egy bírálat tárgyát képezi még Fenyvesinek a *Hatvanhat* és a *Paloznak overdrive* című kötete is. A Géczy János munkáit elemző három írás is külön tömböt képez Bence Erika új könyvében, amelyekből azt a fontos, általános érvényű következtetést tudjuk kiemelni, hogy ma az olvasásban csak akkor lehetünk eredményesek, ha elengedjük az elbeszélés idejére és a cselekményre vonatkozó hagyományos kötöttségeket.

A 2022-es év utolsó napjaiban megjelent Bence-kötet – amelynek számos veszprémi vonatkozása is van – arra enged következtetni, hogy a szerző kellő hozzáértéssel és töretlenül kutatja a vajdasági irodalomtörténetet, tájékozott a kortárs magyar irodalomban, s olyan szerzőkre is felhívja a figyelmet, akik valamilyen okból kifolyólag „nem támogattak”, s kanonizálásukhoz ő maga is igyekszik hozzájárulni.

Czini Zoltán

Egymásra rakódó rétegek

Vár Ucca Műhely. XXIII. évfolyam, 78. szám, 2022/4.

A *Vár Ucca Műhely* évadzáró lapszáma merész, hatásos befejezése a folyóirat 2022-es évének. Már a borító látványa arra csábít, hogy kézbe vegyük ezt a kiadványt, melynek babarózsaszín és almazöld színekben pompázó hátterébe Lak Róbert nyugtalanságot árasztó, arc nélküli, szétöredezett emberfejet ábrázoló alkotása olvad bele. A kontrasztos megoldással megalkotott előlapra a potenciális olvasó szinte biztos, hogy akarva-akaratlanul felkapja a fejét, és kíváncsi lesz, vajon milyen különlegesség olvasható és látható a meg­hökktető, már-már retinába égő „csomagolás” mögött.

Kinyitva a folyóiratot, a borító bel­sején egy újabb Lak Róbert által készített olajfestmény képe tárul elénk, s a külön­féle festékrétegek egymásra rakódásából egy másik arctalan fejforma rajzolódik ki, mely egyszerre megrázó és felemelő élményt nyújt.

Acsai Roland verseivel indul ez a lap­szám. Izgalmas szójátékokkal és rímekkel teli sorokat olvashatunk a szerzőtől, néhány elégikusabb hangulatú, számvetés jellegű szöveg után egy humorosabb köl­teményt is kapunk, melyben az élet mint troli, egészen sajátos módon jelenik meg.

A lap Petrik Iván verseivel folytatódik, ezekben egészen egyedi és felejt­hetetlen hang szólal meg. Több szempontból is illenek a versek az aktuális szám ar­culatához, hiszen ezekben az írásművekben is a lét bizonytalanságaival, a hiánnyal és

ezek számbavételével találkozunk. Az itt olvasható két szabadvers hangulatában és tartalmában is jól illeszkedik a Lak-féle alkotásokhoz, megjelenik bennük az ember és természet viszonya, a világ, a mindenség megragadása, leképezése. A *Lehetsz máshol* című versben a különböző térbeli-időbeli elhelyezkedések és érzelmi állapotok adta perspektívák úgy vetülnek egymásra, mint ahogy az említett képzőművész alkotásaiban az egymásba olvadó, egymást bekebelező rétegek. Nyughatatlan útkeresés, komor, sötét légkör hatja át a sorokat, s az ezekből építkező vers sem éri be kevesebbel, mint a minden, az egész megragadása: a lírai én különös pillantást vet az őt körülvevő világra, a mindenségre igyekszik rátekinteni. Ez folytatódik a *Különös egyezések árvaszonettjében*, ahol a változatosan sorjázó asszociációk mögött húzódó összefüggések felderítése szintén sajátos anyaggá szervül, életre kel a szöveg által.

Szauer Ágoston költeményeit olvashatjuk ezután, melyeket dallamos beszédstílus és elvont tárgyiasság jellemez. Mélyreható érzékenységgel, mégis mértéktartó figyelemmel tekint körbe a versbeszélő, légiesen könnyed hangnemben, Nemes Nagy Ágnes költészetéhez hasonlatos kimért pontossággal igyekszik nemcsak látni, hanem láttatni is egyszerre.

Lírai mélységekbe és filozofikus magasságokba szállhatunk az ezt követő, Csontos Márta, valamint Siska Péter által írt versek olvasása közben is, melyekben szintén előtérbe kerül a természetben jelenlevő megtört, félelmekkel és fájdal­makkal telítődött ember.

Szirmai Péter két különböző témájú és stílusú novellájával folytatódik a *Vár Ucca* jelenlegi száma. Míg az első, *A sziget* egy már-már örökényi hatású abszurd-groteszk művet tár elénk, addig *A llanerók* egyfajta szociográfiai indíttatású alkotás, mely az útinapló műfaját is eszünkbe juttathatja. Ami közös bennük, az a politikai színezet, illetve az egyén lelki küzdelmének megjelenítése.

A rövid prózai élmény után újabb versek jönnek Gál Csaba tollából. A viszonylag rövid szövegek transzcen­dens, metafizikai mélységekig hatolnak le, könnyen olvasható, ugyanakkor mély tartalommal bíró lírikus alkotásokat ismerhetünk meg a székesfehérvári költőtől.

Őt követi Bán Bence *Keramittőredékek* című rövid prózagyűjteménye, melyekben a hétköznapi banalítások elgondolkodtató tartalmat rejtenek. A szerző abszurd, mégis mélyenszántó, gazdag szókincsről árulkodó gondolatait fedezhetjük fel bennük. Aztán újra versek következnek, Benesóczky László asszociációs játékokra épülő, szürreális, izgalmas költői képei újabb színezetet adnak az egyébként is sokoldalú lapszámnak.

Ezután töri meg a szépirodalmi részt a *Könyvről könyvre* című rovat, mely most csupán két recenziót közöl. Az elsőben Hörcher Eszter precíz és hozzáértő módon reflektál Lukács Sándor *Kikötő* című novellakötetére, majd Bakonyi István fogalmazza meg kritikai észrevételeit

László Zsolt *Függőhíd a semmiben* című könyvéről.

Majd újabb Lak-alkotás jön, önnön húsukba beleolvadó figurák képeit lát­hatjuk, és még néhány verset, Fellingner Károly és Szente B. Levente virtuóz költészetébe kóstolhatunk bele.

A lírák után további három kispróza következik, Molnár Márai Anna naplóbejegyzés-szerű, szerelmes, kissé öncélu írása, Buvári Tamás finom eleganciával átszőtt, aprólékosan megszerkesztett szövege, valamint Janáky Marianna a hit kérdskörét boncolgató rövid története.

Még néhány költeményt és egy vers­tanulmányt olvashatunk az utolsó olda­lakon. Barna Róbert rövid sorokból álló alkotásait, aki a mondatok, mondatrészek tudatos széttördelésére vállalkozva többdi­menziósságot teremt, játékra hívja az olvasót, de valódi bűvészetet és mágiát, játékos zsonglőrködést visz véghez a szavakkal Mosonyi Kata is jó néhány versével. S ha már az év záró lapszámáról van szó, bizonyára nem véletlen, hogy Vasadi Péter *Karácsony, 2017* című lírájáról is olvashatunk egy recenziót Németh István Péter tollából.

A 78. lapszám a végső­kig fenntartja a figyelmet. Külön örültem Pollágh Péter *Régi voltam* című verseskötete az utolsó oldalakon közölt ajánlóinak, és mintegy zárszöként a szerző néhány verséből is kaptunk némi ízelítőt. Mindezek után kíváncsian várom, vajon mit fog rejteni a következő *Vár Ucca Műhely*.

Éltető Erzsébet

Versekkel megtölteni az univerzumot

Somogyi Csaba: *Variációk egy naprendszerre.* Művészetek Háza Veszprém, 2023.

Kétszer is meg kell gondolnom, hogy mit írjak Somogyi Csaba első, *Variációk egy naprendszerre* című kötetéről, mely az Európa Kulturális Fővárosa-program támogatásával, a Művészetek Háza Veszprém kiadásában jelent meg a közelmúltban. Nehezen tudom megfogni, de talán éppen ezért is izgat annyira. Egy biztos: a költő beleéléssel igyekszik megragadni a világ minden rezgését, a külsőt és a belsőt egyaránt.

Megállíthatatlanul, ugyanakkor mégis fegyelmezett, egyenes sorokba rendeződve áradnak a kötetben található költemények: a létezés dinamikájának működéselvei és ezzel párhuzamosan a versbeszélő lelki folyamatai is. Valósággal elmerül az ember Somogyi Csaba lírájában, ami nem csoda, hiszen a szerző is nagy merítéssel dolgozik, mintha a mindenség velejét szeretné leképezni, egybesűríteni. Igyekszik meg-

foghatóvá tenni a megfoghatatlant, arra törekszik, hogy a betűk által leírja az egész világot. Mindazonáltal az „én” és a „másik” keresése, egymásra találásának lehetősége vagy éppen elvesztése is felfedezhető a sorokban. A borítón megjelenő asztronauta – mely Sárvári Szilvia munkája alapján készült – szintén olyan, mintha valami kapaszkodót keresne a naprendszer bolygói közt keringve, ily módon találó, a szövegekkel összhangban álló illusztráció született a kötethez.

Valóságos szómágia, aminek szemtanúi lehetünk: a fegyelmezett formába zárt morajló gondolat kiteljesedik, hangzás és jelentés, ritmus és dikció, kép és gondolat tökéletesen egybeolvad Somogyi Csaba verseiben. A természet folyton mozgó ereje érvényesül a legtöbb költeményben, melyek a teremtés mellett pusztító hatással is bírnak. A félelem és szorongás alapérzése, az egzisztencia fent-lent állapotai visszavonhatatlanul beleivódnak a kötet darabjaiba.

Kételkedő tudásvágy urálja a strófákat, melyekben a jelek önmagukra vonatkoztatva, közelítő jelleggel mutatkoznak meg, egy olyan filozófikumot közvetítve, mely egyszerre tényszerűen és metaforikusan is jelen van a művekben.

Értelem és indulat, objektum és szubjektum, hideg geometria és szenvedélyes csapongások közötti átjárások jellemzik a verseket, ahol érzékelés és felfogás táplálja a tudásvágyat. Azt a tudásvágyat, mely a saját létezés tudásának hiányából fakad, s mely végül mégis a megismerés egy magasabb fokára vezet. Oda, ahol a megtapasztalt, megismert mértékkel feltérképezhetővé válik az ismeretlen.

Összességében valamiféle kettősséget érzékelnek megjelenni Somogyi Csaba verseiben. Az étlettel teli, folytonos világ folyamainak áradását, valamint az ontológiai kétely lecsapódásait, ami az emberi magárahagyottságot élezi ki. A verseken végigvonuló pozitív pólusok a meg-megújuló akaratot tükrözik a determináltság és hiányérzet mellett. Ez a paradox szembenállás is jól jelzi az útkereső, verseit mindig újraszerkesztő költő szemléletmódját, melyben a tapasztalás egy olyan köztes hely terévé válik a versekben, ahol a mindennapi élet szférája és az ősi természet nyugtalansága között, a kettő egybeesésében valahol mégis megnyílik egy rés, amin keresztül látni lehet, ahogy „óramutatók sebzik fel a feltételes jelent, és prizmává törik az észlelés horizontját”.

Éltető Erzsébet

Vetélkedés a Balatonnal

Történetek Veszprémről – 100 szóban. Tihany, Rege Galéria.

A *Történetek Veszprémről – 100 szóban* kötet szerkesztői és a Pannon Fényképész-kör Egyesület közös vállalkozása a tihanyi

Rege Galériában olyan újszerű kiállítás, amellyel a Gutenberg-galaxis eszközeit kapcsolják össze a 21. századi technikával.

Az ötlet kiváló: miközben a vendég kavargatja kávéját, élvezi süteményét, öt képernyőn olvashatja a 100 szóba sűrített veszprémi történeteket, nézheti a hozzájuk kapcsolt fényképeket. Dióssy László szerkesztő, Ruppert Tamás fényképészkör-alapító és Császár László, a fényképészkör elnökségi tagjai nyitották meg a különleges tárlatot. A *Történetek Veszprémről – 100 szóban* című kötet bemutatásával a szervezők kiléptek az alkotásokat ihlető megyeszékhelyről. A fotósok és festőművészek a hetvennyolc mininovellát fordították át a képek világára, így teljesebbé válhattak a veszprémi történetek. A szerkesztő ószintén elmondta, az ötlet külhonból, Chiléből származik, ők csak arra vállalkoztak, hogy megpróbálják megvalósítani a Dunántúl szívében is. Felhívásukra sokan jelentkeztek, hozzáértő zsűri (tagjai: Nyáry Krisztián, Praznovszky Mihály és Géczy János) válogatott a jelígés pályaművekből. Három díjat adtak ki. Az első díjat olyan hölgy érdemelte, akiről később kiderült, több alkotását is beválogatták az ítések a kötetbe. Friedler Magdolna *Télre eltett Veszprém* című novelláját Pap Livia színművész olvasta fel Tihanyban, ahol elhangzott az ifjúsági díjas Korbély Emma *Resti* címmel írt műve is. A kötet illusztrátorainak többsége szintén jelen volt a rendhagyó vernisszázon, amely a képernyők felvillanásával vált teljessé. A kiállítóter termekben öt különböző pontra felhelyezett képernyők egyik felén olvashatók a sztorik, mellettük egyszerre nézhető a hozzájuk tartozó képek.

A krónikás a nagyszerűnek látszó ötletet némi kételkedéssel fogadta. Nehezen tartotta elképzelhetőnek, hogy az asztaltársaságok felkerekednek, közelebb kerülnek a képernyőkhöz, hogy kibogarásszák a betűket. A képernyő másik részére szoruló fotók sem tudták szépségüket megmutatni szűkös helyükön. Egy hétköznapon kétségei beigazolódtak. A délutáni napfényben fürdő Balaton látképe olyannyira lefoglalta a vendégeket, hogy még a mindig kíváncsi gyerekek szeme is csak percekre tapadt meg a nagy átmérőjű képernyőkön. Szülei a társasággal és a tó látványával voltak elfoglalva, nem értek el hozzájuk a műalkotások, ők többnyire az asztalok között cikáztak vagy saját képernyőjük foglalta le figyelmüket.

Noha a kivetítés ötlete kiváló, megvalósításának módján még érdemes kísérletezni.

Hogy a kötet nagyszerű, azt mit sem bizonyítja jobban, mint hogy már nem kapható pult alól sem. A szerkesztők pályáztak ugyan az Európa Kulturális Fővárosa-program szervezőihez támogatásért, ám ők első körben nem tartották támogatásra érdemesnek kezdeményezésüket. Talán szerencséjük lesz a következőnél, hiszen a siker egyértelműen arra sarkallja a csapatot, hogy érdemes kilépniük a város falai közül. Terveik szerint a következő könyv a Bakony–Balaton régiót keretezné száz szóba.

Dallos Zsuzsa

Közösségi kutatás a Séd mentén

A közösségi régészet révén új kutatásba kezdtek a Laczkó Dezső Múzeum kollégái 2022-ben. A tervek szerint pedig idén folytatódni fog a Séd mentén található egykori Gábriel-malom közösségi kutatása.

A ma már bozóttal benőtt épület romjait kezdték vizsgálni régészek, néprajzosok, történészek és általános iskolás diákok. Az egyhetes intenzív kutatás elsődleges célja a rom területén található növényzet eltüntetése volt, ezáltal az érdeklődés felkeltése a több évszázados múltra visszatekintő épület iránt. A kutatásunknak a történeti adatok mellett a hely rétegeinek vizsgálata volt a célja, az építészeti részletek vizsgálata, illetve egy esetleges későbbi rekonstrukció alapjainak letétele.

A közösségi kutatás több elemet tartalmaz. Egyrészt a régészet és néprajz kutatási módszereinek összehangolt együttműködéséről szól, mely főként intézményen belüli feladat. Emellett fontos, hogy az érdeklődők számára nyitott ásatási lehetőséget teremtsünk, ezáltal bárki megismerhesse a szakmánk fogásait, s akár fizikailag részt vegyen a munkában. Az iskolás csoportok bevonása kapcsán nem titkolt szándékunk az edukáció, egyfajta múzeumpedagógia lehetőségének biztosítása az iskolák számára.

A Gábriel-malom kutatása olyan közösségi megmozdulás elindítását tette lehetővé, mely az egykori tulajdonosok leszármazottjai, építészek, helyi civilek és további szakemberek érdeklődését is kiváltotta, melynek eredményeként archív fotók gyűjtésébe kezdhettünk, s olyan képanyag áll ma már rendelkezésünkre, melyből az egykori malomépület környezetét, a pusztulás fokozatait is rekonstruálni tudjuk. Lipéczné Karsai Henriett néprajzkutató, a projekt egyik alapembere jó kapcsolatot tudott kialakítani az érdeklődőkkel, és az oral history elemeit is be tudta emelni kutatásunkba. Hatalmas segítséget kaptunk Magyar János építésztol, aki szinte a teljes kutatási anyagát átadta másolatban az intézményünk számára. Hasonlóan fontos információkat, alaprajzokat, egyéb részleteket tudhattunk meg a Viczena testvérektől, akik az egykori tulajdonos unokái.

A malom eredeti létrejötte – elhelyezkedése alapján – nagy valószínűséggel köthető a veszprémvölgyi kolostorhoz, mely így bizonyos mértékben koraiságát is igazolja. Az okleveles adatok egyértelműen középkori eredetre utalnak, s majd a késő középkorban a káptalan egyik legnagyobb forgalmú és bevételű malma lesz az akkor még Korláth-malomként ismert „gazdasági intézmény”. Az újkorban is folyamatosan álló és működő malomról tudjuk, hogy a 20. század elején szerezte meg a Gábriel család, akik komoly felújítást végeztek az épületen. Az ekkor létrehozott belső beton-aljzatot, az épület falának külső oldalán található járdát erre az időszakra keltezhetjük,

amit meg is találtunk a kutatás során. A malomárok mára teljesen feltöltődött kivezető nyílását is vizsgáltuk, melyhez nagy segítségünkre volt a kapott fotoanyag. Terveink szerint idén folytatódik a kutatás, és újabb részleteit ismerhetjük meg a Séd-völgy egyik romantikussá vált helyszínének.

Pátkai Ádám Sándor

Kriszkindl

Helyet keres a Cserháti Könyvszalón. Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, Kölcsey könyvesbolt, 2022. december 12.

Három évvel ezelőtt indította útjára a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület és a Kölcsey könyvesbolt a Cserháti Könyvszalont. A cserháti helyre utal, mert a bolt Veszprém Cserhát városrészén (volt) található, a könyvszalón pedig a remélt és ki is alakult jó hangulatú beszélgetős késő délutánokat idilli helyszínen, a könyvesbolt gazdag kínálatát képviselő kötetek sokaságával a háttérben tarthatta.

Hamar népszerűvé vált a rendezvény, amely a szorosan vett Covid-szüneteket leszámítva minden hónap utolsó hétfőjén várta az érdeklődőket. A koncepció az volt, hogy egy-egy tájegység, népcsoport, vallási közösség képviselőivel, vagy tematikus indokkal meghívott könyvbarátokkal – szerzőkkel, kiadókkal, helytörténészekkel – találkozhassanak a nézők, akiknek egyébként nincs lehetősége ilyen mélységben megismerni szép megyénk gazdag kulturális örökségét. Mivel pedig a bemutatott kiadványok többsége a könyvesbolt kínálatába is bekerült, elmondható, hogy a bolt munkatársai nem csak a feltételeket teremtették meg a könyvszalónhoz, hanem az ismertetett kulturális érték bemutatásához is nagyban hozzájárultak.

Valószínűleg a téma aktualitása indokolta, hogy decemberben rendkívüli könyvszalont is összehívtak a szervezők: az üzletben igazi Kriszkindl- (Christkindl-) köszöntést láthatott a közönség. A magyar ajkú lakosság körében ismert betlehemezéshez hasonló, német eredetű karácsonyi játékról van szó, melyet gyermekek adnak elő változó létszámú csoportokban.

A német gyakorlattal szemben a hazai némettség viseletében, énekeiben, szövegeiben településenként több-kevesebb eltéréssel, de őrzi a kedves hagyományt. Olyannyira, hogy a veszprémieknek köszönhetően 2020-ban a német nemzetiségi jegyzékbe is felkerült a Christkindl Spiel. L. Karsai Henriett, a Laczkó Dezső Múzeum néprajzos munkatársa moderálásával a szentestéhez kötődő német népszokás hazai történetéről, pillanatnyi helyzetéről, jövőjéről beszélgettek a vendégek: Eich Mária nyelvtanár, a városi német önkormányzat vezetője, Schindler Mariann Christkindl-szereplő Bándról, Holczinger Szandra, aki fiatal kora ellenére Bakony-szücs helytörténeti kutatója, Arnold Mária, a herendi Christkindl-járás újjáélesztője,

Heilig Zoltánné tanítónő Tótvázsonyból, ugyanonnan Molnár Ferencné Christkindl-szereplő, valamint Heilig Ferenc, a hazai németség Veszprém megyei vezetője.

Ahogy megtudtuk, a németség által is lakott falvakban 1961-ben szűnt meg a Kriszkindl-járás. A nyolcvanas évek elejétől kezdték újra megszervezni Bándon, Herenden, Kislődön, Magyarpolányban, Tótvázsonyban és még pár településen. A törekvések támogatói voltak az iskolák, Veszprémben a Botev, a Dózsa általános iskola és a Lovassy-gimnázium, ahol a nemzetiségi tagozat pedagógusai igyekeztek újra feltárni a hagyomány részeit, a tagozatos képzésben részt vevő diákok pedig tanították társaikat. Ez alkalommal a Lovassy egy Kriszkindl-csoportja tartott bemutatót, a jelenethez kapcsolódott a beszélgetés, amelyből kiderült, mennyire nehéz megtalálni a hagyomány folytatóit. Nézői ugyan vannak a produkcióknak, ám mivel a tanítók, akiknek szívügyük a hagyomány, lassan nyugdíjaskorba érnek, és elfogy a kapcsolatok a nemzetiségi általános és középiskolák tanulóival, alig van, aki átvegye a stafétabotot.

A decemberi könyvszalón idején a közönség még csak suttogásokat hallott arról, hogy azon a helyen megszűnhet a könyvesbolt. Hamar ténnyé vált a rossz hír, lapzártánk idején folyik a könyvek kiárusítása, és nem lehet tudni, lesz-e helye valahol a városban egy másik Kölcsey könyvesboltnak. Pár héttel ezelőtt meghalt Veszprém híres antikváriumának tulajdonosa, üzletvezetője, Molnár Sándor. Azt sem lehet tudni, neki lesz-e követője. Most itt az újabb rossz hír, a Kölcsey könyvesbolt megszűnése.

Órsi Ágnes

A Pannon-tenger mese-mondója

Váth János hagyatéka a Laczkó Dezső Múzeum Irodalmi Gyűjteményében. Pilipkó Erzsébet előadása a MIT Veszprém Megyei Tagozat szervezésében. Wine and Vinyl Bár, 2022. december 16.

Művelődésszervezőként szeretem a „kisrendezvényeket”, azokat az eseményeket, melyek a közönség szűkebb rétegét célozzák. A fesztiválok, nagy koncertek mellett olyanok, mint pezsgőben a buborék. Minél több van belőlük a nemes italban, az annál értékesebb. Így színesítik, gazdagítják hétről hétre a különböző előadások, beszélgetések és megemlékezések városunk kulturális kínálatát, és formálják intellektuális arculatát.

Barátságos helyszíne volt a Wine and Vinyl Bár az irodalmi előadásnak. A fi-

gyelmes házigazdának köszönhetően a résztvevők egy kellemes, baráti hangulatú est élményével is gazdagodtak.

Pilipkó Erzsébet hangsúlyozta, hogy Váth János irodalmi munkássága megérdemli az utókor figyelmét. Erőssége a tájleírás és nyelvezete, melyben hűségesen őrzi és raktározza a vidék ritka szavait, az ízes kifejezéseket. Horváth János néven Balatonkenesén született 1887-ben. Iskoláit Kenesén kezdte, hatodik elemitől a veszprémi piarista gimnázium tanulója lett. A tehetséges ifjú ösztöndíjjal az egri, majd a csurgói tanítóképzőbe került, és 1908-ban itt szerzett tanítói oklevelet. Kezdetben Balatonvilágoson, majd Láziban tanított, később Vindornyalakon volt kántortanító. Ekkor jelent meg és aratott sikert első novelláskötete, a *Balaton levegő* (1911). A *Vasárnapi Újság*ban Schöpflin Aladár méltatta stílusát, nyelvi gazdagságát. Váth János később Vínárra költözött. Ekkor indított kiadványsorozatot *Nemzedékek* címmel, hogy publikációs lehetőséget biztosítson a fővárostól távol élő vidéki alkotóknak, akik többnyire hozzá hasonlóan tanárként, vagy épp papként, tisztviselőként dolgoztak. 1916-ban a Szent István Társulat kiadásában megjelent *Nádi farkas* regénye már országos ismertséget hozott.

1919 októberében a Magyar Írók Szövetsége tagjai sorába választotta Váth Jánost, s ez évben sikerült visszaköltöznie szeretett szülőföldjére, a Balatonhoz. Balatonmádiban lett iskolaigazgató. A magyar irodalom főváros-centrikussága enyhítésére 1925-ben indította meg a *Vidéki írók* könyvsorozatot. Írói munkásságának negyedszázados jubileuma alkalmából a Balaton Szövetség 10 kötetben kiadta válogatott munkáit 1929 és ’32 közt. A Gárdonyi Géza Irodalmi Társaság pályázatán első díjat nyert Gárdonyiról szóló életrajzi tanulmánya. Nem véletlenül: tanítói és írói példaképének tartotta Gárdonyit, ismerői szerint sorain átút a Gárdonyi-rajongás. Tiszteletdíjaiból sokat utazott, bejárta Ausztriát, Csehorszákiát, eljutott Németországba és Olaszországba is. 1962-ben hunyt el. Igazi műfaja nem a regény, inkább a novella, de termékeny újságíró is volt. A Laczkó Dezső Múzeumban őrzött hagyaték megerősíti, hogy Váth János a 20. század első felének jelentős dunántúli írója, aki a Balaton menti őslakosság színes világát örököltette meg.

Az 1979-ben a múzeumba került hagyaték – melyben publikálatlan kéziratok is vannak – jelentős részben levelezés, kb. 1200 levél. Köztük Óvári Ferenc, Rhé Gyula, Laczkó Dezső, Sziklay János és Mécs László levelei. Mécs László, a meghurcolt paptanár, költő a Magyar Provánsz Misztráljának nevezi *A Balaton megözevgyült* című versében, mely sorok Váth János síremlékén is olvashatók. Sarusi Mihály, Ács Anna, Tölgyesi József és az unoka, Pacsuné Fodor Sára írásaiból alaposabban megismerhetjük őt. Aki szívesen belekóstolna Váth János regényeibe, novelláiba, találhat belőlük az Eötvös Károly Megyei Könyvtár polcain.

Farkasné Molnár Csilla

Lant és kard

Petőfi 200. Zenés versműsor a TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad előadásában. Agóra, 2023. január 20.

A magyar kultúra napjának ünneplése a veszprémi Agóra színpadán is a 200 éve született Himnusz szavalásával kezdődött. Történelmünk zivataros századainak felidézése lélekmelegítőként hatott, s a csendes fohász megszólalása áldást kért most is ott legbelül a szívekben hétköznapi gondjainkra. De az est Petőfi-műsorában is sokszor hasonló érzések kavargtak a nézőkben. Sokféleképpen ünnepeljük vagy éppen idézzük meg Petőfi Sándor alakját január első napjai óta. Petőfi 200, halljuk nap mint nap a szlogent különböző fórumokon. Sok tévé- és rádióműsor, interaktív kiállítás, színdarab, zenés játék és sok zene szól mindenféle műfajban. Már a rockzenészek repertoárján is ott vannak a Petőfi-szövegek. Szövegek, mondom, mert a versekből gyakran csak ismert sorokat ragadnak ki, és más és más, a versekhez nem illő szövegekkel egészülnek ki a dalok. Még mindig keressük Petőfit, az igazi lánglelkű költőt, akit 1973-ban a híres tévésorozatban Berek Katinak sem sikerült megtalálni. Széles rétegek nem ismerték a műveit. Mi már közelebb járunk hozzá, talán azáltal is, hogy a zenés színpadok egyik főszereplője lett. De vajon tudnak-e még hatni, lázba hozni versei egy irodalmi esten, ahol a versmondóké a felelősség, és a pár megzenésített vers csak segítheti a műsor gördülékenységét? Nehéz feladatra vállalkozott Sz. Csordás Éva, mikor *Lant és kard* címmel Petőfi verseiből műsort szerkesztett. Negyven versén keresztül idézte meg ennek a földi üstökösként szárnyaló költőnek az alakját. A TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad öt versmondója pedig igazi átéléssel, hol csendes lírai hangon, aztán harsány, bor idézte mámorban, majd lüktető és követelő lelkesedéssel adta elő a verseket. Ezen az estén a verseké és a versmondásé volt a főszerep. Egy egyszerű színpadkép, egy asztal és négy szék elég is volt díszletnek. A háttérbe kivetített képek és a verssorok sok fontos arcot és helyszínt odavarázoltak. S ezeken a verssorokon keresztül végigjárhattuk a költő életútját. Megelevenedett minden fontos esemény. A szerelmes versek vágyakozó hangulata után a színészi és a költői mesterség szépsége és nehézsége, s a gondokat elűző borocska dicsőítése. A haza sorsáért aggódó versek és forradalmi költészetének lelkesítő sorait pedig elementáris erővel zúdították a nézőkre az előadók. Petőfi egyetlen sora sem kopott meg az évszázadok alatt. Minden sora aktuális a ma emberének is. Nagy kontrasztok voltak az előadásban, melyet Felföldi Gábor rendezett. A versmondás a harsány komédiázás után hirtelen mély andalításba szelődött, majd újra harsány hangvétel következett. Egy percre sem lankadhatott a nézők figyelmé. Kiválóan alkalmazkodtak ehhez a

stílushoz Berzevici Zoltán megzenésített Petőfi-versei. A kiváló gitáros-dalszerző zenei palettáján új stílusú dalok ezek. A tőle már régóta megszokott lírai, lágy hangvételű dalok helyett most pergő ritmusú, lüktető, néhol harsány dallamok vitték előre az előadást. A Veszprémben íródott *Vadonban* című vers zenéje már a műsor elején megadta a jó hangulatot. Talán többször szólhatott volna aláfestő halk gitárzene egy-egy szerelmes vers alatt. Ez is fokozta volna a versek érzelmi szálait. Zene és szöveg jól egymásra találtak a dalokban. A forradalmi hangulat pedig zenében és versmondásban is erőteljesen hatott és felrázta a közönség lelkiállapotát. De hát ez volt Petőfi költészetének célja. Ez az előadás híven tükrözte nem csak az ő költészetét, hanem a hol bohéméletű, hol családszerető és múltat tisztelő, hol a szabadság után vágyó igaz hazafi életét.

Szinte slágergyanússá vált a műsort összefoglaló finálé négy sora, melyet a szereplők együtt énekeltek. „Boldog kinek fejére / Az ég oly sorsot mért, / hogy bor- s leányért éljen / És haljon a honért.” Jó lett volna e dalt a közönségnek is megtanítani, együtt énekelni. De így is jogos volt a vas-taps a szép estéért.

Molnár Erzsébet

Ízlések és pofonok

Betekintés a WIP'23 – Work in Progress kiállításba.

EKF-program, 2023. január 21.

Január 19-én és 20–21-én tíz időpontban 20-20, tehát összesen kettőszáz érdeklődő kapott lehetőséget, hogy vezetéssel bepillantasson a várban zajló munkálatokba. Óriási lehetett az igény, mert pillanatok alatt beteltek a regisztrálható helyek. Amiről mindenki előzetesen tudhatott: 18 várbeli épülete felújítására eddig összesen 56,8 milliárd forintot kapott a Veszprémi Érsekség. Az ügyletet egyben kiemelt beruházással minősítő döntés idejére a királynék városa már elnyerte 2023-ra az Európa Kulturális Fővárosa címet. Nem véletlenül vetélkednek ezért a lehetőségért Európa városai, amelyeknek pedig sikerül elérni, négy év munkájával készül arra, hogy a kulturális értékei alapján kiérdemelt minősítést még inkább megalapozza; nekiállnak javítani az infrastruktúrát, intézményeket korszerűsíteni, újakat alapítanak, tervezik a programokat.

Az időpontokból kiszámítható volt, hogy az érsekség tervei – amelyekről a támogató döntés idején, de később sem tudtak semmit a veszprémiek – az ünnepi évre csak részben valósulhatnak meg – két részletben is tervezték, 2025-ös kifizetésig. A rémület 2021-ben akkor kezdődött, amikor – később eltávolítható – aszfaltot terítettek a macskakövekre az Óváros tértől a Szentháromság térig, majd daruk települtek a várba, az érseki palota alatt, a

sziklához anyagmozgatási célból soha nem látott fémszerkezetet építettek, a várfokról eltűnt a királyi pár, István és Gizella jól ismert sziluettje, a vár közkedvelt látványát pedig a Szent István utcáról, a viaduktról is jól látható bontások, állványerdő vette át. Hogyan kapjuk vissza 2023-ig a vár képét? – merült fel a kérdés nem csak a veszprémiekben.

2022. február 4-én került ki a világhálóra a Szent Mihály-székesegyház látványterve, ami kiváltotta a felháborodást. Tartalma: főoltár nélküli szentély, fehérre festett falak, a festett üvegablakok helyett sima ablaküveg. A rombolás meg is kezdődött – pincétől padlásig; a nemzeti örökség fontos műemlékének altemplomában hatalmas – nem vizes, hanem száraz – földkupacok látszottak a fotókon, a felszedett köveket, hogy eltávolították a padokat, a két éve felújított orgonát – amihez a mester szerint húsz évig nem kell újra hozzányúlni – kivésték, eltávolították a márvány főoltárt. (Azóta tényleg fehérre festették a falakat, az ablakok helyett újakat terveztek. Hihetetlen, miért volt mindez útban, miközben érkeznek a felvételek arról, hogy hol, milyen szépen sikerült a valódi felújítás – nem egy külföldön, magyar segítséggel. Skandináv tapasztalat: az elmúlt évszázadok során vallási színezete is volt a háborúknak, ám a korábban a katolikusok által használt templom festett üvegablakait az őket követő reformátusok is helyükön hagyták, mert a művészi alkotások nem ellenségek. Említhetnénk a párizsi Notre-Dame esetét. Amikor leégett, megmozdult az egész világ az újjáépítés érdekében. Ugye nem gondolják, hogy fehér lesz, sima üvegablakokkal? A Szent Mihály-székesegyház, nekünk, veszprémieknek ugyanezt jelenti.)

A veszprémiek egy csoportja, hívők és nem hívők a lakosság, a közélet legkülönbözőbb részeiből szeretett volna információhoz jutni. Annak reményében, hogy meg lehet ezt beszélni – mert a templom az egyház, a hívők, valamint a kulturális örökségre büszke, azt szerető városlakók, de az egész magyarság közös ügye –, konferenciát szerveztek, amire a beruházást megrendelő érsekség képviselőit is meghívták. Művészettörténész, építész szakemberek emelték fel szavukat a korábban elképzelhetetlen „önállóság” – vagy önkényesség? – ellen, ám az építető nem állt szóba a csoporttal, amelyet a végül november 30-án megtartott lakossági fórumon hangos ki-sebbségnek tituláltak. A meghatározásban két tévedés is van: nem hangosak, hiszen ki szokott kiabálni imádkozni? Nem ki-sebbség, mert a változás érdekében indított aláírásgyűjtő íveket több mint három-ezer-ötszázán írták alá, ami az egy vasárnap a veszprémi templomokban megforduló hívek számának nyolc-tízszere, tehát bőven írták alá olyan veszprémiek és más településről származók is, akik legfeljebb otthon imádkoznak.

Elhangzott az is, hogy ez a csoport elrontja a veszprémiek örömét – egyszerűen nem hittem a fülemnek. Van ember, aki a megszokott, szeretett művészi alkotások helyett egy IKEA-falanszternek örülne?

Ez jut eszembe a minimalista kialakítások láttán. A világszerte ismert bútorgyártó, -forgalmazó cég termékeit egyszerű vonalvezetésük, áruk, de főként az adott funkcionak való kiváló megfelelésük miatt mi, magyarok is szívesen vásároljuk, ám éppen az adott okok miatt kerülhetnek ezek a sorozatgyártott, könnyen cserélhető termékek lakásokba, irodákba, üzemekbe, börtönbe vagy zarándokszállásra, de hogy ezekre büszkének kellene lenni? Hogy választási alternatívát jelentenek a művészek, kiváló mesteremberek által nagy hozzáértéssel, szeretettel készített padokkal, kőburkolattal, faragott szószékekkel, képekkel vagy festett üvegablakkal szemben, hát hihetetlen elképzelés.

A veszprémi vár különösen értékes műemlékegyüttes. Megkezdődött az ünne-

pi évad, és mindenki láthatja, milyen állapotban van a vár; idén távolból sem lehet elkészíteni a szokásos felvételt a viadukttal – ezzel a látvánnyal ki dicsekedne? Mivel a rekordtámogatás egyik indoka az volt, hogy a beruházás hozzájárul az Európa Kulturális Fővárosa-projekthez, kíváncsi-an vártuk a *Betekintés a WIP '23 – Work in Progress kiállításba* című látogatási lehetőséget. Nos, amit látni lehetett, nem növelte az optimizmust; mindenütt felszedett burkolatok, az íves kapuk eltüntetése, bontják a volt piarista gimnázium szintén műemlék kerítését, a ferences templom oltára elé, a padlóba lerakott, a mennyezet szemlélését segítő kerek tükrök igazolják, hogy megszűnt a templomi funkció, kiállítóhely lett belőle. (Pedig léteztek ennél mobilabb megoldás is: az angliai Bathban például

könnyen mozgatható, tükrös felületű szerkezet által lehet megcsodálni a templom gyönyörű mennyezetének minden szegletét.) Jó hír, hogy az érseki magánkópolna Johann Cymbal által készített mennyezeti freskói maradhatnak, nem vár rájuk a fehér halál ítélete. A székesegyházba természetesen nem lehetett bemenni.

Vannak, akik napjaink szentjének tartják Böjte Csaba ferences szerzetest. Megkérdeztem tőle, mi a véleménye a templomok egyedi látványait eltüntető meszelési lázról. Azt válaszolta, ez nem lehet tömeges jelenség, ízlésekről és pofonokról pedig egyébként sem érdemes vitatkozni. Véleményem szerint ezzel az ellenőrizetlen beruházással hatalmas pontfont kaptunk mi, veszprémiek.

Örsi Ágnes

Az ismeretek expanziója 2.

Az Eötvös Károly Megyei Könyvtár Helyismereti Gyűjteményének gyarapodása 2022. december 31-ig.

A gyűjtemény minden olyan kiadványt gyűjt, amely a megye történelmét, természeti viszonyait, társadalmi szerkezetét, gazdasági életét, kulturális és művészeti értékeit dolgozza fel, továbbá Veszprém megyéhez valamilyen módon kötődő szépirodalmi szerzők írásait.

60 éves „A Bakony természeti képe” kutatóprogram: az MTM Bakonyi Természettudományi Múzeumának jubileumi kiadványa a XVI. Bakony-kutató ankét (2022. okt. 8–9.) előadásaiból / szerkesztette Kutasi Csaba ; [felelős kiadó Bakonyi Természettudományi Múzeum Baráti köre]. – Zirc : Bakonyi Természettudományi Múzeum Baráti köre, 2022. Csak helyben használható.

Áment Márton: *A kolontári-devecseri Szentkút : az iszapkatasztrófától megmenekült Szentkút története /* Áment Márton ; [kiad. Gyepesi Örökségünk Egyesület]. – 2. bőv. kiad. – Bakonygyepes : Gyepesi Örökségünk Egyesület, 2017 (Balatonfüzfő : Tradeorg Ny).

Áment Márton: *Bakonygyepes fotóalbuma : képek és dokumentumok a község életéből /* Áment Márton ; [a kéziratot és a képeket szerkesztette Áment Márton, Áment Szilárd] ; [kiad. a Gyepesi Örökségünk Egyesület]. – Bakonygyepes : Gyepesi Örökségünk Egyesület, 2019 (Balatonfüzfő : Tradeorg Ny). Csak helyben használható.

Avar Judit: *Füred fényei*; [... ford. Nick Palmer] ; [ill. Pálffy Károly] = Lights of Füred. – Budapest : Fekete Sas, 2020 (Veszprém : OOK-Press)

A Bakony a mi otthonunk : A Zirci járás települései / kiad. a Veszprém Megyei Önkormányzat. – Veszprém : Veszprém Megyei Önkormányzat, [2022] (Balatonfüzfő : Tradeorg Ny).

Bakonyiné Nyitrai Gizella: *Időutazás az egészségügy évtizedeiben* – Ajka : Logana Kft., 2022 (Tapolca : Kölcsey Ny). Csak helyben használható.

Brusznay Árpádné Honti Ilona: „*Ne sírj, édesanya, hazajön édesapa*” : Brusznay Árpádné Honti Ilona naplója / [szerk. Imre Figyesné, Kiss Réka, Nagy András] ; [közread. a] Brusznay Árpád Alapítvány és a Nemzeti Emlékezet Bizottsága. – Veszprém ; Budapest : Brusznay Árpád Alapítvány : NEB, 2022.

Cholnoky László: *Fekete szárnyak* : kisregények, novellák / Cholnoky László ; [vál. Gécz János] ; [utószó: Egressy Zoltán]. – Budapest ; Veszprém : Pesti Kalligram : Művészetek Háza, 2022.

Cholnoky Viktor: *A sekrestyés* : válogatott írások / Cholnoky Viktor ; [vál. és az utószót írta Gécz János]. – Budapest ; Veszprém : Pesti Kalligram : Művészetek Háza, 2022 (Veszprém : OOK Press)

Ciszterci lelkiség : Zirc alapításának 800. évfordulójára 1182–1982 / [közread. Cistercian Abbey, Our Lady of Dallas]. – Eisenstadt : Prugg, 1982. Csak helyben használható.

Dudar : Ismerjük meg a települési értéktárat! / [összeáll. Tóth Edina Kitti] ; [kiad. Dudar Község Önkormányzata]. – Dudar : Önkormányzat, [2021] (Várpalota : Valczer Z + J Kft.).

„*Elhurcolva*” : kényszermunka, deportálás és ezek formái a középnuyogat-magyarországi régióban, 1944-1945 : [„málenkij robot”, 75] / szerk. Muskovics Andrea Anna, Ritter György. – Budapest : Napkút K, 2021.

Eötvös Károly: *Utazás a Balaton körül* ; [utószót írta Praznovszky Mihály]. – 15. kiad. – Veszprém : Vitis Aureus, 2019 (Veszprém : OOK Press). Csak helyben használható.

Fábián Janka: *A szabadság szerelmesei* – [Budapest] : Libri, 2022.

Fábry Szabolcs: *Komoly hülyeségek* – 2., bőv. kiad. – Nagyvácszony ; Tapolca : Pontes Alapítvány, 2019 (Tapolca : Kölcsey Ny). Csak helyben használható.

Fekete István: *Maratoni interjú* : Fekete Istvánról ifj. Fekete Istvánnal / [riporter] M. Mester Katalin ; [kiad. Fekete István Irodalmi Társaság]. – Veszprém ; Ajka : Fekete I. Irod. Társ, 2021 (Veszprém : OOK Press).

Fénnyel írt történelemkönyv : Jásd a XX. században / [a történeteket lejegyezte Rapali Eszter és Bartal Laura]. – Jásd : Jásd Község Önkormányzata, 2022. Csak helyben használható.

Fenyvesi Ottó: *Mély vizek, magas hegyek* : utazás a Miljacka, a Drina, a Radika és a Vardar folyókhoz, valamint az Ohridi-tóhoz / Fenyvesi Ottó ; Gáspár Gábor, Korbély Balázs és Kovács Endre fotóival. – Veszprém : Művészetek Háza, 2022 (Veszprém : OOK Press). Csak helyben használható.

Gazdag G. László: *Balaton-felvidéki templomromok öröksége, legendái és szakrális üzenetei* – [Gencsapáti] : Szülőföld Kvk, 2022.

Gedächtnis und Treue : Jugend forscht 1. : Das Erbe unserer Vorfahren / [kiad. a] Lovassy Német Nemzetiségi Egyesület. – Veszprém : Lovassy Német Nemzetiségi Egyesület, 2022 (Veszprém : OOK Press)

Gopcsa Katalin: *Veszprémből nézvést* – Séd-könyvek 3., Veszprém : OOK-Press, 2022 (Veszprém : OOK Press)

Hangodi László: *Diszel, Nyezsín, Brjanszk és vissza* : Bakos Gyula szakaszvezető a második világháborúban / Hangodi László. – 2. bőv. kiad. – Tapolca : Bakos György, 2022 (Veszprém : OOK Press). Csak helyben használható.

Horváth Erzsébet, N.: *Tapolca* : útikalauz a vulkánok völgyébe : a guide-book to the volcanic basin valley / [írta és szerk. N. Horváth Erzsébet Hangodi

László] ; [a fotókat kész. Szántó Zoltán] = Reiseführer in das Tal der Vulkanne : a guide-book to the volcanic basin valley. – Tapolca : Stúdió XXI., 2000 (Tapolca : Kölcsey Ny). Csak helyben használható.

Huba László: *Balaton Der Plattensee* : ein praktischer Reiseführer rund um das „Ungarische Meer” / Huba László, Lipták Gábor, Zákonyi Ferenc. – 4. verb. Aufl. – Budapest : Corvina, 1964. Csak helyben használható.

Id. Lóczy Lajos levelei Laczkó Dezsőhöz : „...ismét keresztetkék egymást leveleink” / összeáll. Rainer Pál és Katona Lajos. – Veszprém : Laczkó Dezső Múzeum, 2022 (Veszprém : OOK Press). Csak helyben használható.

Imre Ferenc Ferenc: *Megtaláltam a szepet és a jót* – [S.I.] : Imre Ferenc, cop. 2022 (Balatonfüzfő : Tradeorg Ny).

Jásdi hagyományos ételeink / [szerk. Hivkovics-Rapali Eszter]. – Jásd : Jásd Község Önkormányzata, 2022 (Veszprém : OOK Press). Csak helyben használható.

Karaffa : drámák / Darvasi László [et al.] ; [szerk. Gécz János] ; [közread. a] ... Pannon Várszínház. – [Budapest] ; Veszprém : Pesti Kalligram : Pannon Várszínház, 2022 (Veszprém : OOK Press).

Korzenszky Richárd: „*Atyafiáért számot ad...*” : tünődések napjainkban II. / Korzenszky Richárd ; [sajtó alá rendezte Présingné Baracska Erika, Tátrai Zoltán] ; [kiadja a] Tihanyi Bencés Apátság. – Tihany : Tihanyi Bencés Apátság, 2021 (Balatonfüzfő : Tradeorg Ny).

Kovács Ilona: *Gyermekosztály az ajkai Magyar Imre Kórházban* : [Az ajkai gyermekosztály élete] / Kovács Ilona. – Ajka : Egészségesen Élni Alapítvány, 2020 (Tapolca : Kölcsey Ny). Csak helyben használható.

Kövi Szabolcs: *Az ihletuniverzum* – [Balatonalmádi] : Kövi Szabolcs, [2018] Csak helyben használható.

A Laczkó Dezső Múzeum közleményei, 30/ szerk. Pátkai Ádám Sándor = Publicationes Museum Laczkó Dezső. – 2022. – Veszprém : Laczkó Dezső Múzeum, 2022 (Veszprém : OOK-Press)

Magyar tanárok 1896-ban Egyiptomban : a Platz Bonifác vezette tanulmányi kirándulás résztvevőinek visszaemlékezései Kairó és környékére : [a Vámbéry Ármin Keleti Szabadegyetem fennállásának 20. évfordulójára kiadott Emlékkönyv önálló melléklete] / [összeáll. és jegyzetekkel ell.] Harmat József. – [Várpalota] : [Harmat J.], [2021].

Markó Marcell: *Szibérián át a kolostorig* : hadifogoly életregény / Markó Marcell ; Galánthay-Glock Tivadar előszavával. – Repr. kiad. – Pápa : Jókai Mór Városi Könyvtár, 2010 (Pápa : JMVK)

Nádasdy Borbála: *A képzelet szárnyán* – [Somorja] : Méry Ratio, cop. 2022.

Nagy Ferenc Károlyné: *Bakonybél* : ünnepi receptek a monostori konyhá-ról. – Bakonybél ; Szent Maurícius Monostor ; Budapest : Ab Ovo, 2022. Csak helyben használható.

Négy évszak a Bakonyban / [... szerk. ... Müller Nándor] ; [képaláírások ... Mészáros András, Müller Nándor]. – [Magyaregregy] : [Müller], cop. 2021.

Oláh Tibor Mihály: *Palotai Dekameron* : 100 nap, 100 történet / Oláh Tibor Mihály ; [... kiad. Thury-vár Vitézei Hagymányörző- és Sportegyesület]. – *Várpalota* : Thury-vár Vitézei Hagymányörző- és Sportegyes., 2022 (Veszprém : Prospektus Ny). Csak helyben használható.

Paládi József: *Vörös alkony*: riportkötet – Budapest : Magánkiad., 2022. Csak helyben használható.

Palágyi Sylvia: *A teljesség szimbóluma* – Séd-könyvek 4. Veszprém : OOK Press, 2022 (Veszprém : OOK Press).

Régi magyar kertek – Séd-könyvek 5. / szerk. Gécz János ; [szerk. Gécz János, Stirling János] ; [előszó Brányi Mária] ; [utószó Gécz János]. – 2., bőv. átdolg. kiad. – Budapest : Pesti Kalligram, 2022 (Veszprém : OOK-Press). Csak helyben használható.

Rubin Szilárd: *Multság a farkasveremben* – Budapest : Magvető, 2022.

„*Semmiből ... egy világot*” : Veszprémi SZC Szent-Györgyi Albert Technikum és Kollégium a jubileumi évkönyv az iskola fennállása 30. évfordulója alkalmából, 1991–2021 / [... szerzői Horváth Tibor, et al.] ; [fotók... Györkös József] ; [kiadja a Veszprémi SZC Szent-Györgyi Albert Technikum és Kollégium]. – Ajka ; Veszprém : Veszprémi SZC Szent-Györgyi Albert Technikum és Kollégium, 2022. Csak helyben használható.

Sümege ferences kalendárium 2023 / [összeáll. fr. Reisz Pál] ; [kiad. a Sarlós Boldogasszony Ferences Rendház]. – Sümege : Sarlós Boldogasszony Ferences Rendház, 2022 (Veszprém : OOK Press) Csak helyben használható.

Szabó Lajosné: „*A szél fúj, amerre akar...*” : ...hallod a zúgását, de nem tudod honnan jön és hová megy: így van mindenki, aki a Lélektől született” / Szabó Lajosné. – Veszprém : [Magánkiadás], 2022 (Veszprém : OOK Press). Csak helyben használható.

Szegedi László: *Megy a sírkő vándorútra...* : Kinizsi Pál és Mislenovics Horváth Márk síremlékének krónikája / Szegedi László. – Nagyvácszony : Nagyvácszony Község Önkormányzata, 2021 (Tapolca : Kölcsey Ny).

Szilvay Gyula: *A magyar és a testvérnépek őstörténete* / írta Cholnoky Jenő... előadásai nyomán Szilvay Gyula... – San Francisco, CA : Hídfő Baráti Köre, 1984. Csak helyben használható.

Takáts Gizella, G.: *Ember az Édenkertben* / Göröcs Mihályné Takáts Gizella. – Tapolca : Göröcs M.-né Takáts G., 2022 (Tapolca : Kölcsey Ny). Csak helyben használható.

Tóth Tihamér: *Jöjjön el a Te országod* : dr. Tóth Tihamér veszprémi püspök utolsó szentbeszédei / sajtó alá rend. a Budapesti Növendékpapság Magyar Egyházirodalmi Iskolája. – Budapest : Szent István-társulat, 1940 (Budapest : Stephaneum). Csak helyben használható.

Tóth Tihamér: *Üdvözlégy Oltáriszentségl*: szentbeszéd, melyeket az 1937/38. tanév 2. felében a Pázmány-Egyetem templomában elmondott Tóth Tihamér. – Budapest : Szent István Társ., 1938 (Budapest : Stephaneum Ny.). Csak helyben használható.

Történetek Veszprémről : 100 szóban Veszprém / Dióssy László és Weber László szerkesztésében ; [ill. Debreczeny Zoltán et al.] ; [ford. Katedra Nyelviskola]. – Veszprém : Chianti 3D Kft. : Stúdió Veszprém Podcast, 2022 (Veszprém : OOK-Press).

Utazás Magyarországon / [szerk. Szabady Csaba] ; a Magyarok Világszövetségének kiadványa. – Budapest : Magyarok Világszövetsége, 1979-. Csak helyben használható.

Vajkai Aurél: *Il lago Balaton* : guida con 12 mappe e 41 fotografie / [Vajkai Aurél] ; [trad. Éva Lutter]. – Budapest : Corvina, 1972. Csak helyben használható.

Veszprém megye terület- és településfejlesztési célkitűzései a 2021–2027 közötti időszakban / [összeáll. Imre László et al.] ; [kidolgozta a Veszprém Megyei Önkormányzattal, a Veszprém Megyei Területfejlesztési Szakmai Kollégiummal ... partnerségben a PESTTERV Kft.]. – Veszprém : Veszprém Megyei Önkormányzat [2022] (Balatonfüzfő : Tradeorg Ny).

A Veszprémi SzC Bethlen István Közgazdasági és Közigazgatási Technikum évkönyve : 1895–2020 : az 1895-ben alapított iskola évkönyve : [jubileumi évkönyv az iskola fennállásának 125. évfordulója alkalmából, 1895–2020] / [szerk. Szathmáry Árpád]. – Veszprém : Veszprémi SzC Bethlen István Közgazdasági és Közigazgatási Technikum, 2020–2021. Csak helyben használható.

Zákonyi Botond: *Parti szél* : [válogatott írások] / Zákonyi Botond ; [előszó Szári Zolt]. – [Budapest] : Magyar Országos Horgász Szövetség, cop. 2022. Csak helyben használható.

A zirci Dubniczay-ház története / szerk. Vida Beáta ; [...írták Kirmer Anna et al.]. – Zirc : Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház, 2022 (Veszprém : OOK Press).

Összeállította:
Ádám Eszter–Palkóné Jád Melitta

Narratíva az üvegfestészetről

Az évszázadokon át elfeledett ólomüveg ablakok készítésének és díszítő alkalmazásának igényét a historizmus hívta elő. A 19. század első évtizedeire látványossá válik a Gothic Revival mint építészeti stílus Angliában. Az időben párhuzamosan kialakuló Arts & Crafts és preraffaelita szellemiség mérvadóan tekinti a középkori céhek tradícióján alapuló kézművességet. Elfeledett technikákhoz visszanyúlva, a gótikus ólomüveg ablakok művészi és technikai feltételeit is újraalkotja.

Séd, 2022. 2. sz., 38. old.

Séd, 2021. 4. sz., 20. old.

Mint korabeli forrásokból ismert, a bencés – vagy egykor bencés rendtartományhoz tartozó – kolostorok templomait már a 10. századtól színes ólomüveg ablakokkal díszítették. Majd a 11. századtól, a keresztény katedrálisok építésével egy időben indul hódító útjára az üvegfestészet. Mint legrégibbi kleonódiumok, az istentisztelet és áhítat kellékei, inspirálva a gótikus egyházművészet megjelenését és kiteljesedését. A franciaországi Suger apát (1081–1151) által 1140–44 között építtetett Saint-Denis apátsági templom új szentélye a normann keresztboltozat és a burgundi csúcsív technikai és formaalakítási találkozásában megszületett új építészeti stílus, a gótika mértékadó példája lett. A tagoló pillérek falsávjai a boltozatig emelkednek, a trifórium mérművei a nagy ablakokkal diafán falszerke-

zetet alkotnak. A középkori színszimbolikának megfelelően színes ólomüveg ablakainak kék és vörös alapszínei drágakövekhez hasonló színintenzitású pazar fényjátékkal kápráztatnak.

A ciszterci rend templomai és kolostorai asszimilálták a gótikus építészetben rejlő strukturális lehetőségeket. Üvegfestészetüket azonban a rend aszketikus, egyben purista szemléletének megfelelő nonfiguratív ábrázolás, egyszerű növényi ornamentek, geometriai elemekből szerkesztett rajzolatok és monokróm színvilágú grisaille technika jellemzi. A gótikát követő évszázadok és művészeti korszakok hozzáadták a maguk technikai újításait mind a matéria képzésében (Überfangglas), mind a színek kísérletezésében (Silbergelb). Majd az üvegfestészet mint művészet ág, a barokkban és klasszicizmusban dominanciáját teljesen elveszítette.

A 19. század közepén az európai kontinensen a katedrálisok évszázadok alatt megszakadt építése ismét elkezdődik, mint a milánói és a kölni dómé. Sokat köszönhet az építészet és művészettörténet II. Lajos bajor király (1845–1886) szenvedélyes érdeklődésének a lovagkor iránt. Mecénatúrája részeként létrehozta a müncheni Königliche Glasmalerei manufaktúrát az ólomüveg ablakok elfelejtett művészeti ágának felélesztésére. Az itt készült krisztológiai témájú ólomüveg ablakokat (Bavarian windows) 1848-ban építik be a kölni dóm déli oldalhajójában.

Angliában William Edward Chance kísérletei eredményeképpen 1863-ban sikeresen állít elő ún. zárványos, közép-

Horti Pál (tervező) – Waltherr Gida (kivitelező) – kiállításfotó

kori hatású üveget. Ezzel egy időben a Morris-cég mesterei is kitűnő minőségű „antik üveget” állítanak elő, ugyancsak kitűnő, tradicionális olomsínkezeléssel; ismét művészi rangra emelve az elfeledett és újra megtalált középkori üvegfestészetet. Az észak-amerikai kontinensen Louis Comfort Tiffany (1848–1933) márványutánzatú, opalizáló hatású égetett üveget alkot, melyből készült enteriőr-dísz tárgyakat az 1893-as chicagói világkiállításon nagy közönség- és szakmai sikerrel mutat be.

Ezekben az években Európa-szerte megindult és intézményessé vált a műemlékvédelem. Bécsben a Central-Comission, Pest-Budán a Magyar Tudományos Akadémia Archeológiai Bizottsága specializálódott a középkori műemlékek tudományos kutatására, dokumentálására, értékmérésére és restaurálására. Ez utóbbi annak szomorú tudatában, hogy Magyarország viharos történelme során középkori műemlékeinek jó részét elveszítette.

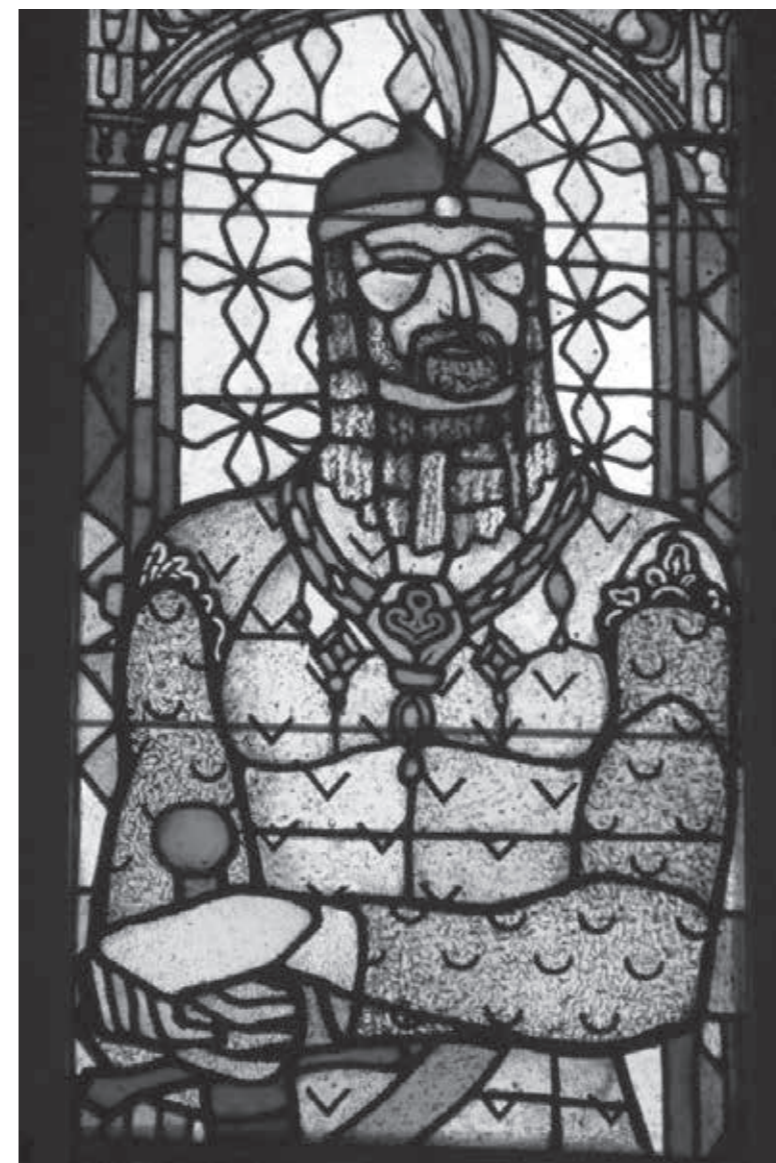
Az Árpád-kori alapokon nyugvó budavári Nagyboldogasszony-templom (Mátyás-templom) Schulek Frigyes (1841–1919) által 1873–1896 között emelt – gótikus és barokk építészeti periódusok után – neogótikus architektúrája közvetíti a keresztény misztika azon illúzióját, melyet a középkorból épen megmaradt freiburgi Münster rayonnante-gótikus építménye megidéz.

A magyarországi üvegfestészet 19. századi felvirágoztatása Trefort Ágoston (1817–1888) nevéhez fűződik, aki 1878-ban megalapítja az Országos Üvegfestészeti Intézetet. Szakmai ismeretsége révén meghívja Kratzmann Edét (1847–1922), aki Münchenben szerzett tudását, magas szintű technikai felkészültségét, művészi igényességét hozta el Magyarországra, ugyanúgy, mint hét évszázaddal korábban, amikor német szerzeteseken keresztül érkezett meg a Magyar Királyság területére a szász és Rajna-vidéki erdőüveg, a Waldglas előállításának titka.

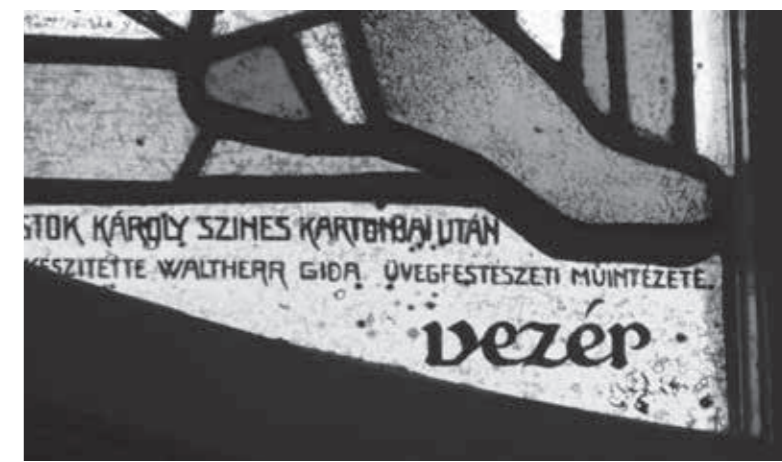
Róth Miksa (1865–1944) gazdag életműve hűen reprezentálja zsenialitását, melyben a historizmuson átívelve a szecesszió üvegfestészeti remekműveit alkotta meg. Nyugat-európai tanulmányútjain a 13. századi gótikus katedrálisok – különösen a marburgi dóm – üvegfestészete vezet el az üvegművészet újragondolásához. Édesapja, Róth Zsigmond nyomdokain 1884–85-ben saját manufaktúrát alapít. Karl Engelbrecht (1858–1902) hamburgi Glasmaler révén Róth Miksa tudomást szerez Tiffany invenciójáról. A márványszerű, opálos fényű, ún. opalescens üveg anyaga és kolorisztikus szépsége a gótikus üveglablakok kromatikáját idézi. Érzékeny felületképzést tesz lehetővé, valamint újabb formaalkotási lehetőségeket kínál: mint a kagylószerű öntési technika. Szokatlan innováció a Tiffany-féle favrile glass: a gyöngyházfényű, anyagában színezett üveg. Róth Miksa mind ezen újításokkal felvértezve lelkesen és fáradhatatlanul alkot. Megsületnek polgári és arisztokrata otthonokba szánt szecessziós enteriőrmuráliái (Andrássy-ebédlő, Japán kávéház), virágok, madarak, női alakok bonyolult kompozíciói. Impozáns középületek, szakrális terek, magánpaloták funkcionális üvegfestményei tervének egy részét a kor neves képzőművészeivel készíteti.

A budai Nagyboldogasszony-templom számára Lotz Károly (1833–1904) és Székely Bertalan (1835–1910), a Zeneakadémia esetében Kőrösfői-Kriesch Aladár (1863–1920) nyomán alkotta meg Róth kivételes mesterműveit.

Róth Miksa pályatársa, Waltherr Gedeon (Gida) (1852–1920) az 1900-as párizsi világkiállítás magyar pavilonjának iparművészeti szekciójában saját tervezésű ólomüveg ablakokat állít ki, mint a Forgó és Társa Üvegfestészeti Intézet üvegfestője és vezetője. Még ebben, az új évszázadot jelző évben elismerésben részesülnek az Iparművészeti Társulat karácsonyi kiállításán bemutatott, Horti Pál iparművész tervei alapján készített egyrétegű és Cloissonné-technikájú dekoratív üveglablakok, melyekről a *Magyar Iparművészet* ekképp tudósít: „Waltherr Gida üvegfestményei, a melyek Horti [Pál] kitűnően rajzolt tervei után vannak készítve [...] Mivel Hortinak azzal kellett számolni, hogy üveglablakainak körei, bútorainak hatalmas köreivel összevágjanak, le kellett

Waltherr Gida: Hét Vezér (részlet)

Waltherr Gida szignatúrája

mondania a többszörös üvegrétegekről, a melyek egyedül alkalmasak azon mély, szinte tüzes színhatás előidézésére, melyet Roth [Miksa] elért. Ő [Waltherr Gida] mindenütt csak egyszerű, színes üveget alkalmazott s ezáltal dekoratív képeinél [...] kénytelen volt összefüggő színfelületeket különféle ólomfoglatokkal kettévágni [...]. Ezért ablakai közül azok a legjobbak, a melyek tisztán vonal-szerű díszítményűek.”

Amerikai példákat követve, 1899 júliusában az építész képzettségű Waltherr Gida szabadalmi igényt nyújt be *Újítás üvegtáblákon és azok keretezésén* címmel. Célja az optikai hatás fokozása, melynek eléréséhez az üvegtáblák szélét gúlaprofilozással készíti, így az áthaladó fényt mintegy prizmaszerűen fókuszálva először összegyűjti, majd intenzív fénysugárként közvetíti az enteriőrbé. (Hasonló elven működik az ún. Luxfer-prizma.)

Waltherr Gida a szecesszió nagymesterének, Róth Miksának gyakran alkotótársaként, de mégiscsak árnyékában működött. Legjelentősebb alkotásai – nagyon sajnálatosan – a II. világháborúban megsemmisültek. Így többek között: a veszprémi Szent Mihály-székesegyház részére tervezett és kivitelezett üveglablakok (1908), a Szent László Társaság üvegpulájája (1912), a Budapest, Nagymező utcai táviróközpont üveglablakai (1904).

Waltherr Gidának a budapesti New York-palota lépcsőházában és karzatán található festett, olmozott ablakait – meglévő tervek és töredékek alapján – Balogh Eleonóra üvegr restaurátor újraalkotta. A lunetta záródású lépcsőházi ablakok kivitelezése – színvilágú miatt – grisaille technikára emlékeztet, amelyet a perzsa mintás bordure mesterien tesz elegánssá.

A debreceni városháza aulájának ólomüveg ablakain (1912) a Hét vezér alakját festette meg Waltherr. A kartonokat a Nyolcak festője, Kernstok Károly készítette. A kubizmus stilisztikájával, lazúrosan felvitt pasztellszínekkel jeleníti meg az üvegfestő keleti-es arcvonással, szkitaszerű viseletben a harcban edzett Hét vezér alakját.

Waltherr Gida a kaposvári Szent Imre római katolikus templom részére készített üvegmuráliái az északi kereszthajóban meghatározott teológiai programot követnek: *Angyali üdvözlés, Visíatio, Jézus születése, Jézus bemutatása a templomban*. Gótikus látszatarcitektúrában, heraldikai motívumokkal mintegy követik a kölni dóm *Bajor-ablakainak* kompozíciós elvét.

Huber Lilla Mária

Felhasznált irodalom:

- Balogh Eleonóra: *Építészeti üvegművészet Magyarországon*. In: Ludvík Losos: *Üvegművészet az építészetben*. Budapest, Cser Kiadó, 2010.
Diner-Dénes József: *Az Iparművészeti Társulat karácsonyi kiállítása*. In: *Magyar Iparművészet*, IV. évfolyam, 5. szám. Szerk.: Fittler Kamill. Magyar Iparművészeti Társulat, Budapest, 1901. 1–23.
Szabadalmi leírás. Újítás üvegtáblákon és azok keretezésén. Klein Miklós és Waltherr Gida kereskedők Budapestén. In: Magyar Királyi Szabadalmi Hivatal, 18008. szám, VIII/g osztály, 1900. május 9.
Szűcs Endre et al.: *A megfestett fény. Díszüveges munkák a történelmi Magyarország építészetében 1945-ig*. Budapest, Geobook, 2005.

Waltherr Gida: Hét Vezér (Debrecen, Városháza)

Pattantyús Gergely: Vizuális horizont, 2022

Vizuális horizont

Hagyományörzés és innováció az üvegművészetben

Glass Focus. Csoportos kortárs nemzetközi üvegművészeti kiállítás. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota. 2023. január 19. – április 16.

Telegdi Balázs: *Wrapped forms*, 2022

Pattantyús Gergely: *Vénusz tükörvirág*, 2022

Pattantyús Gergely: *Rippl-Rónai üvegei*, 2020

George William Bell: *Petri Dishes*, 2021

Rangos üveges eseménynek adott otthont az év elején a veszprémi Művészetek Háza. *Glass Focus* címmel január 19-én nyílt meg a Dubniczay-palotában az a nemzetközi kortárs üvegművészeti tárlat, amely négy üvegművész legfrissebb alkotásaiból válogat. Dohnál Szonja kurátor, galériavezető rendezésében George William Bell, Alexander Kirkeby, Pattantyús Gergely és Telegdi Balázs különleges, sok esetben itt először bemutatott munkáit láthatta a megnyitón összegyűlt szépszájú érdeklődő közönség. Külön öröm, hogy a tavalyi év, az „üveg éve” elmúltával is folytatódnak Veszprémben az ehhez a sajátos, egyedülálló anyaghoz kapcsolódó bemutatások.

A tárlat nemzetközi jellegét nemcsak a két külföldi művész, az egyesült államokbeli George William Bell és a dán Alexander Kirkeby részvétele adja, hanem az is, hogy a magyar Telegdi Balázssal együtt mindhárman a Dán Királyi Képzőművészeti Akadémia üveg és kerámia tanszékén végezték mesterszintű tanulmányaikat, és itt alkottak éveken keresztül. Az akadémia a Balti-tenger Caprihoz, Mallorcához hasonlított Bornholm nevű festői szigetén található, úgy tartják számon, mint a skandináv iparművészet és dizájn központját.

A kiállítás a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa hivatalos programsorozatának előestéjén jött létre, és az EKF-projekt támogatásának segítségével valósult meg. Köszönhető szavaiban Navracsics Tibor miniszter jelezte, hogy a mostani tárlat is a programév rendezvényeiből kíván izelítőt adni. Kiemelte a bemutatott művek olyanfajta szoros egységét, amelyek között a hazai munkákat nehéz első látásra azonosítani. A kiállítást megnyitó Erik Vilstrup Lorenzen, a Dán Királyság magyarországi nagykövete üdvözölte a határokon átvélő kulturális kapcsolatokat, elmondta, hogy a Dán Királyi Akadémia nagy múltra tekint vissza, Európa legjobbjai közé tartozik, a nemzetközi sokszínűség jellemzi.

Ahogy a skandináv dizájn hordozza a mesterség több évszázados tradícióját, a kézműves technológia hagyományát, ez érvényes a kiállító művészek törekvéseire is. Változatos témájú, stílusú munkáik szándékosan fordulnak régi üvegekészítési eljárásokhoz, mint amilyen a kézi üvegfúvás ősi eljárása, a meleg üveg hutakész módszere. Az alkotók ezt a hagyományos technikát alkalmazva – rendkívül sokféleképpen, de mindannyiszor rendkívül magas fokú művészi tudással – kutatják az üveg anyagának újfajta

kifejezési formáit. Eljárásaik úgy tágitják ezeket a lehetőségeket, hogy gyakran a megszokott szabályokat is szándékosan figyelmen kívül hagyják. A Dániában tanult, itt kiállító üvegművészek jól ismerhetik a kézzel gyártott üveg tradícióját, hiszen az ottani háttér-infrastruktúra nem gyárakra épül, mint egykor a hazai üvegyártás, hanem stúdiókra, amelyek egyedi gyártású termékekkel látják el a vevőket.

A bemutatott munkák közül több darab is sorozatba illeszkedik. Ilyen a kaliforniai George William Bell *Abstract Form Studies in Gold/Bronze* (Absztrakció mintadarabjai aranyban és bronzban) címet viselő, négy elemből álló fűjtüveg-sorozata. Nagyméretű, öblös, gerezdesre formált alakzatai intenzív színüket, tükörszerű csillogásukat a belső foncsorozástól kapták, felületüket finom sávozás díszíti. Bell másik munkája, a *Petri Dishes* ezzel ellentétben a kicsi Petri-csészék mikroszkopikus világát idézi fel.

Alexander Kirkeby dán művész a dán dizájn letisztult, áttetsző formavilágát hozta el sajátos, egyéni megközelítésű üveg-tárgyaiban. 2022-ben ő nyerte el a Creative of the Year elismerést a 3 Days of Design rangos dániai megmérettetésén. Itt bemutatott, szintén fűjtüvegből készült alkotásai látszólag használati tárgyak, de elhajló szárú gyertyatartója, talpazatot helyettesítő, szabálytalanul elterülő üvegfonatra támaszkodó poharai tagadják a megszokott sémákat, a megmunkálás, a kézi alakítás körülményeit őrzik, a folyékony üveg anyagszerűségét sugallják.

Telegdi Balázs Stanislav Libensky-díjas üvegművész a budapesti Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen szerezte diplomáját Pattantyús Gergely tanítványaként 2016-ban. Majd Kozma Lajos-ösztöndíjjal Dániába ment, hogy a híres skandináv üvegművészesség területén szerezzon további tapasztalatokat. A kiállításon *Wrapped forms* (Beburkolt formák) című, tizenöt darabból álló sorozatával van jelen. Különböző, varázslatos színárnyalatokat variáló, megnyújtott, lapított alakzatai sztelékre emlékeztetnek. Befoglaló formáit fémes hatású, szövődéket érzékeltető üvegszál applikáció díszíti, plasztikus textúrát adva felületeinek, és megtörve a belülről sugárzó üveg fényt.

Pattantyús Gergely Ferenczy Noémi-díjas, Révfülöpön alkotó üvegtervező iparművész, a MOME tanára sorozatok-

Pillanatkép a megnyitóról

George William Bell: *Abstract Form Studies in Gold/Bronze*, 2021

Alexander Kirkeby: *Gyertyatartó, poharak*, 2022

Pillanatkép a megnyitóról

kal és egyéni alkotásokkal is szerepel a kiállított kollekcióban. Szemléletében köztudottan dominál a kézműves elkötelezettség, itteni munkáinak többsége is hutakész fűjtüveg, amelyek a kemencében nyerték el végleges alakjukat mindenfajta utólagos beavatkozás nélkül. Kuriózuszamba megy Rippl-Rónai József Andrassy-ebédlőhöz készült terveit idéző, azt rekonstruáló asztali készlete, melynek hajlított szárú, narancsos-rózsaszínes poharai virágkelyhekre emlékeztetnek. Szintén a hagyományörzés nyilvánul meg a *Káldy-kúrapoharak bakonyi borosüveggel* elnevezésű, átlátszó kék színű készletén. Itt bemutatott sokrétű tevékenységbe illeszkedik formába többször fűjt különleges üveglasztikájára *Szatírdráma* címmel, a szintén antik hagyományokból merítő, római arcélekkel díszített két rendhagyó üvegpalackja (*Modern római fejpalackok*), valamint a síklapok belsejébe finoman árnyalt háromdimenziós formákat varázsoló *Vizuális horizont* című, funkcionalitásra alig utaló, többemű kompozíciója. *Cezek barlangja* című, bravúrosan egymásra helyezett és egymáson elcsúsztatott kelyhei az üveg statikájának törvényeit kutatják.

A kiállító művészek között a közös pont Bornholm, valamint a hagyományos kézműves technika. Minden darab egyedi, méretben, formában kerüli a sablont, a sorozatjellegét. Különösen Pattantyús Gergely és Alexander Kirkeby munkáin szembeötölő ezen belül is az edények rusztikussága, a hagyományos, esetleg történeti tárgytipusokat felidéző, de azoknál nyersebb, szándékolatlan vastkos, aszimmetrikus kialakítás. Szinte látjuk a kohó tűzét, az ömlő, nyúló hutáüveg masszáját. A kiállítás megnyitó alkalmával a közönség az elkészült alkotások műhelytitkaiba is betekintést nyerhetett, vetített formában tekinthette meg létrejöttük fortélyait. A műhelyhangulatot hozta közel a hatszáz fok fölé hevített, helyben felállított kemence, valamint Telegdi Balázs szemléletes happeningje, aki a megolvasztott, lecseppentő üveget nyújtotta finom, vékony üvegszállá, hogy aztán azt az erre a célra készített, forgatható dobra feltekercesse. Hasonló üvegszálak hálózata be bemutatott üvegszobrainak felületét is.

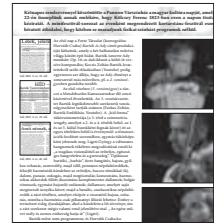
A *Glass Focus* tárlat 2023. április 16-ig tekinthető meg.

Tevesz Mária

A helység kalapácsa máig friss, dinamikus humora, színpadias jelenetekből álló kompozíciója, belső színházi utalásai látszólag hálás alapot kínálnak a színpad állításoknak és filmes feldolgozásoknak. Az, hogy ezek közül máig Zsurzs Éva 1965-ös tévéfilmje a leginkább érvényes, jól mutatja Horváth Balázs zeneszerző és Horváth Csaba rendező vállalásának kockázatait.

Lantom neked elzengendi

Horváth Balázs–Petőfi Sándor: *A helység kalapácsa*. Vezényel: Horváth Balázs, közreműködik a Mendelssohn Kamarazenekar (művészeti vezető: Kováts Péter), rendezte: Horváth Csaba. A Forte Társulat előadása, együttműködő partner a Pannon Várszínház. Bemutató: 2023. január 22.

Séd, 2022. 1. sz., 30. old.

Séd, 2022. 4. sz., 54. old.

A legszívesebben a végével kezdeném. És ha már azzal kezdeném a legszívesebben, akkor azzal is kezdem. Petőfi eposzparódiája nemcsak az eposzműfajt, hanem az irodalomhoz kapcsolódó összes fennkölt elvárást parodizálja. Így a mű végén vastagon ironizál azon a szerzőséghez kapcsolódó fellengzős szándékon is, hogy a nagyszerű mű fenn fogja tartani a költő örök hírét, amíg világ a világ: „Te pedig, lantomnak húrja, pihenj! / Nagy volt a munka, s bevégzéd / Emberül e munkát. // Én is pihenek / Babéraitom, / Miket a hírnék mezején / Borzas főmre kaszáltam. // Mostan akár ma megássa / Gödrömet a sírásó, / Bánom is én! / Azért én élni fogok, / Míg a világnak / Szappanbuboréka / Szét nem pattan. / Pislogni fog a hír mecse síromnak / Koszorús halmán, / Mint éjjel a macska szeme. // Eljő az irigység / Letépni babéraitam... de hiába! / Nem fogja elérni; / Magasan függendnek azok, / Mint Zöld Marci. // S ha sötét zsákjába dugand

/ A feledés: / Fölhasogatja sötét zsákját / A halhatatlanságnak fényes borotvája.” Persze nevetünk itt is a fülíg érő vigyorral előadott önrónián, ahogy végignevetjük az előadást. De a féktelen ironia itt, a Petőfi születése után kétszáz évvel színpadra állított mű végén átfordul komolyba: nemcsak azért, mert *A helység kalapácsa* megírásakor huszonegy éves költő, noha itt még jó nevet a sírját ásó sírásó hetyke ötletén, öt év múlva már valóban halott, hanem azért is, mert Petőfi híre, ha a sírhalmán nem is, de felettünk világít, s a babérok, noha Zöld Marcinál nagyobb lóköttök neve is lassan feledésbe merül, továbbra is elérhetetlen magasban, és Petőfi neve fölött a legvadabb kocsmai bicskázásokat messze elhomályosító módon villog „a halhatatlanságnak fényes borotvája”.

A veszprémi előadás közben nem gondolunk a megvalósítással kapcsolatos nehézségekre, ez alapján úgy látszik, hogy *A helység kalapácsa* nemcsak önmagában zseniális, hanem a vele foglalkozókat is inspirálni tudja: a zene úgy dialogizál a szöveggel, hogy maga is parodizál: parodizálja az aláfestő zenét, főképp a színházi és a filmzenét, tobzódik az idézetekben, allúziókban, stílusparódiákban. És mintha a zene együtt született volna a Forte színészeinek játékaival és annak részeként énekkülddel, kántálásukkal, ott is ugyanez az

interpretáló és parodisztikus viszony: csak kapkodjuk a fejünket a Buster Keaton-i és Chaplini némafilmek kavargó jeleneteit, a népszínművek münépies táncmozgását, a templomi ájtatosságot, a szentimentális, erotikus, kaland- és egyéb filmeket, a tv-híradót, a breaket, a rapet, a kiakadt animációkat és a populáris meg a hétköznapi kultúra további számtalan elemét idéző-bevonó jeleneteken. Ez *A helység kalapácsa* tud a vígeposz születése utáni, 20. és 21. századi populáris kultúráról, és ezek eszközeivel próbálja elérni ugyanazt, amire Petőfi törekedett 179 évvel ezelőtt.

Ahogy a Forte Társulat korábbi *Toldi*-előadása, úgy ez is elmondja a teljes szöveget, ahhoz hasonlóan váltakoztatja a narrátori szerepkört is, azzal, hogy itt a kórusként megszólaló teljes társulat szövegmondása keretezi az előadást, vagyis a költői invokáció és peroráció külön színpadi megfogalmazást kap. Az egyes szerepek viszont világosan elkülönülnek, és a narráció így mindig olyan színészhez kerül, aki épp nem aktív az adott jelenetben. Különleges humorforrás az elbeszélő és a megszólaló szereplők szóváltása, például amikor valamelyik szereplő csak egyetlen, adott esetben jelentéktelen szó kimondásához „ragadja magához a szót” az aktuális narrátortól. Widder Kristóf Haranglábként többször kénytelen kifújni a megszólaláshoz vett levegőt, mert Petőfi narrátora még egy-két hangzatos és a történet szempontjából jelentéktelen kitéréssel bővíti szövegét. Kondákor Ajsa Panka Szemérmes Erzsók szerepében pedig csak egy „izé” erejéig szól meg, testjátékával viszont végig részt vesz a dialógusokban, és bábuszerű mozgásával nemcsak az előadás komikumához járul hozzá, hanem minden karikírozással együtt ennek a kiszolgáltatott szerepkörnek a (Szép Helénéig visszavezethető) távlatait is megnyitja. Mivel kevés a dialógus, vagyis sok az elbeszélő szöveg, ezért nem kis próbatétel Petőfi gyakran nyakatekert, rengeteg késletteléssel, stílustöréssel, stílusparódiával, szóvirággal építkező, kitéréssel terhelt elbeszélői nyelvéért érthetően, követhetően, a nézőt magával ragadóan előadni. Ezeket a szövegben lévő parodisztikus lassításokat, kitéréseket (a „mopszli-kutyácskák” vagy épp a másik kiskutyás kitérőt, amely a cigányzenészek szörnyű játékát kívánja megérezkíteni) a szöveg részletességéhez hasonlóan, sőt arra még ráerősítve apró-

ra kidolgozzák, várokozta (és nevetette) a nézőt. Szöveg, zene és a mozgás koreográfiája összeértek, egymást erősítik, értelmezik, adott esetben épp átértelmezik, parodizálják, jó ritmusban, megoldva a mű színpadra állításának legnagyobb problémáját, azt, hogy eposz lévén, mégiscsak az elbeszélői szöveg uralja a szöveget, a narrátorhoz képest a szereplők kevésbé jutnak szóhoz. Így viszont a narrátori szerepkör körbejár, a többiek pedig lemozgják a szerepüket, mégpedig folyamatos aktivitásban, minden pontján dinamikus színpadképpel versenyezve a nézői figyelemért. A csúcspont ilyen szempontból is a vígeposz csúcspontja, Fejenagy belépése a kocsmába és szembesülése az épp szerelmet valló lágyszívű kántor és szerelme Erzsók látványával, majd macskaléptű közeledése a vallomásának folyondárjába egyre inkább belegabalyodó kántor felé. A teljes színpadon zajlik a jelenet, minden színész rendkívül aktívan részt vesz benne, csak kapkodjuk a tekintetünket, és még szerencsénk, hogy a fülünket nem kell kapkodni egyik hangszerről a másikra, mert a muzikusok is ugyanolyan aktívan részt vesznek a jelenet feszültségének alakításában (és parodizálásában), mint a színészek.

Hálátlan és igazságtalan bárkit kiemelni, de ha már fentebb hoztam a példákat Szemérmes Erzsókkal meg Haranglábbal, nem lehet nem megemlíteni Krisztk Csaba zseniálisan szerencsétlen lágyszívű kántorját, a sokoldalúan nagyszerű Földeáki Nóra metamorfózisait (rappelése feledhetetlen), Pallag Márton nyers erőteljű duzzadó, recsegő hangú és nagy szívé Fejenagy kovácsmesterét, Horvát Barnabás breakelő vitéz Csepű Palkó-ját, a Fehér Lászlónak köszönhetően erős színpadi jelenlétet kapó Bagarja uramat, a béke barátját. „S vala még több érdemteljes egyén / A vendégek koszorújában.”

A díszlet minimális és univerzális: nem számoltam meg, hogy hány darab, de jó pár tucat narancssárga italosrekesz szükség szerint egymásba illesztve vagy különvéve, amelyekből összeáll nemcsak a kocsmák kemencéit, hanem a templom is tornyostul, de boroskancsóként, rop-pant méretű sziklákként, Harangláb uram koturnusákként és a jó ég lehetne a megmondhatója, hogy még mi mindenként nem funkcionálnak. A bemutatón néhány alkalommal még fégyelmezetlenek voltak a rekeszek, de a színészek ügyesen besegítettek nekik, hogy a helyükre találjanak.

Nagyszerű a zene, nem épp gyakori, hogy zenei poénokon nevesten a közönség, itt ez is működik, hála a Mendelssohn Kamarazenekar egyszerűen kreatív és fégyelmezett játékának. Jutalomjáték, szokták mondani azokra a szerepekre, amelyek annyira testhezállók a színészeknek, hogy csak bele kell állnia, és végigjátszania a kedve szerint. Így hat ez az előadás is nézőként, mintha vidáman és szelleme- sen végigbolondozná Petőfi szövegét. És a zene is, tele vidám dallamokkal, zenei idézetekkel, stílusparódiákkal, hangszeres poénokkal... Csakhogy iszonyúan kemény munkát végeznek a színészek ezért a könnyedségért, intenzív és gépezetszerűen pontos összejáratást követel meg a koreográfia, akárcsak a szokatlan, egyedi ritmusú, feszült figyelmet igénylő zene a zenekar számára. A zeneszerző Horváth Balázs karmesterként is különlegesen komplex feladatot teljesít: nemcsak a kottát és a zenekart kell szemmel tartania, hanem a színészi játékot és különösen az összetett színészi játék közben végigvitt színészi éneket. Zeneileg is releváns énekes játék a Petőfi Sándor–Horváth Balázs–Horváth Csaba-féle *A helység kalapácsa*, méltó a Petőfi-bicentenáriumhoz és az EKF nyitóprogramjában betöltött helyéhez.

Ladányi István

William Golding *Papíre emberek* című regényének (1984) főhőse nem akarja az ambiciózus egyetemi tanárségére bízni irodalmi hagyatékát és életrajzának megírását: attól tart, hogy az buzgalmban majd előbányássza leveleit, kézíratait, szakdolgozatát, sorközi bejegyzéseit, számláit, sőt levágott haját és körmeit is; másrészt sem személyes életét, sem életművét nem tudja hitelesnek többé, az egyik érvényteleníti a másikat. Úgy érzi: élete cirkuszi előadás, ahol ő a bohóc, és időnként lecsúszik a nadrágja.

A bohóc nadrágja

Háy János: *Én vagyok én. (Szerepjáték.)* Rendező: Vándorfi László.
Pannon Várszínház, Hangvilla, 2023. január 22.

Séd, 2022. 6. sz., 42. old.

Lehet-e a nemzet lángelkű poétájának saját élete, műveitől, közéleti – vállalt vagy ráaggatott – szerepeitől elkülöníthető személyisége? Mi történik, ha ezek konfliktusa addig feszíti a személyiség integritásának határait, amíg az egyén döntéseivel, nyilvános értékvalasztásaival fokozatosan olyan helyzetbe navigálja magát, mikor élet és életmű hitelességének megőrzése csak úgy lehetséges, hogy az előbbi elpusztítja önmagát? „Az evangéliumok sem érnének semmit, ha nincs a végén a keresztre feszítés” – mondja a darabban Júlia. Mitől lesz valóságos a nyelv és igaz a nyelv által teremtett valóság? Háy Jánosnak a Pannon Várszínház *Karaffa* drámapályázatára írt háromszereplős (Sándor, Júlia, Haver) drámája ilyen és ehhez hasonló, kemény etikai-filozófiai-esztétikai kérdéseket vet fel sok humorral átszótt dialógusokba rejtve.

A „ki vagyok én?” kérdés megválaszolása önmagában életre szóló feladat, hát még, ha az ember Petőfi Sándor, akinek verseiben annyi az egyes szám első személyű igei személyrag, birtokos személyjel és névmás (*Az Alföld* tájvers, utolsó versszakában még is öt van belőlük), hogy vért izzad a magyartanárra, amíg megérteti a diákkal, hogy ez azért egy megalkotott versbeszélő, és nem azonos a költővel, aki a magánéletben pl. alpból nem beszélne versben. A helyzetet itt tovább bonyolítja, hogy a főszereplő Sándornak rá kell ébrednie: az nem megy, hogy csak akkor azonosul verseinek lírai alanyaival, amikor ez sikert, elismerést, lángoló női szíveket és más, „kézzelfogható eredményeket” hoz számára. Ha pályája kezdetén lajbiban és szűrben parádézva próbálta hitelesíteni népies költészetét, nem csodálkozhat, ha ugyanezzel a mércével mérők majd később is életművét az életéhez. És akkor nem dönthet úgy, hogy pont annyira lesz romantikus, amennyire egyszerű annak lenni. És nem dobálózhat olyanokkal, hogy nem akar ágyban, párnák közt meghalni – mondja Júlia. Mert akkor elvárják tőle, hogy a harc mezején, ifjú vére kiontásával hitelesítse forradalmi versei üzenetét, és akkor volt-nincs „öregkori költészet”.

Mindez a dráma belső igazsága, az ajánlásban Háy fel is hívja a figyelmet arra, hogy a darab „valós eseményekre utal, de nem felel meg a valós történetnek, már ha valaki tudja, mi a valós történet”. A mű alcíme *Szerepjáték*, és a cselekményt indító drámai szituáció arra a félreértésre épül, hogy a Reszket a bokor, mert... című/kezdetű dal versbéli igazságát, a vershelyzetet a magát kitüntetett megszólítottként értelmező Júlia összemossa a valósággal, és most Sándornak feleségül kell vennie őt. „Baszki, belebuktál az egyik szerepedbe” – mondja a Haver, mintegy előre vetítve a darab és az élet végkifejletét.

A feszültséget azonban nem elsősorban a párkapcsolati és a szereplők alakját övező irodalomtörténeti klisék mentén előrehaladó cselekmény tartja fenn, hanem a szöveg stílusa, főleg a humor, amely egyrészt az ismert történet egyéni értelmezéséből fakad, másrészt az időfaktorból (pl. a még fel nem talált filmről beszélnek); legnagyobb részben nyelvi- (próza)poétikai természetű. A szereplők mai beszédfordulatokkal társalognak (némi szleng, főleg a durva stílusárnyalatú szavak keltenek derültséget); szöveg közti utalások kapcsolnak be Petőfi-verseket, és (rontott) verssorok idézik fel más költők (Csokonai, Vörösmarty, József Attila...) lírájának szöveghelyeit (pl. „Mi a szerencse most? Rút csigabigaház” – Berzsenyi: „Mi a magyar most? Rút szibarita ház”). Mindezt olvasva tudja az ember igazán élvezni; az előadásokon azok

a poének éltek leginkább, amikor – szünettel, ritmusváltással, mikával, a szövegrész megismétlésével... – volt elég idő, hogy megtaláljanak (már ha rájuk ismer a publikum, ebben a szöveg nem akar segíteni).

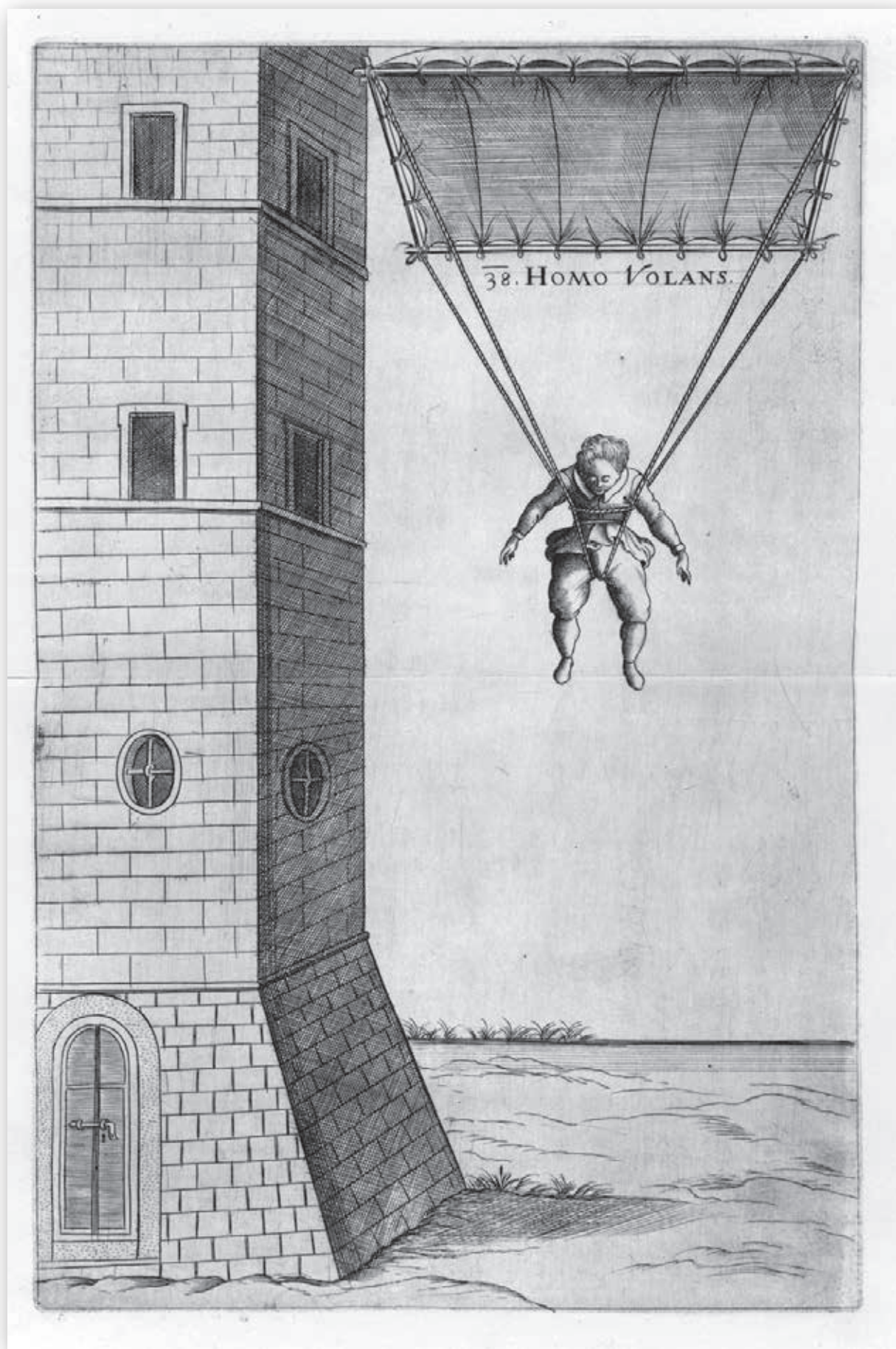
A három színész (Szelle Dávid, Kárpáti Barbara, Lenchés Márton) fekete-fehér térben mozog (fekete táblák, amelyekre fehér krétával verssorokat írnak, amikor éppen nincsenek szerepben; fehér székek és vaságy), maguk is fehér ingben és fekete nadrágban. Sándor és Júlia könyvek lapjairól megelevenedett papíre emberek: saját életüket írják, miközben a szövegek és azok értelmezése írják életüket, pl. a Haver nézőpontjából. Nem túl egyénitettek (erre utalhat a jelmezválasztás is); különösen Júlia karaktere őrzi a köztudatban rögzült „számító, ambiciózus nőcske, aki egy nemzeti idolba, a pozíciójába és az ebből fakadó előnyökbe szeretett bele, és lám, végül eldobta az özvegyi fátyolt” kliséit, és a szövegben nem találtam utalást arra, hogy ez a közzélekedés ironikus beemelés vagy a szerző értelmezése (lehet, hogy csak remélem: a kettő nem ugyanaz).

Az előadásban leginkább a vígjátéki stílus elemei (hangsúlyok, hanglejtés, hangszín, gyorsan pergő dialógusok) keverednek egy elvontabb, dramaturgiai megoldásokban kifejeződő színházi nyelvvel (pl. a díszlet helyzeteket, viszonyokat jelölő, jeleneteket elválasztó mozzgatása, versek a falon, a szereplők szabad ki-be járása, Kárpáti Barbara dúdolása); a mozgás, a gesztusok láthatólag nem szándékoznak (?) egységes rendszerré alakulni (a felfelé fordított tenyerekről vagy a karkeresztzésekről pl. nem tudom eldönteni, hogy egy rendszernek a részei-e). Szelle Dávid dinamikus rohángalása a költő életritmusa, akinek mindenről verstéma jut eszébe, és nincs sok ideje (Petőfi élettartam-arányosan döbbenetesen gazdag hagyatéka valóban felveti a kérdést: ez az ember álmában is írt?). Különösen impresszív a koncentráció elképesztő szintjére utaló teljesítménye, hogy képes egyszerre beszélni és teljesen más versszöveget írni a táblára.

„Én nulla-huszonegyben Petőfi Sándor vagyok” – mondja a költő, aki végül tényleg belehal a szerepek közti lavírozásba, mint tudjuk. A *Papíre emberek*-parabola közép-kelet-európai változata: vigyázz, mert az életedbe kerülhet, ha bohócként azt akarod, hogy rajtad maradjon a nadrágod!

Fürj Katalin

*Verancsics Faustus (horvátul Faust Vrančić,
latinul Faustus Verantius, olaszul Fausto Veranzio, 1551–1617):
Machinae novae Fausti Verantii Siceni [Venezia], [s. n.], 1616. 38. Homo Volans.
Régi Nyomtatványok Tára. Jelzet: App. H. 679 (Apponyi-gyűjtemény)*